

เล่าเรื่องในไตรภูมิ

ของ

'เสฐียรโกเศศ'

สมาคมแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ มหาราชสัมมา

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นายนุ่ม ภูมมะภูติ

294.3123
อ 197ส

นางสาวดารณี ภูมมะภูติ

ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี

๗ มิถุนายน ๒๕๑๒

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

หอสมุดแห่งชาติ
31 ธ.ค. 2530
วังศิลปากร

เล่าเรื่องในไตรภูมิ

ของ

'เสฐียรโกเศศ'

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นายนุ่ม ภูมมะภูติ

นางสาวดารณี ภูมมะภูติ

ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี

๗ มิถุนายน ๒๕๑๒

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ มหาวชิราลงกรณ
กรมศิลปากร

เลขห้อง ห.ม.
เลขหมู่ ๒๙๔.๑๒๓ ด ๑๙๓ล
เลขทะเบียน น. ๓๐ ร. ๖๕๒๖ ห.ม.

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์อักษรเพชรเกษม 70/3 ซอยเทอดธรรม บางแค
นายใช้ แซ่กอ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๒

คำนำ

ในงานฌาปนกิจศพ นายนุ่ม ภูมมะภูติ และนางสาวดารณี ภูมมะภูติ ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส กำหนดวันที่ ๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๒ ร้อยโท วีระพจน์ ภูมมะภูติ ได้มาติดต่อกรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเล่าเรื่องในไตรภูมิ ของเสฐียรโกเศศ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือเล่าเรื่องในไตรภูมินี้ ท่านเสฐียรโกเศศได้เก็บข้อความในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นหนังสือที่มีถ้อยคำสำนวนอย่างโบราณ อ่านเข้าใจยาก นำมาเขียนขึ้นใหม่เพื่อให้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ซึ่งคนส่วนมากเชื่อว่ามีจริง หนังสือนี้นอกจากจะมีประโยชน์ในการศึกษาด้านวรรณคดีแล้ว ยังมีคุณค่าทางปรัชญาและจิตวิทยา เพราะเป็นเรื่องที่สอนให้คนทราบถึงบาปบุญคุณโทษ ซึ่งอาจจะช่วยให้ละเว้น ไม่ประกอบกรรมชั่วได้ ท่านเสฐียรโกเศศ ได้เล่าเรื่องต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนและ

น่าอ่าน ตอนใดที่คัดมาจากหนังสือนั้นโดยตรง ท่านก็บอกไว้ให้ทราบด้วย

หนังสือเล่าเรื่องในไตรภูมินี้ได้มีผู้นิยมขอพิมพ์เผยแพร่มาแล้วหลายครั้ง และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ พันโทรุก นาควิโรจน์ ได้ขออนุญาตจัดพิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพนางสาวกัณณิการ์ นาควิโรจน์ อีกครั้งหนึ่ง และได้ขอให้เจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร จัดหาภาพนรกสวรรค์ ให้สำหรับตีพิมพ์ประกอบ เจ้าหน้าที่จึงได้ถ่ายภาพจากภาพเขียนสีในสมุดไทยเรื่องไตรภูมิ ซึ่งเก็บรักษาไว้ ณ หอสมุดแห่งชาติ มอบให้พันโทรุก นาควิโรจน์นำไปจัดทำแม่พิมพ์ตีพิมพ์ไว้ในหนังสือนั้น แล้วพันโทรุก นาควิโรจน์ ได้มีศรัทธามอบแม่พิมพ์ให้เป็นสมบัติของกรมศิลปากร เพื่อใช้ในการพิมพ์ครั้งต่อไป ดังได้นำมาตีพิมพ์ในเล่มนี้ด้วย กรมศิลปากรจึงขอถือโอกาสขอบคุณพันโทรุก นาควิโรจน์ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

หนังสือที่ท่านเสฐียรโกเศศ หรือ ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน เขียนไว้มีเป็นจำนวนมาก ท่านเจ้าของลิขสิทธิ์ยินดีให้กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

อนุญาตให้ผู้สนใจจัดพิมพ์เผยแพร่ในงานกุศล ติดต่อขอรับไปจัดพิมพ์ได้ ทั้งนี้จะขอดูรายชื่อได้ที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ เจ้าภาพได้เรียบเรียงประวัติ นายนุ่ม ภูมมะภูติ และนางสาวดารณี ภูมมะภูติ ผู้วายชนม์ ให้พิมพ์ไว้ต่อจากคำนำนี้

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งเจ้าภาพได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ นายนุ่ม ภูมมะภูติ และนางสาวดารณี ภูมมะภูติ และได้ให้พิมพ์หนังสือนี้แจกจ่ายเป็นกุศลวิทยาทาน ขออำนาจกุศลทั้งปวงนี้จงเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมให้ นายนุ่ม ภูมมะภูติ และนางสาวดารณี ภูมมะภูติ ผู้วายชนม์ ประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผลตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ สมดังเจตจำนงของเจ้าภาพทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๒๐ พฤษภาคม ๒๕๑๒

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติ
เฉลิมพระเกียรติ ร.๙ มหาราชสืบ

คำนำ

ในงานฌาปนกิจศพ นายนุ่ม ภูมมะภูติ และนางสาวดารณี ภูมมะภูติ ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส กำหนดวันที่ ๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๒ ร้อยโท วีระพจน์ ภูมมะภูติ ได้มาติดต่อกรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเล่าเรื่องในไตรภูมิ ของเสฐียรโกเศศ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนั้น กรมศิลปากรยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือเล่าเรื่องในไตรภูมินี้ ท่านเสฐียรโกเศศได้เก็บข้อความในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นหนังสือที่มีถ้อยคำสำนวนอย่างโบราณ อ่านเข้าใจยาก นำมาเขียนขึ้นใหม่เพื่อให้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ซึ่งคนส่วนมากเชื่อว่ามีจริง หนังสือนี้นอกจากจะมีประโยชน์ในการศึกษาด้านวรรณคดีแล้ว ยังมีคุณค่าทางปรัชญาและจิตวิทยา เพราะเป็นเรื่องที่สอนให้คนทราบถึงบาปบุญคุณโทษ ซึ่งอาจจะช่วยให้ละเว้น ไม่ประกอบกรรมชั่วได้ ท่านเสฐียรโกเศศ ได้เล่าเรื่องต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนและ

น่าอ่าน ตอนใดที่คัดมาจากหนังสือนั้นโดยตรง ท่านก็บอกไว้ให้ทราบด้วย

หนังสือเล่าเรื่องในไตรภูมินี้ได้มีผู้นิยมขอพิมพ์เผยแพร่มาแล้วหลายครั้ง และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ พันโทรุก นาควิโรจน์ ได้ขออนุญาตจัดพิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพนางสาวกัณณิการ์ นาควิโรจน์ อีกครั้งหนึ่ง และได้ขอให้เจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร จัดหาภาพนรกสวรรค์ ให้สำหรับตีพิมพ์ประกอบ เจ้าหน้าที่จึงได้ถ่ายภาพจากภาพเขียนสีในสมุดไทยเรื่องไตรภูมิ ซึ่งเก็บรักษาไว้ ณ หอสมุดแห่งชาติ มอบให้พันโทรุก นาควิโรจน์นำไปจัดทำแม่พิมพ์ตีพิมพ์ไว้ในหนังสือนั้น แล้วพันโทรุก นาควิโรจน์ ได้มีศรัทธามอบแม่พิมพ์ให้เป็นสมบัติของกรมศิลปากร เพื่อใช้ในการพิมพ์ครั้งต่อไป ดังได้นำมาตีพิมพ์ในเล่มนี้ด้วย กรมศิลปากรจึงขอถือโอกาสขอบคุณพันโทรุก นาควิโรจน์ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

หนังสือที่ท่านเสฐียรโกเศศ หรือ ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน เขียนไว้มีเป็นจำนวนมาก ท่านเจ้าของลิขสิทธิ์ได้ให้กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

อนุญาตให้ผู้สนใจจัดพิมพ์เผยแพร่ในงานกุศล ติดต่อขอรับไปจัดพิมพ์ได้ ทั้งนี้จะขอดูรายชื่อได้ที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ เจ้าภาพได้เรียบเรียงประวัติ นายนุ่ม ภูมมะภูติ และนางสาวดารณี ภูมมะภูติ ผู้วายชนม์ ให้พิมพ์ไว้ต่อจากคำนำนี้

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งเจ้าภาพได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ นายนุ่ม ภูมมะภูติ และนางสาวดารณี ภูมมะภูติ และได้ให้พิมพ์หนังสือนี้แจกจ่ายเป็นกุศลวิทยาทาน ขออำนาจกุศลทั้งปวงนี้จงเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมให้ นายนุ่ม ภูมมะภูติ และนางสาวดารณี ภูมมะภูติ ผู้วายชนม์ ประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผลตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ สมดังเจตจำนงของเจ้าภาพทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๒๐ พฤษภาคม ๒๕๑๒

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ๖ ๙ มหาราชสมัย

เล่าเรื่องในไตรภูมิ

ของ

'เสฐียรโกเศศ'

กรมศิลปากร
สมาคมแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ มหาราชสมัย

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติ

เล่าเรื่องในไตรภูมิ

๑. บทนำ

หนังสือที่เกิดมีขึ้นครั้งสมัยสุโขทัย นอกจากศิลาจารึกยังมีเหลือสืบมาถึงทุกวันนี้เรื่องหนึ่ง คือหนังสือไตรภูมิ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงชี้แจงไว้ในบานแพนกแห่งหนังสือเล่มนั้นว่า หนังสือไตรภูมิฉบับนี้ เป็นของพระยาลิไทยแห่งกรุงศรีสัชนาลัยสุโขทัย คือ พระยาฦๅไทย หรือพระธรรมราชาที่ ๑ นั่นเอง ต้นฉบับเป็นหนังสือจารในใบลานเมื่อในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมีความเห็นว่า หนังสือเรื่องนี้เป็นหนังสือเก่ามาก มีศัพท์เก่า ๆ ที่ไม่เข้าใจและที่เป็นศัพท์อันเคยพบแต่ในศิลาจารึกครั้งกรุงสุโขทัยหลายศัพท์ น่าเชื่อว่าหนังสือไตรภูมินี้ ฉบับเดิมจะได้แต่งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยจริง แต่คัดลอกกันมาหลายชั้นหลายต่อ จนวิปลาศคลาดเคลื่อน หรือบางทีจะได้ดัดแปลงสำนวน และแทรกเติมข้อความเข้า

เมื่อในครั้งกรุงเก่าบ้างก็อาจจะเป็นได้ ถึงกระนั้น โวหารหนังสือเรื่องนี้ยังเห็นได้ว่าเก่ากว่าหนังสือเรื่องใด ๆ ในภาษาไทย นอกจากศิลาจารึกที่ได้เคยพบมา จึงนับว่าเป็นหนังสือเรื่องดีด้วยอายุประการหนึ่ง

"เรื่องไตรภูมิ เป็นเรื่องที่นับถือกันแพร่หลายมาแต่โบราณ ถึงคิดขึ้นเป็นรูปภาพเขียนไว้ตามฝาผนังวัด และเขียนจำลองลงไว้ในสมุด มีมาแต่ครั้งกรุงเก่ายังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้" ไตรภูมิแปลว่าแดนสาม ซึ่งแยกเป็นกามภูมิ ๑ รูปภูมิ ๑ และอรูปภูมิ ๑ สัตว์ทั้งหลายเกิดมาย่อมเวียนวนไปมาเกิดใน ๓ ภูมินี้ กามภูมิ คือแดนที่ข้องอยู่ด้วยกามตัณหา ยังมีความโลภ โกรธ หลง ตื้นรนระคนอยู่ด้วยเรื่องอยาก ๆ เรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ มีสุข มีทุกข์ สัตว์ไปเกิดเป็นสัตว์นรกในแดนนรก ไปเกิดเป็นเปรตในแดนเปรต และไปเกิดเป็นยักษ์มารในแดนอสูรกาย สามแดนนี้เรียกว่าอบายภูมิ คือแดนอันเป็นทุกข์เดือดร้อนมาก สัตว์ไปเกิดเป็นคนในแดนมนุษย์ และไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ ๖ ชั้นแรกของชั้นฟ้า คือชั้นจาตุมหาราชิกาเป็นชั้นต่ำสุด ชั้นนี้เป็นที่อยู่ของท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ ถัดไปถึงสวรรค์ชั้นดาว

ดึงส์ อันเป็นที่อยู่ของพระอินทร์นายเทวดา แล้วถึงชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดีและชั้นปรมิตวสวัตตี รวมเป็นสวรรค์ชั้นฟ้า ๖ ชั้นนี้ รวมกันกับแดนมนุษย์ด้วยกันก็เป็น ๗ แดนด้วยกัน เรียกว่า สุคติภูมิ คือเป็นแดนมีสุข เมื่อรวมเข้ากับอบายภูมิแดนมีทุกข์ ๔ แดนด้วยกันก็เป็น ๑๑ แดน จัดเป็นกามภูมิอันเป็นแดนทะเยอทะยาน เกี่ยวข้องอยู่กับเรื่องกามจึงเรียกว่ากามภูมิ

รูปภูมิ คือแดนมีสุขอันไม่มีเรื่องกามเข้าไปปน ผู้ไปเกิดในแดนนี้เรียกว่าพวกพรม มีแดนอันเป็นที่อยู่เรียกว่าพรหมโลก รวม ๑๖ ชั้น หรือ ๑๖ ห้องฟ้า มีชื่อเรียกว่าเป็นต่าง ๆ กัน ถ้าไม่จำเป็นก็ไม่มีใครสนใจจำชื่อเหล่านี้ เพราะเป็นคำบาลีชื่อยาวอ่านจำลำบาก เป็นชื่อระยะหรือชั้นของการนั่งเข้าฌานทั้งนั้น ที่สมควรกล่าวชื่อมีอยู่แดนหนึ่งคืออสัญญิสัตตาภูมิ

ผู้ไปเกิดเป็นพรหมชั้นอสัญญิสัตตาภูมิ เรียกว่า อสัญญีพรหม แปลว่าพรหมที่ไม่มีความรู้สึกกำหนดหมาย คือมีแต่รูปร่างไม่มีจิตใจ เห็นจะหมายความว่าถือเอาตาเห็นว่าเป็น

ของจริงยิ่งกว่าใจเห็น รูปร่างของพรหมชั้นนี้แปลก ตามที่เขาเขียนไว้ที่ผนังในโบสถ์ เช่น ผนังด้านหลังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขียนเป็นรูปกลมรีอย่างลูกฟัก ไม่มีแขน มีขา ตั้งอยู่บนแท่นภายในวิมานเรียกกันว่าพรหมลูกฟัก ที่เขียนเป็นลูกฟัก เห็นจะต้องการแสดงให้เห็นเป็นอย่างรูปเปรียบว่า นั่งเข้าฌานสงบ ไม่กระดุกกระดิกตัวให้เคลื่อนไหว เป็นชนิด "เข้าฌานนานนับเดือน ไม่ขยับเขยื้อนเคลื่อนกายา จำศีลกินวาตา เป็นผาสุกทุกคืนวัน" ธรรมดาพรหมไม่ว่าพรหมชั้นไหนต้องนั่งเข้าฌานทั้งนั้น จึงจะมีความสุข เทียบได้กับคติลัทธิเต๋าของจีน ซึ่งถือว่านั่งนิ่งอย่าทำอะไรเลยนั่นแหละเป็นทางให้เกิดสุข เพราะเข้าถึงเต๋าหรือมรรค แต่พรหมชนิดลูกฟักเป็นไม่มีไปไหนได้ นอนกลิ้งอัดทึดอยู่บนแท่น เข้าฌานสบายใจตลอดไป ถ้าจะเปรียบก็เหมือนลูกไก่ที่ห่อตัวอยู่ในไข่ก็จะเห็นได้ เพราะด้วยลักษณะอย่างนี้เป็นเหตุให้พรหมลูกฟักต้องเสียชื่อ ด้วยคนนำเอาอาการของพรหมลูกฟักไปเปรียบเปรยเป็นเชิงตำหนิคนซึ่งกินแล้วนอน ตื่นแล้วยังขี้เกียจลุกไม่ขึ้น นอนกลิ้งอัดทึดอยู่บน

ที่นอนอย่างนั้นแหละว่า "นอนเป็นพรหมลูกฟัก" เด็กที่เกิดมาเป็นคนพิการ มือตีนด้วนมาแต่กำเนิด นอนกลิ้งอยู่บนเมาะบนเบาะ ไปไหนไม่ได้ ก็ว่า "มีรูปเป็นพรหมลูกฟัก" คิดไปก็ออกชอบสภาพของพรหมลูกฟัก เพราะไม่ต้องกินไม่ต้องถ่าย สบายดี ที่คนต้องกังวลหากินไม่สิ้นสุด ก็เพราะต้องถ่ายสิ่งที่กินไปแล้วอยู่ร่ำไป จึงได้เดือดร้อน

พรหมทั้ง ๑๖ ชั้นนั้น เรียกว่าพรหมชั้นโสฬส โสฬส แปลว่า ๑๖ โดยเหตุที่ผู้ไปเกิดเป็นพรหม ถือกันว่ามีความสุขยิ่งกว่าเทวดา ถึงเป็นพระอินทร์ก็สู้พรหมไม่ได้ แต่มนุษย์ไม่ใคร่นึกอยากไปเกิดเป็นพรหม เพราะพรหมอยู่เป็นโสดตลอดไป ไม่มีโอกาสมีนางฟ้านางสวรรค์บำเรอ เหมือนพระอินทร์และเทวดาซึ่งมีนางฟ้าได้มาก ๆ เทวดาชั้นเลวก็ยังมีนางฟ้าได้ตั้งพันคน ส่วนความสุขของพรหมเป็นความสุขอย่างพระ ตรงกันข้ามกับความสุขของฆราวาสผู้ครองเรือน เหตุฉะนั้น ผู้ที่บวชเป็นพระ จึงเรียกว่าประพฤติพรหมจรรย์ หมายความว่าประพฤติอย่างพรหม คือมีลูกมีเมียครองเรือนไม่ได้ ในหนังสือวรรณคดี เมื่อกล่าวถึง

ความสุขอย่างยิ่ง มักอ้างเอาความสุขของพรหมชั้นเบื้องตัวอย่าง เช่น "ยินดีดังได้โสพส" คือดีใจเบื้องความสุขเหลือล้นดังได้ขึ้นไปเกิดอยู่บนพรหมโลก ๑๖ ชั้นฟ้า

อรูปภูมิ คือดินแดนของพรหมซึ่งไม่มีรูป มีหมดด้วยกัน ๔ แดน ผู้ไปเกิดในแดนทั้ง ๔ นี้เบื้องพรหมเหมือนกัน แต่เบื้องพรหมไม่มีรูปร่าง มีก็แต่จิต จิตในที่นี้จะหมายความอย่างที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า mind หรือหมายความว่า soul (วิญญาณ) ก็ทราบไม่ได้ชัด เขาเขียนรูปพรหมซึ่งไม่มีรูปร่างนั้นเบื้องรูปดวงไฟ ลอยอยู่เหนือแท่นภายในวิมาน

สัตว์ที่เกิด ย่อมไปเกิดในแดนใดแดนหนึ่งแห่งแดนที่กล่าวมาข้างต้น คือ กามภูมิ ๑๑ รูปภูมิ ๑๖ อรูปภูมิ ๔ จึงผสมภูมิทั้งหลายนี้ได้ ๓๑ จึงชื่อว่าไตรภูมินั้นแล

ต่อจากนี้ กล่าวถึงสัตว์ที่ไปเกิดในภูมิทั้ง ๓ นี้ เรียกเบื้องคำศัพท์ว่าปฏิสนธิ แปลว่าต่อถึงกัน คือตายแล้วก็ไปเกิดต่อเนื่องกัน มีด้วยกันเบื้อง ๔ อย่าง คือ อัณฑชะ เกิดแต่ไข่ ได้แก่พวกงู ไก่ นก และปลา ชลามพุชะ เกิดเบื้องบุ่มเบื่อกและมีรกอันห่อหุ้ม ได้แก่พวกช้าง ม้า วัว ควาย (รวมทั้งคน) สังเสทชะ เกิดแต่ใบไม้ละอองดอกบัว

หญ้าเน่าและเหงื่อไคล ได้แก่พวกหนอน แมลง บุ้ง ริ้น ยุง ปลา อุปปาติกะ เกิดขึ้นเอง พอเกิดมาก็โตเต็มที่ไม่ค่อยเติบโตขึ้นทีละน้อยเป็นลำดับเหมือนสามพวกแรก ได้แก่เทวดา พรหม และสัตว์ในนรก เทวดาซึ่งลงมาเกิดเป็นมนุษย์ผู้มีบุญใหญ่มักมีกำเนิดเป็นอุปปาติก เช่นพระยาลวจังกราช กษัตริย์องค์แรกแห่งเมืองเชียงแสนแควันโยนก เมื่อกล่าวเรื่องปฏิสนธิ ๔ อย่างนี้แล้ว ก็กล่าวรำพันโดยลำดับถึงเรื่องนรกภูมิหรือแดนแห่งนรกดิรัจฉานภูมิหรือแดนแห่งสัตว์เดรัจฉาน เปตภูมิหรือแดนแห่งเปรต อสูรกายภูมิหรือแดนแห่งพวกยักษ์พวกอสูร มนุสสภูมิหรือแดนมนุษย์ เทวภูมิหรือแดนแห่งเทวดาและพรหม ถัดจากนั้นบรรยายถึงแผนที่สกลจักรวาล มีโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกอื่นๆ ตลอดจนเวลาและฤดูกาล เรื่องป่าหิมพานต์ เรื่องเขาไกรลาส เป็นต้น แล้วกล่าวถึงเรื่องโลกในสกลจักรวาลถึงแก่ความประลัย คือต้องสูญสิ้นเพราะด้วยน้ำและลม และเกิดมีขึ้นอีกด้วยอย่างไร ในที่สุดจบเรื่องกล่าวถึงพระนิพพาน การกระทำตนให้เข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นอุดมคติยอดปรารถนาของพุทธศาสนิกชน

หนังสือเรื่องไตรภูมิตามเค้าเรื่องดังข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าข้อความที่กล่าวถึงเรื่องกำเนิดของสัตว์ ยักษ์มาร มนุษย์ เทวดา พรหม และเรื่องกำเนิดของสกลจักรวาลว่ามีเป็นขึ้นได้อย่างไร เป็นความรู้ของคนสมัยก่อน ที่พยายามจะรู้และเข้าใจเรื่องสร้างโลก เรื่องภูมิศาสตร์ เรื่องตายแล้วไปไหน และเรื่องอะไรอื่น ๆ อันเป็นเรื่องลึกลับ ลึกซึ้ง เมื่อคิดค้นและคิดเห็นว่าเป็นอย่างใด ก็กล่าวไปตามความเห็นนั้น เรื่องอย่างนี้มีอยู่ด้วยกันทุกชาติทุกศาสนา เป็นเรื่องชนิดที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Cosmology และ Mythology

ในหน้าต้นของหนังสือไตรภูมิเรื่องนี้บอกไว้ว่า รวบรวมข้อความมาจากคัมภีร์ต่าง ๆ ของพุทธศาสนา รวม ๓๐ คัมภีร์ และให้ชื่อคัมภีร์เหล่านี้ไว้ด้วย ซึ่งล้วนเป็นคัมภีร์ชั้นรอง แต่งขึ้นเพื่ออธิบายเพิ่มเติมข้อความในพุทธศาสนา ถ้าจะพิจารณาเนื้อหาอันแท้จริงในพุทธศาสนา ก็ไม่กล่าวถึงเรื่องเหล่านี้ เพราะพระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า เป็นอจินตัย คือเป็นเรื่องไม่ควรคิด ไม่เป็นเรื่องให้หนีทุกข์รอดพ้นได้โดยเด็ดขาด อันเป็นแก่นของพุทธศาสนา หรือกล่าวอีกนัย

หนึ่ง เรื่องอย่างไตรภูมิเป็นเรื่องของโลก คือ โลกิยะ ไม่ใช่เรื่องของโลกุตตระ คืออยู่เหนือหรือพ้นโลกนี้ไป ภายหลังเกิดมีพุทธศาสนานิกายมหายาน คือ พุทธศาสนาชนิดที่ถือกันในประเทศธิเบต จีน และญี่ปุ่น เกิดมีคตินิยมนับถือพระโพธิสัตว์ คือผู้ซึ่งต่อไปจะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ของนิกายมหายาน แม้ถึงคราวที่จะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าก็ยังรออยู่ไม่ตรัส ด้วยสงสารสัตว์ (ในที่นี้รวมทั้งมนุษย์ด้วย) ที่ต้องตกอยู่ในห้วงบาปหนา ต้องการอยู่เป็นโพธิสัตว์ต่อไปก่อน เพื่อสั่งสอนแนะนำหมู่มนุษย์ให้พ้นจากบาปกรรมและนรกได้มาก ๆ เสียก่อน เหตุนี้จึงเกิดคติว่าพระโพธิสัตว์จะต้องเป็นผู้รู้เรื่องโลกด้วย จะได้เป็นความรู้เครื่องช่วยสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้ง่าย เพราะฉะนั้นหนังสือทำนองเรื่องไตรภูมิ ซึ่งกล่าวถึงเรื่องนรก เรื่องสวรรค์อันมนุษย์จะต้องไปเกิด เพราะด้วยบาปบุญคุณโทษที่ตนทำไว้ มนุษย์จะได้ไม่ทำบาป เพราะกลัวตกนรก และพยายามทำบุญกุศลเพราะอยากจะได้ขึ้นสวรรค์ อันมีความสุขสนุกสบายหาที่เปรียบไม่ได้ หนังสือชนิดที่กล่าวนี้มีอยู่ทางพุทธศาสนาฝ่าย

มหายานเป็นจำนวนมาก ผู้ใดประกอบการกุศลมีทำบุญให้ทานมาก ๆ ตายแล้วจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ของพระพุทธเจ้าอมิตาภพุทธ ชื่อสวรรค์สุขาวดี ซึ่งในคัมภีร์กล่าวพรรณนาความงามวิจิตรและน่ารื่นรมย์ไว้อย่างพิสดาร เพื่อคนจะได้ทะเยอทะยานอยากขึ้นไปอยู่ เรื่องทำนองนี้ย่อมเป็นที่ถูกใจคนมากกว่าเรื่องพระนิพพานซึ่งลึกซึ้ง คนสามัญคิดไปไม่ถึง เรื่องไตรภูมิก็เห็นจะเป็นอย่างนี้ จึงเอาเรื่องเมืองสวรรค์และเรื่องเมืองนรกมาพรรณนาไว้ ด้วยเป็นการสอนศาสนาทางอ้อมแก่คนชั้นสามัญ ได้ผลดีกว่าสอนทางตรง แล้วลงท้ายจึงบอกว่าเรื่องอย่างนี้เป็นคติของโลก ซึ่งไม่จีรังยั่งยืนอยู่ได้ตลอดไป แม้พรหมเองมีอายุนับด้วยกัลป์ คือมีอายุตั้งหลายล้านหลายโกฏิปี ในที่สุดก็ต้องจุติ คือเคลื่อนที่จากเป็นพรหม หรือตายไปปฏิสนธิเกิดใหม่ยังที่อื่นสืบต่อวนเวียนอยู่ในไตรภูมิหรือโลกทั้งสามนี้ ไม่พ้นไปได้ เพราะฉะนั้นจึงหาความยั่งยืนแท้เที่ยงไม่มีตายเป็นมีไม่ได้ มีที่แท้เที่ยงอันไม่ตายก็แต่พระนิพพานเท่านั้น อันผู้จะลุถึงพระนิพพานได้ก็ด้วยบำเพ็ญเพียร ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเท่านั้น เหตุฉะนี้จะเห็นได้ว่า เรื่องไตรภูมิมีค่าในทาง

ศาสนาที่สอนคนซึ่งยังหมกมุ่นหนาอยู่ด้วยเรื่องโลก ให้รู้จักพุทธศาสนาอันแท้จริงโดยทางอ้อม ด้วยวิธีหนามยอกหนามบ่ง

ถ้าทางวรรณคดี นอกจากจำพวกศิลาจารึกแล้ว ไตรภูมิฉบับนี้เป็นหนังสือไทยเรื่องแรก ซึ่งเหลือรอดอันตรายมาถึงปัจจุบันนี้ เมื่อว่าถึงทำนองวิธีแต่งก็เป็นแต่หนังสือเรื่องหนึ่งในศาสนา จึงไม่ใช่เป็นเรื่องที่ชวนอ่านถึงกับวางไม่ลง เพราะเป็นหนังสือตำรา ขึ้นชื่อว่าตำรา ย่อมเป็นที่ทราบกันอยู่ว่า ไม่ใช่เป็นหนังสืออ่านเล่น แต่กระนั้นหนังสือไตรภูมิยังสามารถทำให้ผู้อ่าน ได้รับความเพลิดเพลินได้เป็นตอน ๆ ไม่น้อยแห่ง เช่นพรรณนาถึงเรื่องเมืองสวรรค์ จะทำให้ผู้อ่านนึกเห็นเป็นมโนภาพ เท่ากับหลับตาเห็นเมืองสวรรค์ เหมือนกับที่เขาเขียนไว้ตามผนังโบสถ์ แล้วกระทำให้มีใจเลื่อนลอยนึกรื่นรมย์ไปตามอำนาจอารมณ์ที่นึกเห็นได้อย่างสบายใจ เพราะฉะนั้น หนังสือไตรภูมิฉบับนี้จึงมีค่าเป็นวรรณคดี ชนิดที่มีความนึกเห็นเป็นอารมณ์สะเทือนใจ (Emotive Literature) ด้วย

เรื่องไตรภูมิส่วนมากย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งความคิดและการบันดาลใจให้กวีและศิลปีน นำไปใช้แต่งเป็น เรื่องหนังสือ เขียนเป็นภาพ และปั้นเป็นรูปขึ้นตลอดจนคำพูดในภาษาซึ่งเป็นสำนวนเปรียบเทียบ ก็ได้มาจากเรื่องไตรภูมิไม่น้อย ผู้ใดขาดความรู้เรื่องไตรภูมิก็ยากที่จะเข้าใจได้ทราบซึ้งถึงความงาม ความไพเราะแห่งกวีนิพนธ์และศิลปกรรมของไทย เป็นเป็นทำนองเดียวกับผู้อ่านวรรณคดีภาษาอังกฤษ ถ้าขาดความรู้เรื่องทวยเทพและเรื่องศาสนาของกรีกและโรมัน และเรื่องศาสนาคริสต์ ก็จะไม่สามารถอ่านกวีนิพนธ์หรือดูศิลปกรรมของฝรั่งให้เข้าใจทราบซึ้ง และรู้ค่าอันแท้จริงของกวีนิพนธ์และศิลปกรรมนั้น ๆ ได้

เรื่องไตรภูมิมีแทรกอยู่ในวรรณคดีไทย แทบทุกเรื่อง ยกตัวอย่างที่รู้จักกันแพร่หลายคือ บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนลอบขึ้นไปหานางวันทอง ซึ่งเดิมเป็นภรรยาตน แต่ขุนช้างแย่งเอาไป เมื่อขุนแผนขึ้นไปบนเรือนขุนช้าง เห็นม่านที่กั้นอยู่ก็ตกตะลึง ดูเพลินใจ หวนคิดถึงความหลัง คิดถึงนางวันทองขึ้นมาทันทีว่า

"ม่านนี้ผีมือวันทองทำ จำได้ไม่ผิดนัยน์ตาพี่
เส้นไหมแม้นเขียนแนบเนียนดี สิ้นผีมือแล้วแต่นางเดียว
เจ้าบ่กเป็นป่าพนาเวศ ขอบเขตเขาคลุ้มชอุ่มเขียว
รุกขชาติดาษใบระบัดเรียว พริ้งเพรียวดอกดกระดะดวง
บ่กเป็นมยุราลงรำร่อน ฟายพ้อนอยู่บนยอดภูเขา
หลวง
แผ่หางกางบ่กเป็นพุ่มพวง ชะนีหน่วงเหนี่ยวไม้ชม้อยตา
บ่กเป็นหิมพานต์ตระหง่านงาม อร่ามรูปพระสุเมรุภูผา
วินันดกหัสกรรณเป็นหลั่นมา การวิกอิสินธรยุคุนธร
อากาศคงคาชลาสินธุ์ มุจลินท์ห้าแถวแนวสลอน
ไกรลาสสะอาดเอี่ยมอรชร ฝูงกินนรคนธรรพ์วิทยา
ลงเล่นน้ำดำดั้นโอนคาต ใสสะอาดเยือกเย็นเห็น
ขอบผา
หมู่มังกรล่อแก้วแพร่วพรายตา ทัศนารำลึกถึงวันทอง"

ข้อความข้างบนนี้ ถ้าได้อ่านเรื่องไตรภูมิมาก่อน จะจะทำให้นึกเห็นเป็นมโนภาพ เกิดความรู้สึกเพลิดเพลินเจริญ

ใจยิ่งขึ้นกว่าเมื่อยังไม่ได้อ่านเรื่องไตรภูมิ เพราะฉะนั้นตอนต่อไปจะเก็บข้อความ ซึ่งมีอยู่ในหนังสือ เรื่องนี้ มาพิจารณาดูดูเสียก่อน ว่ามีข้อความสำคัญแก่วรรณคดีและศิลปของไทยเพียงไร ข้าพเจ้าจะเขียนเป็นคำของข้าพเจ้าอย่างเล่าเท่าที่เข้าใจ ตอนใดคัดเอามาจากหนังสือนั้นโดยตรงก็จะบอกไว้ให้ทราบว่า นั่นคัดเอามา

หอสมุดแห่งชาติ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

๒. นรกภูมิ

หนังสือไตรภูมิกล่าวเริ่มต้นด้วยเรื่องเมืองนรก ซึ่งผู้กระทำบาปย่อมไปเกิด ว่ามีนรกใหญ่ ๘ ขุม ขุมในภาษาไทยแปลว่าหลุม ในที่นี้หมายถึงหลุมใหญ่มากลึกลงไปใต้ดิน ซ้อนเป็นชั้นกันลงไปเป็น ๘ ขุม ในไตรภูมิให้ชื่อขุมนรกเรียงลำดับกันลงไปตั้งสูงไปหาต่ำ คือ สัญชีพนรก กาลสูตนรก สังฆาฏนรก โรรุพนรก ตาปนรก มหาตาปนรก มหาอวีจินรก ชื่อที่ให้ไว้นี้นับได้ ๗ ขุมเท่านั้น ขาดหายไปขุมหนึ่ง คือ มหาโรรุพนรก ซึ่งเป็นขุมที่ ๕ สัตว์อันเกิดในนรก เหล่านี้มีอายุยืนนานนับไม่ถ้วน เพียงแต่สัตว์นรกขุมแรกก็มีอายุยืนได้ ๕๐๐ ปี เมืองนรก วัน ๑ กับคือ ๑ ของเมืองนรกได้ ๙ ล้านปีของเมืองมนุษย์ ส่วนสัตว์นรกขุมอื่นที่อยู่ถัดไป มีอายุนับทวีคูณจำนวนปีของนรกขุมแรก หรือสองเท่าตัวเป็นลำดับไปจนนับไม่ถ้วน เรื่องนับปีเมืองนรกเปรียบเทียบปีเมืองมนุษย์นี้ ที่พูดติดปากกันในพวกชาวบ้าน

มักพูดกล่าวว่า ๑๐๐ ปี เมืองมนุษย์เท่ากับวัน ๑ กับคืน ๑ ของเมืองสวรรค์ ๑๐๐ ปีเมืองสวรรค์เท่ากับวัน ๑ กับคืน ๑ ของเมืองนรก เท่านี้ยังไม่สะใจ ลางทีจำนวน ๑๐๐ ปี เปลี่ยนเป็น ๕๐๐ ปีก็มีอย่างจำนวนหลังนี้เห็นจะถูก เพราะ ๕๐๐ ปีเป็นจำนวนที่ถนัดปากมากกว่า ๑๐๐ ปี เพราะอะไรก็เป็น ๕๐๐ เช่น เกวียน ๕๐๐ โค ๕๐๐ พ่อค้า ๕๐๐ โจร ๕๐๐ ที่สุดคำว่าโจร ๕๐๐ กล่าวแต่ ๕๐๐ เฉย ๆ ก็ใช้เป็นคำพูดดูหมิ่นกันได้

ในนรกทั้ง ๘ ขุมที่รู้จักกันดีในหมู่คนไทยคือ มหาอวีจินรก มักเรียกเพี้ยนและพูดสั้น ๆ ว่า นรกอเวจี คนสามัญเมื่อต้องจะทำให้เขาเชื่อตน มักกล่าวคำเป็นเชิงสบถสาบานว่า "ถ้าพูดไม่จริงขอให้ตกนรกอเวจีเถิด" หรือพูดย่อเป็นติดปากอย่างพล่อย ๆ ว่า "ให้ตกนรกซี" คือหมายความว่า ให้ตกนรกอเวจีนี้เอง คำว่า อวีจิ หรือเพี้ยนเป็นอเวจี แปลว่าปราศจากคลื่น แปลอย่างนี้ไม่ได้ความสมกับที่เป็นชื่อนรกขุมกันบึ้ง ท่านจึงแปลแก้ว่า "ปราศจากหยุดพัก" คือได้รับทุกข์ทรมานอย่างไม่มีสร่างไม่มีหยุด ซึ่งเป็นการแปลลากเข้าหาความ ฝูงสัตว์อันไปเกิดในนรกอเวจี

นับว่าเป็นหนักที่สุด ต้องทนทุกข์ทรมานนานถึงสิ้นมหากัลป์หนึ่งจึงพ้น ระยะเวลามหากัลป์หนึ่งนานแสนนาน จนไม่อาจนับเป็นปีเดือนได้ ได้ก็แต่อุปมาเหมือนว่ามีภูเขาลูกหนึ่งสูงได้โยชน์หนึ่ง วัดโดยรอบเขาได้ ๓ โยชน์ "ถึงร้อยปีเอาผ้าทิพย์อันอ่อนบางดังควันมากวาดภูเขาแต่ละคาบ เมื่อใดภูเขานั้นราบเพียงแผ่นดิน จึงเรียกว่ามหากัลป์หนึ่งแล" กล่าวอธิบายความนาน ว่านาน แสนนาน ด้วยวิธีอุปมาอย่างนี้ของฝรั่งก็มี เช่นกล่าวว่า "สูงไกลขึ้นไปทิศเหนือ ในแดนแห่งสวิทยด (Svithjod) มีเขาหินอยู่เขาหนึ่ง สูงได้ร้อยไมล์ (๑๐ โยชน์) กว้างได้ร้อยไมล์ ทุกระยะพันปีมีนกน้อยตัวหนึ่ง เอาจงอยปากมารับที่เขานั้นครั้งหนึ่ง ถ้าหินที่เขานั้นสึกหรอไปจนหมดสิ้น ก็เท่ากับเป็นวันหนึ่งของกัลป์หนึ่ง (Single day of eternity) มหากัลป์หนึ่งแบ่งเป็น ๔ อสงไขยกัลป์ อสงไขยแปลว่า กำหนดนับไม่ได้ เมื่อนับไม่ได้ แต่เอานับรวมกันได้ถึง ๔ จำนวนนับไม่ได้ ก็เป็นมหากัลป์หนึ่งดังนี้ จึงนับว่านานมาเหลือที่จะนับ โลกเรานี้และรวมทั้งโลกอื่นในสกลจักรวาล เมื่อมีอายุได้กัลป์หนึ่งก็ต้องถูกไฟล้างราบ

เรียกไฟที่ล้างโลกนี้ว่า ไฟบรรลัยกัลป์ เมื่อเกิดมีไฟไหม้อย่างใหญ่หลวงเช่นในคราวมหาสงคราม ก็มักพูดเปรียบเทียบว่า "เหมือนไฟบรรลัยกัลป์"

นรกใหญ่ ๘ ขุมนี้ มีกำแพงเหล็กแดงลุกเป็นไฟอยู่เสมอล้อม ๔ ด้านรูปสี่เหลี่ยม ข้างบนก็เป็นเหล็กแดง พื้นล่างก็เป็นเหล็กแดงลุกเป็นไฟอยู่เสมอ ทั้งข้างล่างข้างบนเหมือนกัน กำแพงทั้ง ๔ ด้าน ยาวด้านละ ๑,๐๐๐ โยชน์ หนา ๙ โยชน์ มีประตูเข้า ๔ ทิศ ๔ ประตู ส่วนข้างบนและพื้นข้างล่างมีความหนา ๙ โยชน์เหมือนกัน นรกใหญ่แต่ละขุมมีนรกบริวาร เรียกในหนังสือไตรภูมิว่า นรกบ่าวล้อมอยู่ด้านละ ๔ ขุม นรกใหญ่ขุมหนึ่งจึงมีนรกบ่าว ๑๖ ขุม นรกใหญ่ ๑๘ ขุมก็มีนรกบ่าว ๓ ขุม รวมกับนรกใหญ่ ๘ ขุม เบ็ดเสร็จทั้งขุมเล็กขุมใหญ่ก็เป็นนรก ๑๓๖ ขุม ยังไม่หมดเพียงเท่านี้ ยังมีนรกเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกเป็นจำนวนนับไม่ถ้วน นรกบ่าว ๑๖ ขุมมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน แต่มีชื่อรวมเรียกอุสุทธ (อุสสทนรก) แปลว่านรกมีสิ่งทั้งแล้ว เช่นมูตรคูถถ่านเถ้าไฟ เป็นต้น นรกบ่าว ๑๖ ขุมนี้ ที่ควรกล่าวคือโลหกุมภีนรก ซึ่งมีหม้อเหล็กเป็นไฟแดงขนาดใหญ่โตเหลือ

ประมาณมีน้ำเหล็กเป็นไฟเหมือนกัน ผู้ใดตีพระเจ้า พระสงฆ์ เมื่อตายแล้วไปตกนรกขุมนั้น ถูกยมบาลคือผู้คุมเมืองนรกจับเอาตัวทุ่มให้หัวทิ่มลงไปในหม้อ แต่ไม่ตาย ถึงตายก็กลับเป็นขึ้นใหม่ทนทุกข์ทรมานอยู่อย่างนั้น จนกว่าจะถึงวันสิ้นเวรกรรม หม้อเหล็กและน้ำเหล็กลุกเป็นไฟนั้น ชาวบ้านรู้จักดีแต่เรียกว่าหม้อทองแดง น้ำทองแดง มักพูดสบถสาบานกันว่า "ให้ตกหม้อทองแดง ถูกกรอกน้ำทองแดง" ดังนี้

นรกอีกขุมหนึ่งที่ควรกล่าวชื่อ คือ โลหสิมพลีนรก หรือนรกต้นงิ้ว ต้นงิ้วเหล่านี้ขึ้นอยู่ในนรกขุมนี้มากมายอย่างเป็นป่าต้นงิ้วทีเดียว แต่ละต้นสูงตั้งโยชน์ มีหนามยาวตั้ง ๑๖ นิ้วมีออยู่ทั่วลำต้น เป็นเปลวไฟลุกอยู่ตลอดเวลาไม่มีดับ นรกนี้มีไว้ลงโทษหญิงชายซึ่งทำชู้ด้วยเมียผัวเขา เมื่อตายแล้วไปตกในนรกนี้ ถูกยมบาลต้อนขึ้นต้นงิ้ว ไม่ขึ้นก็ไม่ได้ เพราะยมบาลเอาหอกและเหล็กแดงแทง แล้วยังมี "แร้งปากหนา กาปากเหล็ก" คอยจิกเนื้อและมีสุนัขคอยกัดอีกด้วย ที่ต้องขึ้นต้นงิ้วคือขึ้นไปหาชู้ของตนซึ่งขึ้นไปก่อนแล้ว เมื่อขึ้นไปถูกหนามงิ้วบาดทั่วตัวและถูกไฟลวกแขนขาขาดทนไม่ไหวก็หล่นร่วงลงมาทั้งคู่แต่ไม่ตาย ถูก

ยมบาลเอาเหล็กแดงแทง บังคับต้อนให้ขึ้นไปอีก ต้องทนทุกข์อยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะสิ้นเวรสิ้นกรรม ในภาษาไทย ถ้าพูดว่า "ตายไปแล้วจะต้องขึ้นต้นงิ้ว" ก็หมายความว่าไปทำชู้กับเมียเขาผัวเขา เป็นบาปหนักจะต้องตกนรกขึ้นต้นงิ้ว ดังกวีกล่าวไว้ว่า "ใครสร้างกรรมทำชู้ด้วยคู่เขา ให้ร้อนเร่าร่างโรยอยู่โหยหิว ครั้นชีวันบรรลัยก็ไพล่ปลิว ให้ขึ้นต้นงิ้วยมบาลประหารแทง"

ยมบาลหรือผู้คุมเมืองนรก นรกขุมใหญ่ไม่มี เห็นจะเป็น เพราะนรกเหล่านั้น มีกำแพงล้อมรอบแน่นหนาปั้นเป็นแดน ๆ อยู่แล้ว ถ้าจะมีก็เห็นจะเป็นยมบาลเฝ้าประตูนรกเท่านั้น ส่วนนรกบ่าวและนรกเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งไม่กล่าวว่ามีกำแพงหรืออะไรล้อมไว้ จึงมียมบาลเป็นผู้คุมดูแล ยมบาลเหล่านี้เดิมก็เคยเป็นคน ทำทั้งบุญและบาป ตายไปจึงเกิดเป็นยมบาล ๑๕ วัน อีก ๑๕ วันเป็นยมบาลเหมือนกัน แต่ถูกยมบาลอื่นฆ่าฟันพุ่งแทงให้ได้รับความเดือดร้อนสับเปลี่ยนวนเวียนกันดังนี้กว่าจะสิ้นกรรม ผู้เป็นใหญ่เหนือยมบาลทั้งหลาย คือพระยายมราช เป็นผู้ทรงธรรมเที่ยงตรงหนักหนา ผู้ใดตายไปต้องไปหาพระยายมราชก่อน พระยายมราชจะ

สอบสวนบุญบาปของผู้นั้น ถ้าสอบสวนได้ความว่า เมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้กระทำบุญบาปมาแล้วอย่างไรบ้าง เทวดา ๔ องค์ ซึ่งเป็นผู้ถือบัญชีสำหรับจดบุญและบาป ก็จะเขียนชื่อผู้นั้นลงในแผ่นทองสุก แล้วทูนใส่เหนือหัวไปทูลพระยายมราช ๆ ก็จบใส่หัว แล้วสาธุการอนุโมทนายินดี แล้วก็วางไว้บนแท่นทอง อันประดับด้วยแก้วสัตตพิธรัตนะและมีอันเรืองงามแล ผู้ใดอันกระทำบาปไซร้ เทวดานั้นก็จะตราบัญชีนั้นลงในแผ่นหนังหมาและเอาไว้แห่งหนึ่ง แล้วบังคับให้ฝูงยมบาลมาเอาตัวมันไปทรมานในนรก ดังที่เคยพูดกันติดปากว่า "เอาหอกโตเท่าใบพาย แทงทะลุหูซ้ายตลอดหูขวา" และทรมานอีกหลายอย่าง แล้วแต่บาปกรรมที่ทำไว้หนักและเบา ถ้าเอาบุญกับบาปมาหักลบกัน ถ้าหนักไปทางบุญก็ไปขึ้นสวรรค์ ถ้าหนักไปทางบาปก็ไปตกนรกเสียก่อน ใช้โทษบาปหมดแล้ว จึงจะไปเสวยบุญของตนได้ ถ้าบาปและบุญเท่ากันก็ส่งไปเป็นยมบาลเดือนหนึ่งมีสบาย ๑๕ วัน และตกนรก ๑๕ วัน

ไตรภูมิกล่าวพรรณนาเรื่องนรกบ่าวไว้ละเอียดลออว่าผู้ทำบาปอย่างไหนจะต้องไปตกนรกบ่าวขุมไหน ได้รับโทษ

ทัณฑ์เป็นอย่างไร ก็อธิบายไว้หมดจด แต่เรื่องนรกใหญ่ ๘ ขุมไม่มีอธิบายไว้ หรือจะเห็นว่าเพียงนรกบ่าวก็เดือดร้อนแก่ผู้ตกนรกมากอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องพรรณนาอะไรอีก หรือไม่เช่นนั้นก็ลืมเล่าไป หรือไม่ก็ไม่ทราบว่าจะสรรหาอะไรมาพรรณนาให้ยิ่งไปกว่านี้ได้ พระยายมราชซึ่งเป็นนายเมืองนรกก็เป็นเรื่องยุ่ง ยมเป็นชื่อเทวดาประจำความตายของลัทธิศาสนาฮินดู เรียกกันว่าพระยม ผู้ใดถึงกำหนดต้องตาย พระยมจะเอาเชือกบาศมาคล้องเอาวิญญาณของผู้นั้นไปสู่ยังยมโลก อันเป็นดินแดนของพระยมอยู่ทางทิศใต้ เหตุฉะนี้พระยมจึงเป็นท้าวโลกบาลประจำทิศใต้ของลัทธิฮินดู ซึ่งเป็นเจ้าแห่งความตายและเป็นใหญ่อยู่ในยมโลกซึ่งไม่ใช่โลกนรก ให้มาเป็นเจ้าแห่งเมืองนรก เรื่องจึงเกิดสับสนเคลื่อนที่กันขึ้น ทำให้เข้าใจรวม ๆ กันไปว่ายมโลกกับเมืองนรกเป็นที่แห่งเดียวกัน แต่ท่านว่าเป็นคนละแห่ง ตอนท้ายของนรกภูมิในหนังสือไตรภูมินี้กล่าวว่า ตั้งแต่ยมโลกไปถึงอเวจีมีระยะไกลได้พันโยชน์ ก็ดูประหนึ่งว่ายมโลกกับนรกเป็นคนละแห่ง พวกลูกสมุนของพระยายมที่เรียกว่ายมบาล ถ้าแปลว่าผู้ดูแลรักษาเมืองยม แต่ที่ใช้อยู่ในหนังสือเรียกว่านิริยบาล

นิริยบาลแปลว่าผู้ดูแลรักษาเมืองนรก ถูกต้องตามคำแปลดีกว่าคำยมบาล แต่ใช้นิริยบาลชาวบ้านไม่รู้จัก เรียกก็ยากรู้จักแต่ยมบาล หรือถ้าจะเรียกให้สะดวกและถูกอย่างที่ชาวบ้านเรียกกันก็เป็นยมพะบาล ในนรกมีเทวดาผู้ถือบัญชีบุญและบาปของมนุษย์ดังที่กล่าวไว้ในไตรภูมิก็แปลก ทำไมไม่ใช้ยมบาลผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ถือบัญชี กลับไปใช้เทวดาซึ่งเท่ากับเกณฑ์ หรือลงโทษ เทวดาที่เสวยสุขอยู่ด้วย นางฟ้านางสวรรค์ต้องไปตกอยู่นรกในเมืองนรก และต้องเป็นพนักงานบัญชี ซึ่งไม่ใช่หน้าที่ของเทวดาโดยเฉพาะ เพราะเทวดามีแต่เที่ยวเล่นชมนางฟ้าตามอำเภอใจ ไม่ต้องทำงานเป็นข้าราชการของใคร

นอกจากนรกซึ่งกล่าวมาแล้ว หนังสือไตรภูมิยังกล่าวถึงนรกพิเศษอีกแห่งหนึ่ง คือนรกโลกันต์ อันเป็นนรกอยู่ห่างจักรวาล ๓ จักรวาล ถ้าจะเปรียบอย่างที่เขาเปรียบไว้ก็เหมือนเขียนเป็นวงกลม ๓ วง ต่างว่าแต่ละวงเป็นจักรวาลหนึ่ง ๆ เอาวงกลมนี้สองวงเรียงอยู่ในระดับเดียวให้ใกล้ชิดกัน แล้วเอาอีกวงหนึ่งคือวงที่สามวางซ้อนกันไว้ข้างของสองวงนั้น ก็จะเป็นรูปตั้ง ๓ วง อย่างรูปสามเหลี่ยม ต่าง

วงเป็นยอดของอีกสองวง เมื่อวางเรียงกันตามรูปนี้ จะเกิดมีช่องว่างขึ้นหว่างกลางเป็นรูปสามเหลี่ยม ช่องว่างนี้แหละเรียกว่า โลกันต์ แปลว่าอยู่ระหว่างโลก

หนังสือไตรภูมิกล่าวว่าโลกันต์นรก กว้างได้ ๘,๐๐๐ โยชน์ มีคูลึกวงรีหาพื้นน้ำบ่มิได้ หาฝาเบื้องบนบ่มิได้ เบื้องบนเบื่นปล่องขึ้นไปถึงพรหมโลก ในโลกันต์นรกมืดแสนมืด แสงดาวเดือนและดวงตะวันที่ส่องโลก ส่องไปไม่ถึงเพราะโลกันต์นรกอยู่นอกกำแพงจักรวาล คืออยู่พ้นกำแพงเหล็กซึ่งกั้นโลกสวรรค์ โลกมนุษย์ โลกนรกออกไป นรกโลกันต์นี้เห็นจะมีความหนาวเย็นเฉียบอย่างนรกน้ำแข็งของฝรั่ง คงไม่ร้อนเหมือนนรกอเวจี เพราะแสงตะวันส่องไม่ถึงและมืดต๊อ สัตว์ที่ตกนรกโลกันต์มองไม่เห็นอะไรเหมือนกับคนหลับตา ต่อเมื่อใดพระโพธิสัตว์จะมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า กล่าวคือเมื่อท่านเสด็จลงมาปฏิสนธิในครรภ์พระมารดา ๑ เมื่อท่านประสูติ ๑ เมื่อท่านตรัสรู้ ๑ เมื่อท่านตรัสเทศนาพระธรรมจักร คือเทศนาเบื่นครั้งแรก ๑ และเมื่อเสด็จเข้าสู่นิพพาน ๑ ใน ๕ กาลนี้แต่ละกาล สัตว์ในโลกันต์นรกจึงจะเห็นแสงสว่างได้ครั้งหนึ่ง แต่กระนั้นเห็นแสงสว่างได้ชั่วดีดนิ้วมือหรือชั่ว

พริบตาหรือชั่วฟ้าแลบแวบเดียวเท่านั้น แล้วกลับมืดมิดอย่างเดิม ผู้ใดกระทำร้ายต่อพ่อแม่และพระสงฆ์ และยุยงให้สงฆ์แตกร้าวกัน ครั้นตายไปก็ไปเกิดในนรกโลกันต์ มีตัวสูงใหญ่ถึง ๖,๐๐๐ วา มีเล็บคืนเล็บมือยาว ดังค้างคาวตัวใหญ่มหึมา เอาเล็บเกาะกำแพงจักรวาลห้อยตัวเอาหัวลงเหมือนค้างคาว เมื่อหิวต่างตัวต่างจะกินกัน โอบรัดพัดกันจนม้วนต้วนตกลงไปในน้ำ น้ำนั้นเย็นแสนเย็น (มาได้ความชัดตอนนี้เองว่าเป็นนรกเย็น) สัตว์นรกที่ตกลงไป ถูกน้ำกัดเน่าเปื่อยแหลกออกเป็นชิ้น ๆ แล้วกลับเป็นตนขึ้นอีกทนทุกข์ทรมานตายแล้วเป็นใหม่ อยู่อย่างนี้นานถึง พุทธันดรกัลป์หนึ่งจึงจะหมดกรรม พุทธันดรกัลป์ คือระยะเวลา หรือกัลป์ที่อยู่ระหว่าง พระพุทธเจ้าองค์ หนึ่งกับ อีกองค์ หนึ่งจะมาตรัส เป็นเวลาที่ว่างพระศาสนา

เรื่องนรกตามที่กล่าวไว้ในหนังสือไตรภูมิฉบับนี้ มีข้อความอยู่หลายแห่ง ซึ่งพึ่งไม่ใคร่ชัดเจนนัก จะเป็นเพราะลอกคัดกันมาหลายทอด เกิดขาดตกบกพร่องขึ้นก็ทราบไม่

ได้ ที่กำหนดนรกให้มีแต่ไฟเผาผลาญ และให้อยู่ใต้ดินลงไปก็สมที่ทางวิทยาศาสตร์ ว่าลึกลงไปภาย ในโลกร้อนระอุลุกเป็นไฟ แต่นรกเย็นหนาวยิ่งกว่าน้ำแข็งก็มี หากไม่มีกล่าวไว้ในไตรภูมินี้ นรกของลัทธิฮินดู นรกของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่แปลกไปจากนี้ก็มี และเป็นเรื่องกล่าวไว้อย่างยุ่งๆ ยิ่งกว่าเรื่องนรกในไตรภูมิ แต่นรกเหล่านี้อยู่นอกเรื่องที่มิประสงค์จะเล่า คือต้องการเล่าแต่เรื่องนรกอันเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดี และที่ชาวบ้านรู้จักกันเท่านั้น คนรุ่นก่อนได้ยินได้ฟังพระเทศน์เรื่องนรกอยู่บ่อย ๆ ทั้งได้เคยดูรูปภาพที่เขาเขียนไว้เป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกได้อยู่เสมอว่า ถ้าทำบาปทำชั่ว ตายไปจะต้องตกนรกหมกไหม้และทนทุกข์ทรมานนานตั้งกัปกัลป์ เพราะด้วยความเชื่อซึ่งไม่เกี่ยวกับเรื่องเหตุผล ทำให้คนส่วนมากกลัวบาปเกรงกรรม ถ้าไม่เหลืออดเหลือกลั้นก็ไม่ใคร่กล้าทำบาปทำกรรม คนรุ่นใหม่เห็นว่านรกเป็นเรื่องเหลวไหล มีแต่สอนให้คนโง่ เลิกเชื่อเสียเถิด มาเชื่อกันอย่างใหม่ที่ก้าวหน้าดีกว่า แต่คนรุ่นเก่ามีความรู้และการศึกษายังล้าหลังวิ่งตามคนรุ่นใหม่ไม่ใคร่ทัน เมื่อทิ้งของ

เก่ามาจับถือของใหม่ก็ไม่ได้แน่น ในที่สุดเก่าก็หายใหม่ก็ไม่ได้ กลายเป็นไม่มีอะไรจะยึดถือ เปรียบเหมือนเมื่อก่อนเคยนุ่งผ้าเก่าขาดรุ่งริ่งและสกปรกมาก น่ารังเกียจก็ถอดทิ้งเสีย แต่จะนุ่งอย่างใหม่ก็ไม่รู้จักนุ่ง ก็กลายเป็นคนไม่นุ่งผ้า ดีเหมือนกัน นี่ข้าพเจ้าพูดแดกให้

๓. ติรัจฉานภูมิ ๑

หนังสือไตรภูมิตอนที่ ๒ ว่าด้วยผู้ไปเกิดในติรัจฉานภูมิ คือในแดนของเดรัจฉาน ติรัจฉานหรือเพี้ยนเป็นเดรัจฉาน หรือเดียรัจฉานในคำไทย แปลว่าตามขวางหรือตามเส้นนอน หมายความถึงสัตว์ที่ไปไหนมาไหนต้องคว่ำอกไป ตรงกันข้ามกับคนซึ่งไปตัวตรงเป็นเส้นตั้ง เมื่อพูดว่าสัตว์เดรัจฉาน ก็แปลว่าสัตว์ไปตามขวางหรือตามยาว ได้แก่สิ่งมีชีวิตที่เคลื่อนไหวไปไหนมาไหนได้นอกจากคน คนก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง สัตว์ในที่นี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Creatures มักใช้มากในทางพุทธศาสนา หมายความถึงคน เช่นเห็นใครต้องรับทุกข์รับโทษ ช่วยไม่ได้ก็มักกล่าวว่า "เป็นกรรมของสัตว์" ส่วนเดรัจฉานก็เป็นสัตว์อื่น นอกจากคน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Animals เรียกให้เต็มว่าสัตว์เดรัจฉาน แล้วเรียกย่อว่าสัตว์คำเดียว ความหมายของความว่าสัตว์ก็แคบเข้า เมื่อพูดว่าสัตว์เฉย ๆ ก็หมายความเฉพาะ

สัตว์เดรัจฉานเท่านั้น ไม่รวมถึงคนด้วย เพราะฉะนั้นคำว่าสัตว์จึงมีความหมายในภาษาไทยเป็นสองนัย นัยหนึ่งหมายถึงสัตว์ทั่วไปรวมทั้งคนด้วย อีกนัยหนึ่งหมายเฉพาะสัตว์นอกจากคน

ในหนังสือไตรภูมิตอนนี้ เริ่มต้นกล่าวถึงสัตว์อันเกิดมาในแดนของเดรัจฉานว่าเกิดจากไข่ (อัณฑชะ) ก็มี จากมีรกอันห่อหุ้ม (ชลาพุชะ) ก็มี จากใบไม้และเหงื่อไคล (สังเสทชะ) ก็มี เกิดเป็นตัวขึ้นเองและโตทันที (อุปปาติกะ) ก็มี แล้วให้ตัวอย่างว่า "ครุฑ และนาค, สิงห์ ช้าง ม้า วัว ควายเนื้อถึกทุกสิ่ง เป็ด และ ห่าน ไก่ และนกและสัตว์ทั้งหลาย" เหล่านี้มี ๒ ตีนก็มี ๔ ตีนก็มี คือสัตว์เดรัจฉานซึ่งเดินไปมาคว่ำอกลงเบื้องต่ำ สัตว์เดรัจฉานนั้นมีความเป็นอยู่กำหนดหมายได้ ๓ ประการ คือรู้สืบพันธุ์ รู้กินและรู้ตาย เรียกเป็นคำเฉพาะในนั้นว่า กามสัญญา อาหารสัญญา และมรณสัญญา ส่วนคนนั้นผิดกับสัตว์เดรัจฉาน ที่มีเพิ่มอีกสัญญาหนึ่ง คือธรรมสัญญา ได้แต่รู้บุญบาปตลอดจนรู้จักค้าขาย และรู้จักทำไร่ ไถนาเลี้ยงชีวิต ความรู้เหล่านี้

สัตว์เดรัจฉานไม่มี ถ้ากล่าวเป็นภาษาไทยปัจจุบัน ธรรม-สัญญาก็ได้แก่วัฒนธรรม

ตอนถัดไปกล่าวถึงราชสีห์ว่ามีอยู่ ๒ ชนิด ในหนังสือใช้ว่า ๔ สิ่ง คือราชสีห์กินหญ้า (ติณสีห์) มีปีกเหมือนนก ๑ ราชสีห์ดำ (กาฬสีห์) ตัวโตเท่าวัว กินหญ้าเหมือนกัน ๑ ราชสีห์เหลือง (บัณฑรสีห์) กินเนื้อสัตว์ ๑ และราชสีห์มีสร้อยคอ (ไกรสรสีห์) ๑ ราชสีห์ทั้ง ๔ ชนิดนี้ ที่ชาวบ้านรู้จักดีคือไกรสรสีห์ เรียกกันสั้น ๆ ในเรื่องละครว่า ไกรสร ก็มี ราชสีห์ก็มี สิงห์ก็อยู่ในพวกเดียวกับราชสีห์ ที่ว่าไม่รู้จักไม่ใช่ว่ารู้จักตัวจริง รู้เพราะได้ยินได้ฟังเรื่องในศาสนา ละครและนิยายนิทานว่า มันมีฤทธิ์เดชมากนัก แผดเสียงร้องขึ้นคราใด เสียงดังน่ากลัวมาก ดังไกลถึง ๓ โยชน์ พวกสัตว์ได้ยินเสียงตกใจกลัว เนื้อตัวสั่นถึงกับสลบ รูปร่างของมันชาวบ้านก็รู้จักดี เพราะมีรูปเขียนรูปหล่อรูปปั้นอยู่ตามวัดโดยมาก เป็นสัตว์จำพวกเดียวกับสิงโต ซึ่งไม่มีตัวจริงอยู่ในโลกนี้ แต่เป็นสัตว์มีตัวจริงอยู่ในวรรณคดีและศิลปะเท่านั้น

ต่อจากราชสีห์กล่าวถึงเรื่องช้าง แต่ไม่ใช่เรื่องช้างธรรมดา เป็นช้างวิเศษชนิดที่เรียกว่าช้างแก้ว มีอยู่ ๑๐ จำพวก ให้ชื่อไว้ครบทั้ง ๑๐ ที่ชาวบ้านรู้จักชื่อดีมีแต่ชื่อเดียวคือ ช้างฉัททันต์ (หกงา) เพราะมีเรื่องพระยาฉัททันต์เป็นเรื่องชาดกว่าพระพุทธเจ้าเคยเสวยพระชาติ คือ เคยไปเกิดเป็นช้างนี้อยู่ชาติหนึ่งช้างเหล่านี้อยู่คูหาหรือถ้ำทองทั้งนั้น

ต่อจากช้างถึงเรื่องปลาใหญ่ ๗ ตัว ให้ชื่อครบทั้ง ๗ ตัว คือ ติรณะ ๑ ติบิ่งคละ ๑ ติรบิ่งคละ ๑ อานนท์ ๑ นิรยะ ๑ อัชนาโรหนะ ๑ และมหาติ ๑ ปลาเหล่านี้มีขนาดใหญ่โตมาก อย่างเล็กยาว ๗๕ โยชน์ อย่างใหญ่ยาว ๕,๐๐๐ โยชน์ เพียงไหวหูหรือกระดิกหางครั้งเดียว ทะเลก็บันบ่วนตีฟองดังหม้อแกงเดือดไกลตั้ง ๘๐๐ โยชน์ก็มี ที่รู้จักชื่อกันคือปลาอานนท์ ซึ่งหนุนชมพูทวีปหรือโลกนี้อยู่ ถ้า "ปลากระดิกพลิกครีบทวีปไหว เมรุไกรโยกยอดเพียงถอดถอน มัติมิงค์กลิ้งเล่นชโลธร คงคาคลอนคลื่นคลั่งผั่งสินธู" ปลามัติมิงค์ชื่อนี้ไม่มีอยู่ในไตรภูมิ ในไตรภูมิมีแต่ติบิ่งคลและติรบิ่งคล คงเพี้ยนไปจากชื่อใดชื่อหนึ่งในสองชื่อนี้

ชื่อปลาใหญ่มหึมา ๗ ตัวนี้ หนังสือต่าง ๆ เรียกผิดเพี้ยนกันลางชื่อ เช่น "ขนองคลื่นสูงขึ้นแต่พื้นสมุทร หกสิบโยชน์โดยสุดประมาณสถาน ชมมหามัจฉาเจ็ดประการบ้างว่ายแหวกแถกธารในวังวน เหล่ามหิระมิงคโรหา บินคลาไล่ค์อยู่สับสน ติมิงค์ชิงติมิงค์เชยชล อานนท์ลอยเศียรหางขึ้นกว้าง กายยาวพันโยชน์ยื่นดังเนินผา กลอกตาดูดวงพระสุริย์ฉาย ไม่ย้ายเย้ื้องแพลงพลิกกระดิกกาย ก็ถอยหลังยังสายชโลธร" (สมบัติอำมรินทร์ ของเจ้าพระยาพระคลัง [หน]) ตามคติของพราหมณ์ว่า มีปลาชื่อติมิ เป็นปลาชนิดใหญ่มหึมา โตกว่าปลาวาฬหลายสิบเท่า แต่กระนั้นปลาชื่อติมิงคิล ซึ่งในไตรภูมิเรียกว่า ติรบิงคลยังใหญ่กว่า เพราะกลืนเอาปลาติมิได้ ติมิงคิละ แปลว่า ผู้กลืนปลาติมิ แล้วปลาติมิงคิลผู้กลืนปลาติมิยังถูกปลาติมิติมิงคิลหรือติมิงคิลกลืนได้อีกต่อหนึ่ง เป็นเรื่องกินกันเป็นทอด ๆ ไม่ใช่มีแต่ปลาสิ่งอื่นก็มี

ที่ตีนเขาพระสุเมรุ มีสระใหญ่ชื่อสิมพลีสระ แปลว่าสระต้นงิ้ว กว้างได้ ๕๐๐ โยชน์ ต้นงิ้วขึ้นเป็นป่าอยู่รอบสระ ตามฝั่งสระเป็นที่อยู่ของฝูงครุฑ และมีพระยาครุฑเป็น

นายใหญ่ตัวโต ๕๐ โยชน์ เมื่อแผ่หางกางปีก ยิ่งกว้างยาวออกไปอีกข้างละ ๕๐ โยชน์ แถมปากซึ่งยาว ๙ โยชน์ และตีนทั้งสองยาวได้ ๑๒ โยชน์อีกด้วย ครุฑนั้นย่อมกินนาคเป็นอาหาร ครุฑตัวโตถึงขนาดนี้ นาคที่เป็นอาหารเห็นจะต้องตัวโตกว่าธรรมดาเหมือนกัน

ครุฑนี้เมื่อกล่าวตามลัทธิฮินดูก็มีตัวเดียว ไม่มีมากเหมือนในไตรภูมิ เป็นครุฑหน้าขาว (สิตานน) ปีกแดง (รักตปักษ์) ตัวทอง (สุวรรณกาย) ครุฑที่มีกล่าวอยู่ในวรรณคดีของไทย เป็นครุฑตัวเดียวกันนี้ ตามลัทธิของฮินดูว่า ครุฑเป็นพาหนะสำหรับพระนารายณ์ทรง ข้างไทยนำมาใช้เป็นตราแผ่นดินเรียกว่า ตราพระครุฑพ่าห์

ต่อไปกล่าวถึงนาค ซึ่งเป็นพวกงูมีหงอนและมีตีน นาคตัวเมียเมื่อตั้งท้อง จะดำน้ำลงไป ออกจากแม่น้ำใหญ่ทั้ง ๕ แม่น้ำ คงคา ยมุนา อจิรวตี สรภู และมหิ ไปสู่สมุทรใหญ่ แล้วดำน้ำขึ้นไปถึงบ่าหิมพานต์ เข้าไปซ่อนตัวคลอดลูกในถ้ำ เพราะกลัวครุฑจะตามไปกิน เมื่อลูกโตแล้วจึงพาไปสู่มหาสมุทรลึก นาคมีสองชนิด ชนิดหนึ่งชื่อ ถลชะ

(เกิดบนบก) และอีกชนิดหนึ่งชื่อชลชะ (เกิดในน้ำ) นาคถลชะนฤมิตตนได้แต่บนบก คือจะเปลี่ยนแปลงตนเป็นเทวดานางฟ้าเป็นคนหรือเป็นอะไรก็ได้แต่บนบก ส่วนนาคชลชะนฤมิตตนได้แต่ในน้ำ พวกนาคนี้แม้เป็นเดรัจฉานก็ดีกว่าคน เพราะเนรมิตรเป็นเทวดาก็ได้ จะเนรมิตเป็นเทวดาตลอดไปไม่ได้หรือ

เรื่องนาคเป็นที่รู้จักกันดี เพราะมีเรื่องอยู่ในวรรณคดีและมีรูปเขียนรูปปั้นอันเป็นศิลปกรรมอยู่ทั่วไป ประวัติศาสตร์ตอนต้นของชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน มักมีเรื่องนาคอยู่บ่อย ๆ พระร่วงกษัตริย์ไทยในพงศาวดารเหนือว่ามีแม่เป็นนางนาค ของเขมรของมอญและของใคร ๆ ก็มี เป็นขาดเรื่องนาคไม่ได้ อย่างเดียวกับเรื่องของจีนขาดเรื่องมังกรไม่ได้ ฉะนั้น ผู้ที่จะบวชเป็นพระสงฆ์ก็เรียกกันว่า บวชนาค

หนังสือไตรภูมิกล่าวเรื่องนาคแล้ว จึงกล่าวถึงเรื่องหงส์ โบราณเขียนคำว่า หงส์ ใช้ “ษ” เป็นตัวการันต์เป็นหงษ์ ในหนังสือไตรภูมิฉบับนี้ก็เขียนเป็นหงษ์ เพิ่งจะเขียนอย่างใหม่เป็นหงส์ เมื่อปัจจุบันนี้เอง เพื่อให้ตรงกับที่เขาเขียน เพราะต้องการจะเป็นแขกมากกว่าเป็นไทย เรื่อง

หงส์ในไตรภูมิกล่าวไว้นิดเดียว และเรียกว่าราชหงส์ มีที่อยู่ในถ้ำทองบนภูเขาคิชฌกูฏ แปลว่าเขายอดนกแร้ง กล่าวไว้เพียงนี้ หงส์ก็คือนกห่านนั่นเอง แต่รูปหงส์ที่เขาทำไว้บนเสาหงส์บ้างไว้บนโบสถ์ตามวัดต่าง ๆ มีรูปร่างเป็นนกชนิดที่ไม่มีโอกาสจะเห็นตัวจริง ๆ ได้ เพราะเป็นนกศิลปวรรณคดี ถ้าเป็นพระยาหงส์หรือราชหงส์ ก็มีรูปเป็นหงส์ทองทั้งตัว เรียกว่าสุวรรณหงส์ ดังมีรูปอยู่ที่หัวเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

เมื่อกล่าวถึงเรื่องราชสีห์ ช้าง ปลาใหญ่ ครุฑ นาค และหงส์ อันเป็นสัตว์พิเศษแล้ว จึงกล่าวถึงสัตว์สามัญที่มีตัวจริงอยู่ในโลกนี้ แต่กล่าวย่อ ๆ เพียงว่าสัตว์ "อยู่ในบ้านในเมืองไซร้ คือว่าเป็ดและไก่ อันคนเลี้ยงกินดังนี้ก็มี และอย่างว่านกว่าหมานั้นก็มีครุฑกินนาค นาคนั่นกินกบกินเขียด กบและเขียดนั้นกินแมลงบุ้งก็มี และติรัจฉานลางสิ่งย่อมกินติรัจฉานอันน้อยกว่าตน" ในที่นี้กล่าวรัว ๆ ไม่สู้ติดต่อกัน เห็นจะต้องการแสดงให้ รู้ว่าสัตว์เดรัจฉานที่เกิดมาเบียดเบียนกินกันเป็นทอด ๆ ไม่ดีทั้งนั้น แล้วต่อไปกล่าวถึงสัตว์ที่ถูกเขาล่าเขาฆ่าเขาแทงก็มี ถูกเขาใช้ทำงานหนักตรากตรำ ถูก

เขาตีเขาต่าอดน้ำอดหญ้า เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า ก็มี เป็นจบข้อความติรัจฉานกถา

หนังสือไตรภูมิกล่าวเรื่องของสัตว์เดรัจฉาน แต่ส่วนที่เป็นสัตว์พิเศษ เป็นจำพวกสัตว์ที่มีอยู่ในป่าหิมพานต์ มากกว่ากล่าวถึงสัตว์ธรรมดาที่มีอยู่ในโลกนี้ ที่จะเห็นว่าสัตว์ธรรมดาย่อมรู้จักกันดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องกล่าวให้พิสดาร เหมือนอย่าง Natural History ของฝรั่งก็ได้ ส่วนสัตว์พิเศษ เช่นราชสีห์ ครุฑ นาค ไม่มีใครเคยเห็นตัวจริง ๆ จึงมีความจำเป็นอยู่ไม่น้อย ที่จะต้องเล่าให้ฟังโดยพิสดาร ไม่ต้องกลัวจะเล่าผิด กวีและศิลปินจะได้เอาไปเป็นความรู้ประพันธ์เรื่องหนังสือหรือเขียนรูปปั้นรูป เพื่อให้เกิดความรู้สึกบันเทิงให้กับผู้อ่านผู้ดู อ่านและดูแต่ของจริงกันเสียหมด ไม่มีเรื่องเป็นอุดมคติเสียเลย ก็เท่ากับเกิดมารู้จักแต่เรื่องกินเรื่องนอนและเรื่องสืบพันธุ์เท่านั้น แต่ไม่รู้จักร้องเพลง ดูละคร ดูรูปปั้นรูปเขียน ไม่รู้จักอ่านไม่รู้จักฟัง เรื่องอันเป็นอุดมคติของมนุษย์เสียบ้างเลย ก็ไม่จำเป็นต้องมีวัด และปราสาทราชมนเทียรอันประดับประดาไปด้วยรูปและภาพ เรื่องเหล่านี้

ไม่จำเป็นต้องมีวรรณคดี มีนิยายนิทานและตำนานต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องมีดนตรีและละครก็ได้

หนังสือไตรภูมิฉบับนี้ไม่ได้แบ่งสัตว์ออกเป็นชนิด ๆ และไม่กล่าวต้นเหตุของบาปที่ทำให้คนตายไปเกิดเป็นสัตว์อยู่ในแดนติรัจฉานภูมิที่กล่าวนี้ จึงจำเป็นต้องเอาความรู้ซึ่งกล่าวไว้ที่อื่น มากล่าวเพิ่มเติมไว้ที่นี้ด้วย

สัตว์เดรัจฉานนั้น ท่านแบ่งออกเป็นจำพวกสัตว์กินเนื้อ และจำพวกกินหญ้า อยู่ในที่มืดคือตาบอดก็มี อยู่ในน้ำ และในที่โสโครกสกปรกก็มี ผู้โง่เขลาเบาปัญญาซึ่งเกิดมาในโลกนี้หมกมุ่นยินดีอยู่แต่เรื่องของโลก และประกอบกรรมทำชั่ว ทำบาป เมื่อตายไปก็ไปเกิดเป็นติรัจฉานภูมิ เป็นสัตว์อยู่ในจำพวกที่กล่าวมาข้างต้น ไม่จำพวกใดก็จำพวกหนึ่ง เมื่อไปเกิดเป็นสัตว์แล้วยากที่จะพ้นจากภูมิหรือแดนนั้นมาได้ เพราะเกิดเป็นสัตว์ไม่มีวัฒนธรรม ไม่มีศีล-ธรรมสะสมบุญกุศลได้เหมือนมนุษย์ สัตว์เหล่านั้นตายแล้วก็จะไปเกิดเป็นสัตว์อยู่ร่ำไปแม้มีโอกาสเกิดเป็นคน เมื่อทนทุกข์เกิดเป็นสัตว์มาแล้วหลายชาติก็จะเกิดเพียงเป็นคนเข็ญใจไร้สกุลต่ำที่สุด ผู้ใดหมกมุ่นอยู่ด้วยเรื่องกินเรื่องสำมะเลเท

เมามีสุรานารีและการพนันเป็นต้น ตายแล้วจะไปเกิดเป็นห่านเป็นนกพิราบ โง่เหมือนกับตัวหนอนตัวไส้เดือน ผู้ใดมีโมโหโทโสร้ายจะเกิดเป็นงู ผู้ใดมีความเย่อหยิ่งจองหองพองตัว จะเกิดเป็นลาเป็นหมา ผู้ใดมีความอิจฉาริษยาและโลภไม่มีประมาณ จะไปเกิดเป็นลิงเป็นเสือและเป็นสัตว์กินเนื้อด้วยประการฉะนี้

๔. เปตภูมิ

หนังสือไตรภูมิตอนถัดนรกภูมิ เป็นเรื่องของเปตภูมิ หรือแดนแห่งเปรต เปรตเป็นผีเลวชนิดหนึ่ง ใคร ๆ พวกชาวบ้านไม่ว่าลูกเล็กเด็กแดง รู้จักชื่อมันดี รูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร ก็ไม่รู้จัก เปรตเป็นผีมีรูปร่างสูงโย่งเท่าต้นตาล คอยาวตาและจมูกเห็นกลวงโบ๋ ผอมโซเห็นเป็นซี่โครงขึ้น มีปากเล็กนิดเดียวเล็กเท่ารูเข็มเท่านั้น แต่มันสามารถแลบลิ้นออกมาได้ยาว เวลากลางคืนมักออกมาเพ่นพ่านให้เห็นตัว ส่งเสียงร้องกรี๊ด ๆ ใครได้ยินเป็นรู้สึกเยือกเย็นเข้าหัวใจเสียวแสยงถึงกับขนลุกเกรียว เพราะกลัวมันจะเดินโย่งเย่งยุ่มย่ามเข้ามาหา แล้วเอามืออันยาวแสนยาวและเล็บก็ยาวของมัน คว้าเอาตัวไปให้ได้ตาย เรื่องเปรตนี่รู้จักกันดี เพราะหลอกเด็กสืบต่อ ๆ กันมา รู้เรื่องทุกคน ตามฝาผนังในโบสถ์ก็มีเขียนเป็นรูปเปรต พบสะดุดตามาตั้งแต่เด็กมิหนำซ้ำ ลางคราวเคยเห็นเขาทำเป็นรูปเปรต เข้าขบวนแห่ที่บวชนาคก็เคยมี ละครก็เคยเล่นเรื่องเปรต คือเล่นเรื่อง

เปรตนางวันทองในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งมีข้อความกล่าวไว้ว่า

"สูญหายกลายกลับไปตามเพศ
เป็นเปรตสูงเยี่ยมเทียมสวรรค์
ไม่มีหัวตัวทะมึนยืนยัน
เหียนหันหายวับไปกับตา"

เปรตวันทองมีแต่ตัวไม่มีหัว เพราะเมื่อยังเป็นนางวันทองอยู่ ต้องโทษถูกประหารชีวิตพ้นคอ จึงไม่มีหัว ถ้าว่ากันทั่วไปเปรตมีหัวทุกตัว แต่ไม่จำกัดว่าจะต้องมีหัวเหมือนคน จะมีหัวเป็นกาเป็นหมู เป็นงู หรือเป็นอะไรก็ได้ ที่มีหัวอยู่ผิดที่ คือไพล่ไปอยู่ที่ท้องก็มีบ้าง อย่างเปรตในเรื่องพระมาลัยกลอนสวด เป็นเปรตพิเศษมิใช่ชนิดสามัญ เปรตเป็นคำที่มีปนอยู่ในคำพูดภาษาไทยอยู่เสมอ เมื่อเห็นใครมีรูปร่างสูงมากก็มักเปรียบว่า "สูงเหมือนเปรต" หรือเห็นใครผอมโซ มีแต่หนังหุ้มกระดูก ก็เปรียบว่า "ผอมเหมือนเปรต" "อดอยากเหมือนเปรต" ใครตะกละกินอยู่มูมมามก็ว่า "กินเหมือนเปรต" ถ้าร้องกรี๊ด ๆ เป็นเสียงแหลมดังเข้าแก้วหูก็ว่า "ร้องเหมือนเปรต" เวลาทำบุญ

ทำทานเช่นพลี เขามักแบ่งส่วนบุญอุทิศไปให้เปรต เพราะฉะนั้นถ้าใครมารบกวนขอส่วนแบ่งสิ่งที่เราได้มา โดยที่ตนไม่มีส่วนที่จะได้ก็พูดว่า "เหมือนเปรตขอแบ่งส่วนบุญ" คำเปรตมักมีคำเข้าคู่พูดเป็นคำซ้อมว่า "ผีเปรต" แล้วยังแถมว่า "เศษนรก" เป็นผีเปรตเศษนรกเข้าอีกด้วย พูดว่า "นรกจกเปรต" ก็มี มีลางคนใช้คำว่าเปรตติดปากพูดคำสองคำก็ว่าเปรต อันเป็นคำกล่าวที่ไม่สุภาพคล้ายเป็นคำบ่นติเตียนหรือด่าว่า

หนังสือไตรภูมิให้ลักษณะรูปร่างของเปรต ได้หมดจดดีคือ กล่าวว่า "เปรตลางจำพวกตัวเขาใหญ่ ปากเขาน้อยเท่ารูเข็มนั้นก็มี เปรตลางจำพวกผอมนักหนาเพื่ออาหารจะกินบ่มิได้ แม้นว่าจะขอเอาเนื้อน้อยหนึ่งก็ดี เลือดหยดหนึ่งก็ดีบ่มิได้เลย เท่ากับว่ามีแต่กระดูกและหนังพอกกระดูกภายนอกอยู่ไส้ หนังท้องนั้นเหี่ยวติดกระดูกสันหลังและตานั้นลึกและกลวงดังแสร้งควักเสีย ผมเขานั้นยุ่งรุ่ยร่ายลงมาปกปากเขา มาตรว่าผ้าร้ายน้อยหนึ่งก็ดี และจะมีปกกายเขานั้น ก็หาบ่มิได้เลย เทียรย่อมเดือดเนื้อร้อนใจเขา และเขาร้องไห้ครางอยู่ทุกเมื่อแล"

ข้อความตอนนี้แต่งดี แต่มีคำลางคำซึ่งไม่เหมือนกับที่ใช้กันอยู่ในบัจจุบัน เช่นคำแทนชื่อเปรตใช้ว่า 'เขา' ซึ่งแสดงว่า ใช้ในลักษณะที่ไม่ได้เหยียบหยามและใช้ถูกความหมายเดิมในภาษาไทย ถ้าเป็นบัจจุบันก็ใช้ว่ามันแทนคำว่าเขา 'เขา' เป็นคำไทยเดิมหรือไทยแท้ ใช้เป็นคำแทนชื่อคนอื่นหลายคนที่อ้างถึง ตรงกับที่เรียกในไวยากรณ์ บุรุษที่ ๓ พหูพจน์ ถ้าเป็นคนเดียว ใช้ว่า 'มัน' ยังใช้เป็นคำพูดตามธรรมดาอยู่ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ อยู่จนทุกวันนี้ ส่วนภาษาไทยกลางหรือภาษาไทยที่ไปจากกรุงเทพ ฯ เมื่อกล่าวอ้างถึงบุรุษที่ ๓ จะเป็นมากคน (พหูพจน์) หรือคนเดียว (เอกพจน์) ก็ใช้ว่าเขาได้ทั้งนั้น ไม่จำกัดแยกใช้สำหรับหลายคนหรือคนเดียว ถ้ากล่าวอ้างเพื่อแสดงความนับถือหรือเพื่อความสุภาพ ใช้ท่านแทนคำว่าเขา หนังสือไทยแต่ก่อนไม่ใคร่ใช้คำว่าเขาในที่ซึ่งควรก็มักใช้ซ้ำชื่อที่กล่าวมาแล้ว เช่น "ตาสาไปไถนาแต่เช้า ตาสาไถจนถึงเวลาเกือบเพลก็หยุดพักกินข้าว กินข้าวแล้วตาสาลงมือไถอีก จนถึงบ่ายตะวันชายมาก ตาสาก็หยุดไถ ปลดควายออกจากไถ ปล่อยให้กินหญ้า ได้เวลาบ่ายเย็นแล้ว ตาสาก็แบกไถขี่ควายกลับ

บ้าน" ในที่นี้จะใช้คำว่าตาสาคำแรกครั้งเดียวก็ได้ข้อความต่อไปไม่ต้องใช้ซ้ำคำว่าตาสา เพราะได้ความเป็นภาษาไทยดีอยู่แล้ว เว้นแต่ข้อความเคลือบคุมจะเติมคำว่าตาสาซ้ำลงไป เพื่อให้ได้ความชัดขึ้นก็ได้ ถ้าเป็นภาษาไทยสมัยใหม่มักชอบใช้เขา แทนที่จะใช้ชื่อซ้ำเพราะเห็นเสียเวลา ถ้าเป็นชื่อยาว ๆ กล่าวซ้ำบ่อย ๆ ก็รุ่มร่ามมากอยู่ แต่ทว่าในที่นี้ซึ่งไม่ควรใช้ 'เขา' เพราะได้อย่างมาจากภาษาอังกฤษ

ส่วนคำว่า 'มัน' ในภาษาไทยกลางปัจจุบันไม่ใช้คำแทนชื่อสำหรับคนโดยปกติมักใช้แทนชื่อสิ่งต่าง ๆ หรือสัตว์และพวกที่ไม่ใช่คน ซึ่งถือว่าเลวกว่าคนเช่นพวกผีพวกเปรตเป็นต้น หรือถ้าอยากจะใช้สำหรับคนด้วยกันก็ได้ ถ้าใช้แทนชื่อคนที่ไม่ชอบกัน เป็นกล่าวด้วยอาการเหยียดหยามคนนั้นเสมอด้วยสัตว์หรือผี ลางทีใช้ได้แทนชื่อคนที่ไม่ชอบกันเป็นกล่าวด้วยอาการเหยียบหยาม คนนั้นเสมอ ด้วยสัตว์ หรือผี ลางทีใช้ได้ ถ้าเป็นคำของผู้ใหญ่ใช้แทนชื่อสำหรับอ้างถึงเด็กลูกหลานหรือผู้น้อยหรือเป็นคำของคนชั้นต่ำ ใช้กล่าวอ้างถึงเพื่อนฝูงซึ่งมีฐานะเท่า ๆ กัน

"ขอดเอาเนื้อ" ถ้าเป็นภาษาไทยปัจจุบัน ก็ต้องเป็น "ขูดเอาเนื้อ" ที่จริง 'ขอด' กับ 'ขูด' ในที่นี้เป็นคำเดียวกัน มีความหมายไม่สู้ผิดแปลกกันมาก เช่น "ขอดเกล็ดปลา". "ขอดน้ำก้นโอ่ง"

"ผ้าร้าย" ภาษาไทยปัจจุบันเรียกว่าผ้าขี้ริ้ว ร้ายในภาษาไทยเช่นทางปักษ์ใต้หมายความว่า ชั่ว เลว ไม่ดี เสื้อที่ขาด ภาษาไทยลางถิ่นใช้ว่า 'เสื้อร้าย' เพราะมันขาดไม่มีชิ้นดีจึงเป็นร้าย 'หม้อร้าย' คือหม้อทะลุใช้ไม่ได้จึงเป็นร้าย

เรื่องเปรตตามที่เล่ามาข้างต้น เป็นเปรตชนิดเลวซึ่งรู้จักกันแพร่หลาย เปรตชนิดอื่นก็ยังมี ว่ามีอยู่ทั่วไปอยู่กันเป็นบ้านเป็นเมืองก็มี อยู่ในยมโลกก็มี ในกลางสมุทรก็มี บนเขาและในกลางเขาก็มี "เปรตจำพวกหนึ่งมีช้างม้า ข้าคน มียั่วยวนคานหามทองขี่เที่ยวไปโดยอากาศ ฝูงเปรตลางจำพวกเมื่อเดือนแรมเป็นเปรต เมื่อเดือนขึ้นเป็นเทวดา "หรือกลับกันข้างแรมเป็นเทวดา ข้างขึ้นเป็นเปรต เปรตลางจำพวกมีปราสาททิพย์ มีเครื่องกินเป็นทิพย์อย่างเทวดา ลางพวกก็อดอยาก แม้ว่าข้าวเมล็ดหนึ่ง น้ำหยด

หนึ่ง จะเข้าในปากในคอก็ทั้งยาก เพราะปากเท่ารูเข็ม เปรต ลางพวกเมื่อจะตาย กลายเป็นมดตะนอยดำ เป็นตัวตะเข็บ แมลงบ่อง และแมลงเม่า เป็นตั๊กแตน เป็นหนอน และเป็นอะไรอื่นอีกหลายอย่าง เปรตลางจำพวกตัวงามเป็นทอง แต่ปากเหมือนหมู บ้างก็ปากเหม็นหนักหนา มีหนอนเต็มปาก นี่เพราะโทษเมื่อเป็นคนปากอยู่ไม่สุข กล่าวขวัญครู บาอาจารย์และเจ้ากูสงฆ์ผู้มีศีล เปรตที่เป็นผู้หญิงจำพวกหนึ่งย่อมเปลือยอยู่ "มีตนอันเหม็นหนักหนาทั่วสารพางค์ แลมีแมลงวันตอมอยู่ เกาะกินตนเขามากนักแล ตนเขานั้นผอมหนักหนา หาเนื้อบ่มิได้เลยสักหยาด เท่าว่ามีแต่เอ็นและหนังพอกกระดูกอยู่ไส้"

เรื่องเปรตกล่าวไว้ในไตรภูมิโดยพิสดารว่า ผู้ใดเมื่อเป็นคนทำบาปอย่างนั้น ๆ ครั้นตายไปจะเป็นเปรตจำพวกนั้น ๆ มีทั้งเปรตเลวเปรตดี คล้าย ๆ กับจะยกเอาเปรตขึ้นมาเปรียบเทียบกับคนจริง ๆ ว่า ทำความชั่วอย่างนั้น ๆ ถึงจะยังไม่ตกนรก แต่ก็จัดว่าเป็นคนเศษนรก คือเป็นเปรตทีเดียว เรื่องเปรตนี้ออกจะยุ่งเพราะเป็นอีกพวกหนึ่งจากสัตว์นรก แต่ที่เขียนไว้เป็นภาพ และที่มีกล่าวไว้ในเรื่องพระ

มาลัยกลอนสวดก็เป็นนรก ถูกยมบาลลงโทษทรมานต่าง ๆ แต่ในไตรภูมิว่าเปรตมีอยู่ทั่วไป ถ้าจะเทียบข้างไทย ก็ได้แก่พวกผีเลวผีร้าย พวกเปรตมีบ้านมีเมืองและมีอยู่ในยมโลก ส่วนในนรกไม่กล่าวถึง จึงเกิดมีผู้อยากรู้ว่า เปรตที่ตกนรกเป็นเปรตชนิดไรและตกนรกขุมไหนบ้าง แก้ว่านรกของเปรตมีต่างหากเป็นนรกอยู่ติดต่อกับนรกอเวจี เหตุนี้กระมังได้จึงเรียกว่าเศษนรก คือแยกนรกจริง ๆ ไปอีกทีหนึ่ง เปรตนั้นเห็นจะมีสิทธิดีกว่าสัตว์นรก เพราะออกมาเพ่นพ่านในเมืองมนุษย์ได้ลางโอกาส ที่เขาทำบุญตักบาตรถวายอาหารแก่พระสงฆ์ ก็เพื่ออุทิศไปให้เปรต ถ้าไม่ทำบุญอุทิศไปให้ เปรตได้รับความเดือดร้อนอดอยากนักหนา พวกจีนที่ไหว้เจ้ากลางเดือน ๗ (ชิ้ดง้วยบ๊ว) ก็ไหว้เพื่ออุทิศส่วนบุญไปให้พวกผีเปรตนี่เอง . เป็นเรื่องเช่นผีเช่นเปรต

คำว่า 'เปรต' เป็นภาษาสันสกฤต ตรงกับ 'เปต' ในภาษาบาลีที่ใช้ว่าเปตภูมิหรือแดนแห่งเปรตในไตรภูมิ คือเขียนอย่างคำบาลี เปรตหรือเปตแปลว่า "ผู้ไปก่อน" หมายความถึงบรรพบุรุษของใคร ๆ ทุกคนที่ตายไปแล้ว ถ้าเป็น

คนดีพระยมจะพาวิญญาณไปสู่แดนอันเป็นบรมสุข ไม่มาเกิดอีก เทียบได้กับแดน Elysium ของกรีก แดนนี้อาจอยู่ทิศใต้แดนเดียวกับยมโลกก็ได้ เพราะยมโลกของพระยมเจ้าแห่งความตายอยู่ทางทิศใต้ นี่คือคติความเชื่อถือขั้นต้นในสมัยพระเวท ภายหลังเมื่อเกิดมีนรกขึ้น ผู้ตายไปอาจตกนรกได้ถ้าคนเป็นไม่ช่วย ชาวอินเดียจึงว่าบรรพบุรุษของใครที่ตายไปแล้ว ลูกหลานจะต้องทำบุญอุทิศผลส่งไปให้ เรียกว่าทำพิธีศราทธ์ ซึ่งมีกำหนดไว้มากลักษณะวิธี ถ้าไม่ทำพิธีศราทธ์อุทิศส่วนบุญไปให้ บรรพบุรุษที่ตายไปเป็นเปรตจะได้รับความอดอยากมาก ที่ทำบุญ ๗ วันหรือทำบุญอย่างใด ๆ เพื่ออุทิศผลไปให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น เรียกว่าทำบุญทักษิณานุปทานเป็นเปตพลี ก็มาจากคติเรื่องเปรตของพราหมณ์นี้ก่อน ทักษิณานุปทานก็แปลว่าทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ถ้าแปลตามตัวก็เห็นจะเป็น "เพิ่มส่วนบุญให้ไปตามทิศใต้คือยมโลก" ทักษิณาแปลว่าทิศใต้หรือขวามือ เพราะเมื่อหันไปทางทิศตะวันออก ขวามือก็อยู่ทางทิศใต้อันเป็นแดนของพระยม ซ้ายมือก็เป็นทิศเหนือคือทิศอุตร ซึ่งแปลว่าทิศเหนือ แปลตามตัวก็คือทิศซ้ายมือ บูรพาซึ่งเป็น

ทิศตะวันออกก็แปลว่าทิศข้างหน้า ปราจีนซึ่งเป็นทิศตะวันตก ก็แปลว่าทิศข้างหลัง การให้เกียรติยศหรือแสดงความเคารพ ก็ต้องให้ขวามือ เช่นเวียนรอบสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มีโบสถ์เป็นต้น เรียกว่าทำประทักษิณ ก็แปลว่าเวียนให้ขวาคือให้มือขวาอยู่ทางทิศที่เวียน การทำบุญแก่พราหมณ์ก็ต้องเข้าทางขวามือของผู้ทำบุญ เพราะฉะนั้น คำว่า ทักษิณา จึงแปลได้ทั้งทิศใต้และขวามือ ซึ่งถือว่าเป็นมงคล

ชาวอินเดียมีความเชื่อถือกันอย่างนี้ ถ้าจะเปรียบเทียบกับคติความเชื่อถือของชาติอื่นก็ลงรอยเดียวกัน ตกอยู่ในเรื่องรักและนับถือบูชาบรรพบุรุษผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว อันเป็นคติมีอยู่แพร่หลายมาแต่โบราณ เรียกในภาษาอังกฤษว่า Ancestor worship การเซ่นผีเรือนหรือผีปู่ย่าตายายของไทยสืบเป็นประเพณีกันมาแต่โบราณ ก็เป็นคติจำพวกเดียวกัน แต่ผีปู่ย่าตายาย ของ ไทยอยู่ ประจำบ้าน ประจำ เรือน ของลูกหลาน ส่วนผีบรรพบุรุษของชาวอินเดีย เมื่อตายและเผาแล้วระหว่าง ๑๐ วัน จะมีร่างกายอ่อนเบี่ยกเรียกว่า มีร่างกายเป็นลิงคสรีระ เพราะร่างกายเดิมถูกไฟเผาผลาญหมดไปแล้ว จึงจำเป็นต้องมีรูปร่างใหม่ เมื่อลูกหลานทำพิธีศราทธ์

294.3123 น.30 ร.6462 ฉบ
0197ก

อย่างเดียวกับที่ประเพณีเดิมของไทยทำบุญ ๗ วัน นับแต่วันที่เผาแล้วอุทิศข้าวน้ำไปให้ ข้าวในที่นี้เป็นข้าวสุกปั้นเป็นก้อน เรียกว่าข้าวปิณฑ์ ร่างกายของเปรตก็จะแข็งแรงขึ้น เปลี่ยนเป็นมีรูปหยาบหรืออ้วนขึ้น ไม่อ่อนเบียกเหมือนเมื่อก่อน เรียกว่าสถูลสรีระ และจะเปลี่ยนจากสภาพจากเป็นเปรตไปเป็นบีตฤ หรือบิดรหรือผีบรรพบุรุษ มีวิสัยเป็นที่อยู่ในโลกของเปรตโดยเฉพาะ มีร่างกายสุขุมโปร่งบาง เรียกว่าสูกษมะ แปลว่าละเอียดอ่อน ผู้ที่เป็นปติฤแล้ว จะไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในภูมิอื่นอีก เทียบได้คติของกรีกสมัยโบราณ ที่วีรบุรุษของเขาเมื่อตายไปจะเกิดมีรูปโปร่งบางเห็นอย่างเงา ๆ (Shades) เสวยสุขอยู่ในแดนอันมีชื่อว่า Elysium เหตุนี้การทำพิธีศราทธ์จึงเป็นกรณียะหรือหน้าที่สำคัญของลูกหลานจะต้องทำ ถ้าหลงลืมหรือทอดทิ้งไป เปรตจะต้องอดอยากเป็นผีผอมโซ เที่ยวเร่ร่อนไม่มีที่อยู่ หรือถ้ามีก็เป็นที่อยู่ในนรกหรือแดนคล้าย ๆ นรก เห็นจะเป็นเพราะอย่างนี้ พวกเปรตจึงมีรูปร่างผอมสูงไม่สมประกอบ ที่เปรตลางพวกได้สุขเป็นเทวดาครึ่งเดือนเป็นผีเปรต ได้ทุกข์

ครึ่งเดือนหรืออย่าง ที่พูด กันว่า กลางวัน เป็นเทวดา กลางคืน เป็นเปรต จะเนื่องมาจากบุญบาปและส่วนบุญที่ทำส่งไปให้ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ กระมัง

การทำบุญของอินเดีย คือเชิญพวกพราหมณ์มากินเลี้ยงกินสุราแล้ว ต้องจัดหาผ้านุ่งผ้าห่มและของไทยธรรมต่าง ๆ ทำบุญให้แก่พราหมณ์ด้วย เรื่องผ้าสำคัญมากของอื่นพอทำเนา แต่เรื่องทำบุญผ้าขาดไม่ได้ เพราะขาดไปเปรตจะต้องเป็นเปรตเปลือยไม่มีผ้านุ่ง ส่วนอาหารมีข้าวน้ำเป็นต้น เมื่อพวกพราหณ์กินแล้วเปรตจะได้รับส่วนบุญเท่ากับได้กินอาหารนั้นเหมือนกัน มีนิทานของชาวอินเดียเองอยู่เรื่องหนึ่งเล่าว่า บิดาของชายคนหนึ่งตายไป ผู้ตายเป็นอริอยู่กับพราหมณ์ พราหมณ์กล่าวโพนทนาว่า ผู้ตายนั้นทำบาปต้องไปเกิดเป็นลา ถึงคราวทำพิธีศราทธ์ลูกของผู้ตายเชิญพราหมณ์มากินบุญ เมื่อพราหมณ์มาถึงแทนที่จะเห็นของกิน มีนม เนย กลับเห็นแต่กอหญ้า ลูกของผู้ตายกล่าวว่า “ท่านว่าพ่อของข้าพเจ้าตายไปเกิดเป็นลา คงกินอาหารมีนมเนยไม่เป็น ทำบุญอุทิศอาหารอย่างนี้ไป ก็เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์แก่ลา ข้าพเจ้าจึงจัดหญ้าอันเป็นอาหาร

ชอบของลาแทน ขอท่านโปรดกินหญ้าตามสบายเถิด เพื่อจะได้เป็นเนื้อนาบุญอุทิศส่งไปถึงบิดาข้าพเจ้าได้"

ต่อมาเมื่อเกิดมีความเชื่อเรื่องนรกขึ้น เปรตลางพวกเห็นจะต้องไปตกนรกเพราะมีเรื่องเล่าว่า ฤษีชื่อชารัตการเป็นผู้ไม่สมัครใจที่จะมีเมีย วันหนึ่งไปเจอเปรตถูกทรมานเอาเชือกมัดไว้ แล้วล่ามให้หัวห้อยลงไปในหลุม มีหนูกำลังแทะกัดเชือกจะขาดแหล่ไม่ขาดแหล่ ฤษีสอบถามดู ได้ความว่าเปรตนั้นเป็นบรรพบุรุษคนหนึ่งของตน เป็นคนไม่มีเมียมีลูก เมื่อตายไปไม่มีใครทำพิธีศราทธ์อุทิศส่วนบุญไปให้จึงต้องมาถูกทรมานตกนรกชื่อปุตตังนี้ ฤษีชารัตการฟังแล้วก็มาคิดถึงตนว่า ถ้าขืนบวชเป็นฤษีไม่มีเมียมีลูกอยู่อย่างนี้เห็นจะเดือดร้อนแย่ ตายไปคงจะต้องตกนรกขุมปุตเป็นแน่ เพราะไม่มีลูกสำหรับทำพิธีศราทธ์ปิดนรกขุมนี้ เหตุฉะนั้นฤษีของอินเดียส่วนมากจึงต้องมีเมีย คำว่า 'บุตร' ซึ่งแปลว่า 'ลูก' นับว่าเป็นคำมาจากชื่อนรกขุมปุตนี่เอง

คติความเชื่อถือเรื่องเปรตดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เห็นจะถือกันแพร่หลายมีมานาน พุทธศาสนาจึงรับเรื่องปรัมปราคือเรื่องเก่าแก่สืบเนื่องกันมาอย่างนี้เข้าไว้ในศาสนาด้วย เพื่อ

ไม่ให้ขัดกับความนิยมที่เขาเชื่อถือกันอยู่ แต่แก้เป็นว่าผู้ไปเกิดในเปตวิสัยหรือแดนแห่งเปรต เป็นเพราะบาปกรรมที่ทำไว้ แต่ผ่อนหนักเป็นเบาได้ ถ้าลูกหลานญาติมิตรทำบุญอุทิศข้าวน้ำให้ไป การทำบุญเลี้ยงพระที่เรียกว่าบุรพเปตพลี คือ เซ่นบรรพบุรุษซึ่งตายไปเป็นเปรต หรือทำบุญเป็นทักษิณานุปทานบุญอุทิศไปให้นี้ คงจะคลี่คลายมาจากเรื่องเลี้ยงพราหมณ์ของเดิม การทำบุญเลี้ยงพราหมณ์มีพิธีเอามือสองมือกอบน้ำในแม่น้ำ แล้วปล่อยให้ค่อย ๆ รั่วลง และนึกอุทิศถึงผู้ตายขอให้น้ำนี้ ระงับความ กระหาย ของผู้ตาย นั้น ๆ นี่คืออุทิศน้ำเป็นอุทกทานหรือวิธีกรวดน้ำของพราหมณ์ ชาวอินเดียที่เคร่งต่อลัทธิศาสนา เวลาอาบน้ำจะเอามือทั้งสองกอบน้ำไว้ในอุ้งมือ นึกอุทิศแผ่ส่วนบุญเสมอ ถ้าแผ่ส่วนบุญให้เทวดา ต้องปล่อยน้ำให้หยดไหลลงปลายนิ้ว ถ้าให้แก่ฤษี ต้องให้น้ำหยดไหลหว่างมือสองข้างที่ใกล้ชิดกัน ถ้าให้แก่เปรต ต้องให้น้ำไหลเทไปทางขวา เทวดาและฤษีนับว่าเป็นผู้มีบุญกุศลมากล้นเหลืออยู่แล้ว ทำไมจึงต้องแบ่งส่วนบุญให้อีก หรือจะเป็นอย่างเอาเนื้อหมูไปเพิ่มช้างดังที่คนจนเอาของกำนัลไปให้คนมั่งมีกระมัง เรียกว่าตรรปณะ

แปลว่าทำให้พอใจฝ่ายพุทธศาสนา เมื่อพระสงฆ์ท่านอนุโมทนา ผู้ทำบุญก็จะกรวดน้ำ คือเอาน้ำมีอยู่ในภาชนะเทลงยังที่ใดที่หนึ่งซึ่งไม่ใช่ที่สกปรก อุทิศส่วนบุญให้ผู้ตาย ดังที่เคยเห็นทำกันอยู่ก็เกือบเหมือนตรรปณะกรวดน้ำของพราหมณ์ ถ้าแปลคำอนุโมทนาที่พระท่านกล่าวขึ้นต้นว่า "ยถาวารีวหาปุราปริปูเรนติ สาครัง" ออกเป็นภาษาไทยก็ว่า "ห้วงน้ำทั้งหลายเต็มแล้ว ทำทะเลให้เต็มฉันใด ทานที่ให้แก่มนุษย์นี้สำเร็จผลแก่ผู้ตายไปแล้ว (คือเปรต) ก็ฉันนั้น" ท่านว่าแดนที่เปรตอยู่เปรียบเหมือนอยู่ในที่ลุ่ม การอุทิศส่วนบุญไปให้จึงต้องเป็นเหมือนกระแสน้ำไหลเทจากที่สูงไปหาที่ต่ำ เรื่องกรวดน้ำอุทิศแก่ผู้ตาย และคิ่มเพื่อให้เกียรติแก่ผู้หนึ่งผู้ใดอย่างชาวตะวันตก ก็มีที่มาเป็นทำนองเดียวกันหากแต่แยกความหมายไป ได้เล่าไว้ที่อื่นแล้ว ในเรื่องทำบุญสวดมนต์เลี้ยงพระของข้าพเจ้า

เรื่องทำบุญอุทิศไปให้ผู้ตาย ถือเป็นส่วนสำคัญ ลูกหลานจะละเลยไม่ได้ เพราะผู้ตายไปเป็นเปรต มีสิทธิย่อมเรียกร้องให้ลูกหลานช่วยอยู่เสมอ เหตุด้วยความรักและมีใจผูกพันอยู่ในผู้ตาย ถ้าคราวใดหลงลืมไปไม่ทำบุญส่งไปให้

เปรตมักจะมาเข้าฝัน ปรากฏให้เห็นเต็มตัวมีร่างกายโซ ร้องทุกข์ว่าอดอยากเต็มที เพราะลูกหลานไม่ทำบุญส่งไปให้กิน เล่ากันเป็นตุเป็นตะอย่างนี้ ได้ยินได้ฟังกันอยู่บ่อย ๆ เมื่อก่อน ลางทีก็เล่าว่าสุนัขกำลังกินน้ำข้าวอยู่ตามลำพังตัวเดียว เพราะด้วยความโลภความตะกละของมัน ทำเสียงคำราม ห้อ ๆ คล้ายกับว่ามีโครมาแย่งกินก็บอกว่ามันเห็นเปรตกำลังเข้ามาแย่งกิน คนไม่เห็นแต่สุนัขมันเห็นจึงได้ร้องห้อ ๆ ขู่เปรตไม่ให้เข้ามา เปรตเป็นเรื่องที่รู้จักกันดี แต่รู้ยุ่ง ๆ อย่างที่เล่ามานี้

๕. อสุรกายภูมิ

หนังสือไตรภูมิกล่าวถึงสัตว์ ที่ไปเกิดในอบายภูมิ หรือแดนทุกข์ก็มี ๔ จำพวกคือสัตว์นรกเดรัจฉาน เปรตและอสุรกาย ตอนนี้จะได้เล่าถึงจำพวกหลังคืออสุรกาย หนังสือไตรภูมิกล่าวว่าอสุรกายมีสองพวก (ต้นฉบับหนังสือไตรภูมิใช้ว่าสองสิ่ง) คือ กาลกัญชกาสูรสิ่งหรือพวกหนึ่ง ที่พอสุรกายอีกสิ่งหนึ่งหรือพวกหนึ่ง อสุรกายกาลกัญชกาสูร แปลว่า มีปากเท่ารูเข็ม พวกตัวสูงได้คาพยุต ๑ หรือ ๒,๐๐๐ วา ร่างกายผอมนักหนา หาเนื้อและเลือดน้อยหนึ่งก็ทั้งยาก ผอมเป็นอย่างใบไม้แห้ง มีตาเล็กนิดเดียวเท่าตาปูและตานี้ไพล่ขึ้นไปอยู่เหนือกระหม่อม ปากเล็กเท่ารูเข็มและอยู่เหนือกระหม่อมเหมือนกัน ตามลักษณะรูปร่างซึ่งอธิบายมานี้ นึกไม่เห็นว่ามีรูปร่างขนาดโตเท่าไร เพราะบอกแต่ขนาดสูง ขนาดโตไม่กล่าวถึง ชะรอยก็จะมีขนาดอย่างคนผอมที่สูงปรี๊ด อันควรจะผอมได้ มีแต่หนังหุ้มกระดูก แต่เมื่อเทียบกับความสูงตั้ง ๒,๐๐๐ วา หรือสูงตั้งร้อยเส้น

รูปร่างจะเป็นอย่างไรก็เหลือเดา มิหนำซ้ำปากและตาร่นขึ้นขึ้นไปอยู่เหนือกระหม่อม แย่งที่ซึ่งเป็นแดนผมตอนกลางของหัว ผมเห็นต้องร่นหนีไปอยู่ที่ท้ายทอยและข้าง ๆ ของหัวหมด เมื่อตาและปากไปอยู่เสียที่หัวเหมือนปูและแมลงมุม แต่ไฉนจมูกไม่ไปอยู่ด้วย พิกลจริง ๆ

อสุรกายกัญชกาสูรนี้ เห็นสิ่งใดอันใครเอากินต้องบั๊กหัวลง เอาตีนชันขึ้นจึงได้กินและย่อมถือสากตีกันอยู่ทุกเมื่อ หาความสุขมิได้ ทำไมจึงถือสากถ้าเป็นสากตำข้าวก็เหมาะกัน เพราะสากนั้นยาว เหมาะแก่ผู้มีตัวสูงยาวที่จะถือได้ อสุรกายเหล่านี้เป็นจำพวกยากเย็นเข็ญใจยิ่งกว่าอสุรกายฝูงอื่น อสุรกายอีกจำพวกหนึ่งตนสูง ๒,๐๐๐ วาเหมือนกัน แต่มีรูปต่าง ๆ กัน "มีหน้าบ่มิงาม ท้องยาน ผีปากใหญ่ และมีเล็บตีนเล็บมืออันรี และมีตานั้นผั่งตาคำสูง (หมายความว่าอย่างไรไม่ชัด) จมูกเบี้ยวใจกล้าหน้าแข็งแรง" ลางพวกมีช้างม้าข้าไทและทหารรี้พลเหมือนพระอินทร์ รวมความว่าอสุรกายพวกนี้มีรูปร่างพิการไม่สมประกอบ น่าเกลียดน่ากลัว ส่วนอสุรกายอีกพวกหนึ่งที่เรียกว่า ทิพอสุรกายไม่มีกล่าวถึง ข้อความตอนนี้เห็นจะขาดไป

พวกอสุรกายนั้นมีบ้านเมืองของตนเอง เรียกว่าอสุรภพ อยู่ลึกลงไปใต้ดิน ๘๔,๐๐๐ โยชน์ เป็นบ้านเมืองงดงามมาก ดาดไปด้วยแผ่นทองคำ มีเมืองใหญ่อยู่ ๔ เมือง มีพระยาอสูรปกครองทุกเมือง พระยาอสูรเหล่านี้อยู่ปราสาทงดงามมาก เมืองสวรรค์ของเทวดามีอะไรที่งามตางามใจ เมืองของอสุรก็มีต้นเหมือนกัน กลางเมืองสวรรค์มีต้นไม้ทิพชื่อปาริกชาติ (ต้นทองหลาง) กลางเมืองอสุรก็มีต้นไม้แคฝอยเป็นไม้ทิพประจำอสูรภพ ถึงวันดีคืนดีพระยาอสูรทั้งหลายย่อมไปเล่นสนุกสำราญด้วยกัน ณ ที่ซึ่งมีต้นแคฝอยนี้

ในบรรดาพระยาอสูร มีตนหนึ่งซึ่งมีอำนาจและกำลังแกล้วกล้ายิ่งกว่าพระยาอสูรทั้งหลาย พระยาอสูรตนนี้มีชื่อว่าราหู มีหัวหูและหน้าตาพิกลเพราะใหญ่โตมาก ใหญ่กว่าเทพยดาทั้งหลายในสวรรค์ โดยสูงได้ ๙๘,๐๐๐ โยชน์ และอ้อมรอบหัวโดยใหญ่ ๘๐๐ โยชน์ และหัวเขากว้างได้ ๑,๒๐๐ โยชน์ แต่ข้างและข้างได้ ๒,๖๐๐ โยชน์ และหน้าผากโดยกว้างได้ ๓๐๐ โยชน์ และจมูกโดยยาวได้ ๓๐๐ โยชน์ แต่หว่างคิ้วก็ดี หว่างตาก็ดีได้ ๙๐ โยชน์ แต่หัวคิ้วมาเถิงหางคิ้วได้ ๒๐๐ โยชน์ แต่หัวตามาเถิงหางตาได้

๒๐๐ โยชน์ แต่ปากโดยกว้างได้ ๒๐๐ โยชน์ โดยลึกปากได้ ๓๐๐ โยชน์ โดยกว้างผ่ามือได้ ๒๐๐ โยชน์ ขนตีนขนมือนั้นเลยาวได้ถึง ๓๐ โยชน์

ถ้าถือขนาดของส่วนต่าง ๆ ตามตัวเลขซึ่งมีข้างบนนี้ และวาดเป็นภาพหน้าราหูขึ้น เมื่อเทียบส่วนกับหน้าของคนก็รู้สึกว่าหน้าพิกลมากทีเดียว เพราะขนาดหัววัดโดยรอบได้ ๘๐๐ โยชน์ แต่วัดตามกว้างของหัวกลับได้ ๑,๒๐๐ โยชน์ ข้างและข้างของหัวได้ ๒,๖๐๐ โยชน์ มากกว่าวัดโดยรอบของหัวเกือบเท่าตัว เป็นกลับกันกับส่วนหัวของคน ปากราหูควรจะกว้างให้มากเพื่ออมพระ อาทิตย์และ พระจันทร์ได้สะดวก กว้างเพียง ๒๐๐ โยชน์เท่านั้น เทียบกันตามส่วนกับหน้าผากซึ่งกว้าง ๓๐๐ โยชน์ ก็เป็นปากที่ผิดส่วน แคบมากทีเดียว ที่คิดเห็นแปลกเช่นนี้ เพราะเอาส่วนสัดแห่งหน้าคนเป็นเครื่องวัดเปรียบเทียบ จึงเห็นพิกลราหูเป็นอสูรจึงไม่จำเป็นต้องเหมือนคนทุกอย่าง เพราะเป็นอมนุษย์อยู่นอกโลกมนุษย์ เป็นจำพวกที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Mythological Being อันเกิดจากความคิดเห็นเป็นมโนภาพของมนุษย์ เพราะฉะนั้นจึงผิดกับสิ่งที่เป็นข้อเท็จจริง แต่

กระนั้น ข้อเท็จจริงแท้ ๆ มนุษย์ยังแปรผันให้ผิดไปได้ ส่วนสิ่งที่เกิดจากความคิดเห็นเป็นมโนภาพไม่มีที่จะแปรผันได้ นึกเห็นอย่างใดก็กล่าวไปอย่างนั้น ไว้ใจได้ดีกว่าสิ่งซึ่งเป็นข้อเท็จจริงซึ่งมนุษย์อาจแก้ไขให้คนอื่นหลงผิดได้

อสูรชื่อราหู้นี้มีความเกลียดชังพระอาทิตย์และพระจันทร์นัก ถ้าเป็นวันเพ็ญเดือนงามและวันเดือนดับคือวันสิ้นเดือนตะวันงาม อสูรราหู้ขึ้นไปนั่งอยู่บนยอดเขายุคนธร อันเป็นทิวเขาทิวแรกล้อมเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นที่อยู่ของเทวดา คอยท่าพระอาทิตย์หรือพระจันทร์ผ่านมา ถ้าพระอาทิตย์ประทับอยู่ในปราสาทอันตั้งอยู่นนเกวียนทอง (ไม่เรียกว่ารถ) มีม้าสินธพพันตัวลากเกวียนทองก็ดี หรือถ้าพระจันทร์ประทับอยู่ในปราสาทอัน ตั้งอยู่บน เกวียนทอง อย่าง เดียวกัน แต่มีม้าสินธพลากเพียง ๕๐๐ ตัวก็ดี พอชักรถล่องอากาศมาใกล้ยอดเขายุคนธรราหูก็อ้าปากอันกว้างได้ ๒๐๐ โยชน์อม เอาพระอาทิตย์พระจันทร์หายลับเข้าไว้ในปาก ลางคาบก็เอามือบังไว้บ้าง เอาไว้ใต้ลูกคางบ้าง ใต้รักแร้บ้าง รัศมีพระอาทิตย์และพระจันทร์ก็เศร้าหมอง บ่มีงามได้เลยคนทั้งหลายเรียกกันว่ามีสุริยคราสและจันทคราส เมื่อสมัยพระพุทธเจ้ามี

พระชนม์อยู่ พระอาทิตย์เทพบุตรและพระจันทร์เทพบุตรเคย ไปร้องทุกข์แก่พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสแก่ราหูให้ปล่อยพระอาทิตย์พระจันทร์เสีย ราหูตกใจกลัวพระพุทธเจ้าต้องปล่อยวางพระอาทิตย์พระจันทร์แล้วหนีไป เรื่องอสุรกายภูมิในไตรภูมิมีโดยย่อดังกล่าวมานี้

เหตุไร ราหูจึง เกลียด จงชัง พระอาทิตย์ พระจันทร์นัก ตามเรื่องราวข้างอินเดียว่า เป็นเพราะพระอาทิตย์และพระจันทร์ปากบ่อน พ้องพระวิษณุเป็นเจ้าหรือพระนารายณ์ว่า ราหูลักกินน้ำอมฤตอันเป็นน้ำวิเศษ ถ้าใครได้กินแล้วเป็นไม่มีตาย พระนาราณ์ทรงขว้างจักรตัดหัวราหูออกเป็นสองท่อนแต่ไม่ตาย เพราะได้กินน้ำอมฤตแล้ว ท่อนบนครึ่งตัวยังเป็นราหูอยู่ ส่วนครึ่งตัวท่อนล่างกายเป็นอสูรอีกตนหนึ่งชื่อว่าเกตุ เหตุนี้รูปราหูที่เขียนเป็นภาพไว้ จึงเขียนเป็นรูปยักษ์ครึ่งท่อนตอนบน แขนทั้งสองโอบเข้าหาตัว กำลังจับพระอาทิตย์หรือพระจันทร์จะเอาเข้าปาก มักมีเขียนไว้ที่หน้าซุ้มประตูหรือเขียนเป็นลวดลายประดับ ลางทีก็เขียนเป็นลวดลายอย่างเลือน ๆ แต่พอสังเกตเป็นเค้าได้ว่าเป็นรูปราหูอมจันทร์ ลายอย่างนี้มีทั่วไปในประเทศต่าง ๆ เรียกว่าลาย

รูปเกียรติมุขหรือกาละ ในชวาซึ่งอาจมีที่มาคนละทางกับเรื่องราหูอมจันทร์ก็ได้

เรื่องราหูอมจันทร์ ของไทยเป็นอีกอย่างหนึ่ง เล่าเป็นนิยายชาวบ้านว่าเดิมพระ อาทิตย์ พระจันทร์ และราหูเกิดเป็นคน และเป็นพี่น้องกัน พระอาทิตย์เป็นพี่เอ๋ย ราหูเป็นน้องคนเล็ก พี่น้องสามคนนี้ไปทำบุญตักบาตร พระอาทิตย์ตักด้วยขันทอง พระจันทร์ตักด้วยขันเงิน และราหูตักด้วยกระบุง ครั้นตายไปแล้ว พี่ชายใหญ่ได้เกิดเป็นพระอาทิตย์ มีร่างกายรุ่งเรืองเป็นสีทอง เพราะตักบาตรด้วยขันทอง พี่คนรองไปเกิดเป็นพระจันทร์ มีร่างกายขาวนวลเป็นสีเงิน เพราะตักบาตรด้วยขันเงิน ส่วนน้องเล็กไปเกิดเป็นราหู มีร่างกายกำยำดำมืด เพราะตักบาตรด้วยกระบุง ที่ราหูมีปากกว้างอมพระอาทิตย์พระจันทร์ ได้เพราะ ตักบาตรด้วยกระบุงซึ่งมีปากกว้างนั่นเอง ราหูรู้สึกน้อยใจ อิจฉาพี่ทั้งสองที่มีร่างกายงดงามกว่าตน จึงเจ็บใจจองร้าย เป็นโอกาสเมื่อใด ก็จับพระอาทิตย์พระจันทร์กลืนกินเสีย แต่กินไม่สำเร็จสักครั้ง เพราะมนุษย์คอยตีเกราะเคาะไม้ ตีฆ้องกลองระฆังและจุดประทัดอยู่เอ็ดอึง ทนหนวกหูไม่ไหวต้องคาย

คืนพระอาทิตย์พระจันทร์ปล่อยออกมา เหตุที่มีสุริยคราส และจันทรคราส ก็เนื่องมาจากราหูจับเอาพระอาทิตย์หรือพระจันทร์เอาไว้ฉะนั้น วิทยาศาสตร์บอกว่าจันทรคราสเกิดมีขึ้นเพราะพระอาทิตย์ โลก พระจันทร์เล็งกัน เงาโลกผ่านเข้าไปในพระจันทร์ จึงเห็นพระจันทร์แหว่งมืดไป และกล่าวว่าราหูก็คือโลกเรานี่เอง เป็นเรื่อง "เอาเหล้าอุ่นเก่าใส่ในขวดใหม่" คนสมัยเก่าและสมัยใหม่เข้าใจได้ดีด้วยกัน ถ้าจะพิจารณาเรื่องอสุรกายภูมิตามที่เล่ามาแล้วนั้น จะรู้สึกว่าเรื่องขัดแย้งกันอยู่ที่แรก กล่าวถึงเรื่องอสุรกาย อันมีลักษณะรูปร่างไม่สมประกอบ เช่นผอมสูง และมีปากเท่ารูเข็ม ได้รับทุกข์อด ๆ อยาก ๆ ไม่ผิดอะไรไปกว่าพวกเปรต เมื่อพูดว่าอสุรกาย ใคร ๆ ก็นึกถึงเรื่องเปรตทันที เวลากล่าวถึงเปรตก็มีคำว่าอสุรกายติดไปด้วยเสมอ นางวันทองในเรื่องขุนช้างขุนแผน เมื่อตายไปเป็นเปรต กล่าวไว้ตอนต้นว่า

"จะกล่าวถึงวันทองที่ต้องโทษ พระองค์ทรงโปรดให้เข่นฆ่า เมื่อขาดใจอาลัยถึงลูกยา เวราพาเป็นอสุรกาย"

เพราะฉะนั้น คำว่าเปรตและอสุรกายในภาษาไทย จึงมีความหมายเป็นอย่างเดียวกัน ควรที่จะเอาไปกล่าวรวมไว้กับพวกเปรตในตอนว่าด้วยเปตภูมิ แต่แยกเป็นอีกแดนหนึ่งต่างหาก ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะเรื่องอสุรกายที่เล่าไว้ต่อไปว่ามีลักษณะเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือมีลักษณะเป็นยักษ์มากกว่าเปรต และมีความเป็นอยู่เกือบเท่าเทวดา เพราะมีบ้านมีเมืองงดงามไม่แพ้เมืองสวรรค์ และก็ไม่ได้เรียกว่าอสุรกาย เรียกแต่ว่าอสูรเฉย ๆ จึงเห็นได้ว่า อสูรกับอสุรกายมีลักษณะผิดกันเป็นคนละพวกทีเดียว หากเอามารวมไว้ด้วยกันเท่านั้น อสุรกายก็แปลว่ามีร่างกายอย่างอสูร หาใช่เป็นอสูรตัวแท้ไม่ ก็พวกอสูรนั้นเป็นยักษ์พวกหนึ่งตามที่เขาเขียนหรือปั้นเป็นรูปขึ้นไว้ ตลอดจนหัวโขนที่เขาสวมใส่เล่นโขนเล่นละคร ก็มีหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว ปากแสยะ เขี้ยวงอกโง้งเป็นกะปุ่มกะป่ำไปทั้งหน้า เห็นจะเอาลักษณะน่าเกลียดน่ากลัวของอสูรนี้ ไปให้ชื่อแก่พวกเปรตจำพวกหนึ่งว่า เป็นเปรตรูปร่างอย่างอสูรกระมัง

อสูรแปลกันดื้อ ๆ ว่า ผู้ไม่ใช่สุระ คือไม่ใช่พวกเทวดาซึ่งมีพระอินทร์เป็นหัวหน้า เดิมพวกอสูรมีเมืองอยู่บน

เขาพระสุเมรุ ภายหลังพวกเทวดาคิดอุบายมอมเหล้า พวกอสูรเมาจนไม่ได้สติ แล้วพวกเทวดาช่วยกันเตะพวกอสูรถีบให้ตกเขาพระสุเมรุดิ่งจมลงไปใต้ดิน และเข้าครอบครองเมืองของอสูร เมืองที่ว่านี้คือเมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อันเป็นที่อยู่ของเทวดานี่เอง เมืองสวรรค์ก็แปลว่าเป็นที่ไปดี หรือเป็นที่อารมณ์ดี เหตุนี้ใคร ๆ จึงอยากไปสวรรค์ เมื่อพวกอสูรสร่างเมาได้สติแล้ว ได้สำนึกตัวว่าเป็นเพราะกินเหล้าเมามาย จึงต้องเสียบ้านเมืองถูกเทวดาแย่งเอาไป จึงเลิกกินเหล้าแล้วไปสร้างเมืองใหม่อยู่ใต้บาดาล เรียกว่าเมืองของอสูร หรืออสุรพิภพ อันมีความงามความสนุกชื่นบานไม่แพ้เมืองสวรรค์ที่ถูกเทวดาแย่งไป ถึงคราวต้นแคฝอยในอสุรพิภพออกดอก ทำให้พวกอสูรหวนนึกถึงต้นปาริกชาติบนสวรรค์ ซึ่งอยู่ในบ้านเมืองเดิมของตน คิดขึ้นมาทีใดก็แค้นใจเทวดานัก จึงยกพวกขึ้นไปรบกับเทวดาบ่อย ๆ แต่ถูกเทวดาต่อต้านต้องพ่ายแพ้มาทุกครั้ง ถึงกระนั้นพวกอสูรก็ไม่ละความพยายาม คราวใดต้นแคฝอยออกดอก ก็ขึ้นไปรบกับเทวดาเสมอ การรบกันนี้เรียกว่า เทวาสุรสงคราม คือสงครามระหว่างเทวดากับอสูร

ถ้าว่าตามเรื่องที่เล่ามานี้ ต้องถือว่าเทวดาเป็นฝ่ายผิดฝ่ายอธรรม เพราะทำอุบายแย่งเมืองเดิมของอสูร ไปก่อเหตุกับพวกอสูรก่อน แต่ตามเรื่องไม่ได้ว่าอย่างนั้น กลับถือว่าอสูรเป็นพวกผิดพวกอธรรม ขึ้นไปรุกรานเป็นพาลแก่เทวดาผู้เป็นพวกธรรม ที่กลับกันเช่นนี้เพราะผู้เขียนเรื่องเป็นพวกนับถือเทวดาจึงเห็นเทวดาเป็นถูกเสมอ เท่านี้ยังไม่สะใจ ยังวาดภาพอสูรซึ่งมีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดและร้ายกาจมาก แล้วในที่สุดไปปนเข้าเป็นพวกเดียวกับพวกเปรต ให้เป็นอสุรกายด้วย เรื่องจึงยุ่งยากลักลั่นกันฉะนี้

ขึ้นชื่อว่าอสูร ตามที่เข้าใจกัน ย่อมมีหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว ดำแทบทั้งนั้น และมีลูก และลูกนั้นเป็นผู้หญิงก็ต้องมีหน้าตาเหมือนอสูรตามเผ่าพันธุ์ยกเว้นเป็นพิเศษ แต่ที่จะต้องไปเป็นเมียเทวดา หรือเป็นเมียพระเอกในเรื่องละคร จึงจะมีรูปร่างเหมือนมนุษย์ แต่งามยิ่งกว่ามนุษย์เสมอ นางสุชาดามเหสีฝ่ายขวาของพระอินทร์ก็เป็นธิดาพระยายักษ์ชื่อเนวาสิกาสูร ซึ่งพระอินทร์ปลอมแปลงเป็นยักษ์ไปลักแย่งเอามา ที่ทำเช่นนี้ว่าเป็นวัฒนธรรมของเทวดากระมัง

พวกที่คล้ายคลึงกับอสูร ยังมีพวกยักษ์และพวกกุมภัณฑ์นี้ กล่าวทั่วไปก็ไม่ผิดแปลกอะไรกับพวกอสูรนักวรรณคดีของไทยใช้คำเหล่านี้แทนกันได้ จะใช้ว่าอสูรหรือยักษ์หรือกุมภัณฑ์ ก็มีความหมายเท่ากัน แต่ถ้าว่าโดยเฉพาะพวกยักษ์นั้นเป็นบริวารท้าวเวสสุวัณ ผู้เป็นโลกบาลประจำทิศเหนือ ส่วนพวกกุมภัณฑ์นั้นเป็นบริวารท้าววิรุฬหก ผู้เป็นโลกบาลประจำทิศใต้ (ของฮินดูเป็นพระยม) พวกยักษ์และพวกกุมภัณฑ์ไม่ใช่เป็นเทวดา เมื่อไม่ใช่เทวดา จะอยู่สวรรค์ชั้นฟ้าบนเขาพระสุเมรุไม่ได้ เพราะนั่นเป็นที่อยู่ของเทวดา อย่างดีอยู่ได้เตี้ย ๆ เพียงเชิงเขาพระสุเมรุนั้น ก็เมื่อหนังสือไตรภูมิแบ่งสัตว์ที่ไปเกิดยังภูมิต่าง ๆ คือ ไปเกิดในนรกภูมิ เดรัจฉานภูมิ เปตภูมิ และอสูรกายภูมิ ๔ ภูมินี้เป็นอบายภูมิแดนแห่งทุกข์ เหนือนั้นขึ้นไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเป็นเทวดาซึ่งจัดเข้าเป็นสุคติภูมิแดนแห่งสุข พวกอสูรยักษ์เข้าด้วยไม่ได้ เพราะไม่ใช่มนุษย์ และไม่ใช่เทวดา เอาไปไว้กับพวกอบายภูมิเสียเถิด ให้อยู่ถัดเปตภูมิขึ้นมาดีกว่าพวกเปรตนิดหนึ่ง ซึ่งที่แท้ถ้าดูตามเรื่องที่เล่าไว้ พวกอสูรที่ไม่มีปากเท่ารูเข็มเหมือนเปรต มีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่ามนุษย์เสียอีก

๖. มนุษยภูมิ

บัดนี้จะกล่าวถึงฝูงสัตว์อันเกิดในมนุษยภูมิ หนังสือไตรภูมิกล่าวเป็นเบื้องต้นแห่งเรื่องตอนนี้ จับแต่สัตว์ปฏิสนธิอยู่ในครรภ์มารดาว่า เริ่มทีแรกเป็นอย่างไร คือชั้นต้นเมื่อแรกก่อเป็นตัวมีลักษณะเป็นกัลละ (ที่ถูกเป็นกัลละเห็นจะเอา ล ออกสองตัวเป็น ล หัน กระมัง) ก่อน ว่ามีขนาดเล็กที่สุดเหลือที่จะนึกเห็น ยกเอาผมของคนเส้นหนึ่งขึ้นมาเปรียบว่า เอามาผ่าออกเป็น ๔ คาบหรือครั้ง จะได้ผมที่ผ่าออกแล้วเป็น ๘ เส้นเล็ก ผมเส้นเล็กที่ผ่าแล้วนี้เส้นหนึ่งเท่ากับผมที่เกิดในทวีปอุตตรกุรุ อันเป็นแผ่นดินอีกแห่งหนึ่งอยู่กันคนละมุมโลกกับของมนุษย์ ที่นี่คือชมพูทวีป เอาเส้นผมของชาวอุตตรกุรุนั้นเส้นหนึ่ง ชุบน้ำมันงาอันใสงามแล้วสลัดเสียได้ ๗ ครั้งแล้วจึงถืออยู่ น้ำมันงาที่ยังมีตกค้างอยู่ที่เส้นผม จะย้อยลงปลายผม ท่านว่านี้ยังมีขนาดใหญ่กว่ากัลละนั้น

กัลละที่กล่าวนี้ แปลว่ามีรูปโปร่งเหลวเหมือนกับน้ำ ลางทีแปลว่าเหมือนเบือกตม เป็นคำใช้หมายเฉพาะสิ่งที่ห่อหุ้มก่อกำเนิดเป็นคนเท่านั้น กัลละนั้นถ้าเปรียบกับความรู้สมัยใหม่ น่าจะเป็นสิ่งที่มีรูปเป็นอนุปรมาณูเล็กเหลือเกินอันไม่อาจนึกเห็นได้ว่าเล็กเท่าไร จึงต้องใช้วิธีเอาสิ่งที่เห็นด้วยตาเข้ามาเปรียบเทียบ เพื่อเน้นให้เห็นความเล็กของกัลละว่าเล็กอย่างยิ่งสักเพียงไร คนฟังจึงอาจนึกเห็นเดาได้ง่าย หนังสือไตรภูมิและหนังสือโบราณอื่น ๆ เมื่อจะกล่าวถึงขนาดและจำนวน มักกล่าวเป็นจำนวนมาก ๆ อย่างนับไม่ถ้วน ถ้าดูตามตัวหนังสือและตัวเลขก็เหลือเชื่อ แต่ถ้าดูอย่างความรู้สึกเป็นศิลปวรรณคดี ก็จะเห็นได้ว่า เป็นวิธีกล่าวเพื่อเน้นความให้เห็นเด่นขึ้น อย่างในที่นี้ ต้องการจะเน้นให้เห็นขนาดของกัลละว่าเล็กเท่าไหน ถ้าไม่กล่าวเปรียบเทียบอย่างนี้ เป็นแต่กล่าวเล็กนิดที่สุดจนมองด้วยตาเปล่าไม่เห็น ก็จะไม่ทำให้ผู้ฟังรู้สึกเห็นเป็นมโนภาพเป็นจริงเป็นจังว่าเล็กสักเท่าไหน กัลละก่อเป็นตัวเด็กขึ้นนี้ ถ้ากล่าวตามวิทยาศาสตร์เห็นจะเทียบได้กับคำว่า cell ความจริงกัลละและ cell ก็น่าจะเป็นคำเดียวกัน ต่อจากนี้กัลละก็เจริญเติบโตรูป

ขึ้นเพราะด้วยธาตุทั้ง ๔ มี ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งกล่าวไว้พิสดาร แต่ยุ่ง ๆ เข้าใจยาก จะขอผ่านไปจนครบ ๗ วัน รูปนั้นก็เกิดเป็นตุ่มดังหัวหูดขึ้น ๕ แห่ง เรียกว่าปัญจสาขา ซึ่งต่อมาเกิดเป็นมือ ๒ อัน ตีน ๒ อันและเป็นหัวอันหนึ่ง ในที่นี้ใช้คำว่าอัน ถ้าเป็นภาษาไทยบัจจุบันก็ไม่ใช้คำว่าอัน ในที่นี้ จะใช้ซ้ำคำต้นเป็นมือ ๒ มือ ตีน ๒ ตีนและหัว ๆ หนึ่ง ถึง ๗ วัน เป็นผ่ามือและนิ้วมือ แล้วจึงเป็นขนเป็นเล็บและเป็นอื่น ๆ ครบถ้วนเป็นจำนวน ๓๒ และเกิดเป็นตัวเด็กหรือกุมารขึ้น นั่งกลางท้องแม่ และเอาหลังมาต่อหนังท้องแม่ ได้รับความลำบากเหมือนกลิ่นเน่า อันเกิดจากอาหารที่แม่กินเข้าไป ไส้ดือของกุมารนั้นกลวงใน ปลายไปติดเกาะที่หลังท้องแม่ ข้าวน้ำและอาหารอันใดที่แม่กินและโอชารส ก็เป็นน้ำซุ่มเข้าไปในไส้ดือ แล้วเข้าไปในท้องของกุมาร เพื่อเลี้ยงชีวิตให้เติบโตต่อไป ในที่นี้ใช้คำว่าไส้ดือ ถ้าเป็นคำไทยบัจจุบันก็จะเป็นสายสะดือ สะดือเห็นจะเป็นเสียงกร่อนมาจากไส้ดือหรือสายสะดือพูดเร็ว ๆ เข้าก็เป็นสะดือ จึงต้องเติม สาย เข้าข้างหน้าอีกคำหนึ่ง

กุมารที่นั่งอยู่กลางท้องแม่ นั่งยอง ๆ กำมือทั้งสองคู้ตัวต่อหัวเข่าทั้งสองเอาไว้เหนือหัวเข่า เหมือนกับลิงเมื่อฝนตก นั่งกำมือเซาเจ่าอยู่ในโพรงไม้ฉะนั้น เมื่อกุมารอยู่ในท้องแม่ "บ่ห่อนหายใจเข้าออกเลย บ่ห่อนได้เหยียดตีนเหยียดมือออก" ทนทุกข์ทรมานอยู่ ยากจนได้ ๗ เดือนบ้าง ๘ เดือนบ้าง ๙ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง ๑๑ เดือนหรือครบขวบบี่บ้าง จึงคลอดจากท้องแม่ คนใดอยู่ในท้องแม่ ๗ เดือนและคลอด จะเป็นคนอ่อนแอ ไม่ทนแดดทนฝน คนใดจากเต่นรกมาเกิด เมื่อคลอดออกมีตัวร้อน ถ้าจากแต่สวรรค์มาเกิด เย็นเนื้อเย็นใจ ผู้ใดเคยเป็นสัตว์นรกหรือเป็นเปรตมาก่อน คลอดออกมาก็ร้องไห้ เพราะคิดถึงความลำบากที่ล่วงมาแล้ว ถ้ามาแต่สวรรค์ก็หัวร่อก่อน เพราะคิดถึงความสุขแต่หนหลัง ที่จริงพวกที่เคยตกนรกมาเกิดเป็นคน ควรจะดีใจหัวร่อ ผู้ที่เคยขึ้นสวรรค์ควรจะเสียใจร้องไห้ เพราะมาเกิดเป็นคนซึ่งต่ำต้อยกว่าเทวดา คิดกลับอีกทีก็เท่ากัน เพราะร้องไห้กับหัวร่อก็มีอาการอย่างเดียวกัน เพราะดีใจจนร้องไห้ก็มี

คนเมื่อแรกมาเกิดไม่รู้เดียงสาไม่รู้อะไรจำ อะไรไม่ได้ทั้งหมด เว้นแต่ผู้มาเกิดเป็นพระบัจเจกโพธิและพระอรหันต์ขีณาสพ จึงจะรู้อะไรทุกอย่าง มาตั้งแต่ถือเอากำเนิดเป็นคน ส่วนพระโพธิสัตว์ซึ่งมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า นอกจากรู้ความอะไรทุกอย่าง เมื่อยังอยู่ในครรภ์พระมารดา ไม่ได้นั่งจับเจ่าห่อตัวเหมือนกับคนทั้งหลาย ย่อมนั่งแพนงเชิงอย่างท่าที่นักปราชญ์นั่ง มีรัศมีจากกายตัวเรืองงามดั่งทอง เมื่อขณะคลอดแผ่นดินทั่วโลกธาตุจะหวั่นไหว เป็นเครื่องหมายหรือนิมิตบอกให้รู้ว่า พระโพธิสัตว์มาเกิดและจะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า

เรื่องกำเนิดของมนุษย์ที่เล่ามานี้เป็นความรู้กับความนึกเห็นของคนแต่ก่อน เป็นความรู้เบื้องต้นของวิชา อันว่าด้วยชีววิทยาและแพทยศาสตร์ ถ้าเทียบกับความรู้เบื้องต้นของวิชาบัจจุบัน ก็นับว่าวิชาบัจจุบันเจริญมาได้ไกลซึ่งจะต้องเจริญต่อไปอีกไม่มีที่สิ้นสุด เพราะวิชาก็ได้แก่ความรู้ที่มนุษย์สะสมและดัดแปลงแก้ไขเสริมและสืบต่อ ๆ ให้ก้าวหน้ากันมาหลายชั่วอายุคน ไม่ใช่ว่าวิชานั้นจะเกิดมีขึ้นได้เองและดีพร้อม โดยไม่ต้องอาศัยของเก่าเป็นทุนเดิมมาก่อนหา

ได้ไม่ นี้ฉันใดเรื่องกำเนิดของมนุษย์ที่กล่าวไว้ในหนังสือไตรภูมิ ก็มีลักษณะฉันนั้น ถ้าอ่านหนังสือไตรภูมิในแง่อย่างนี้ โดยมีใจอันเอื้อเฟื้อ ก็จะรู้สึกว่าเป็นหนังสือที่ให้ความรู้และความเพลินไม่น้อยเลย

บุตรที่เกิดมาท่านแบ่งเป็น ๓ ชนิด ซึ่งในไตรภูมิใช้ว่า ๓ สิ่ง คืออภิชาตบุตร เป็นลูกเฉลียวฉลาด มีรูปงามหรือมั่งมี มียศมีกำลังยิ่งกว่าพ่อแม่ อนุชาตบุตร มีเพียงพ่อเพียงแม่ และอวชาตบุตร มีด่อยกว่าพ่อแม่

คนทั้งหลายแบ่งเป็น ๔ ชนิด คือ

๑. ผู้ทำบาปฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และบาปนั้นตามทันต้องถูกตัดตีนสินมือ และทุกข์โศกเวทนานักหนา พวกนี้ท่านเรียกว่าคนนรก

๒. ผู้หาบุญอันจะกระทำบ่มิได้ และแต่เมื่อก่อนและเกิดมา เป็นคนเข็ญใจนักหนาและมีผ้าและเสื้อของตนหาบ่มิได้ และอดอยากไม่มีกิน รูปโฉมก็ชั่เหร่ ผู้นี้ท่านเรียกว่าคนเปรต

๓. คนที่ไม่รู้จักบุญและบาป ไม่มีความเมตตากรุณาใจกล้าแข็งไม่รู้ยำเกรงผู้เฒ่าผู้แก่ ไม่รู้จักปฏิบัติพ่อแม่ครูบา

อาจารย์ ไม่รักพี่รักน้อง กระทำบาปอยู่ร่ำไป พวกนี้ท่านเรียกว่าคนเดรัจฉาน

๔. คนที่รู้จักบุญและบาป รู้กลัวรู้ละอายแก่บาป รู้จักว่ายากว่าง่าย รู้รักพี่รักน้อง รู้เอ็นดูกรุณาคนผู้เข็ญใจ และรู้ยำเกรงพ่อแม่ผู้เฒ่าผู้แก่สมณพราหมณาจารย์ และรู้จักคุณแก้ว ๓ ประการ คือ พระรัตนตรัย พวกนี้ท่านเรียกว่ามนุษย์

คนทั้ง ๔ ชนิดนี้ จำพวกหนึ่งเกิดและอยู่ในชมพูทวีป มีรูปหน้ากลมดังคุมเกวียนอย่างคนที่เห็นกันอยู่นี้ จำพวกหนึ่งเกิดและอยู่ในแผ่นดินบูรพวิเท่ห์เบื้องตะวันออก มีรูปหน้าดังเดือนเพ็ญกลมดังหน้าแว่น จำพวกหนึ่งเกิดและอยู่ในแผ่นดินอุตตรกุรุทวีปฝ่ายเหนือ มีรูปหน้าเป็น ๔ มุม ดุจดังท่านแกล้งถากให้เป็น ๔ เหลี่ยม กว้างและรีเท่ากัน จำพวกหนึ่งเกิดและอยู่ในแผ่นดินอมรโคยานทวีปเบื้องตะวันตก มีรูปหน้าดังเดือนแรม ๘ ค่ำ

แผ่นดิน ๔ ทวีปนี้ ที่บอกตำแหน่งของทิศไว้ด้วย ไม่ได้หมายถึงทิศที่เอาชมพูทวีปอันเป็นที่อยู่แห่งโลกนี้เป็นที่ตั้ง ย่อมหมายเอาเขาพระสุเมรุอันเป็นที่อยู่ของเทวดาเป็น

ศูนย์กลางที่ตั้ง เขาพระสุเมรุนั้นตั้งอยู่ท่ามกลางจักรวาล มีทิวเขาและทะเลล้อมรอบสลับกันเป็นชั้น ๆ ได้ ๗ ชั้น ทิวเขาทั้ง ๗ มีชื่อต่าง ๆ กันโดยลำดับ คือ ยุคนธร อิสินธร กรวิก สุทัศน์ เนมินธร วินันตก และอัศกรรณ ซึ่งเป็นรอบนอกที่สุด รวมด้วยกันเรียกว่า เขาสัตตบริภัณฑ์ ส่วนทะเลที่ล้อมรอบอยู่ ๗ ชั้น เรียกว่าทะเลสีทันดร เป็นชื่อเดียวเหมือนกันหมด ถัดทิวเขาอัศกรรณออกมา เป็นมหาสมุทรอยู่ทั่วไปทุกด้าน และมีภูเขาเหล็กกั้นทะเลนี้ไว้รอบเรียกว่าขอบจักรวาล พ้นนั้นไปเป็นนอกขอบจักรวาล ในมหาสมุทรทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ มีทวีปหรือแผ่นดินเป็นเกาะใหญ่ ชื่อว่าชมพูทวีป คือโลกที่เราอยู่แต่บัดนี้ หมายเอาประเทศอินเดีย ทั้งหมดเท่านั้น ถึงเดิมก็หมายเอาเอาเฉพาะอินเดีย เพราะชาวอินเดียเดิมซึ่งเป็นเจ้าของเรื่องไตรภูมินี้ รู้จักโลกซึ่งเป็นที่อยู่ของมนุษย์อันแท้จริง คือประเทศอินเดียเท่านั้น เราได้เรื่องของเขามา ก็พรรณนาไปตามนั้น ส่วนอีก ๓ ทวีปก็อยู่ตามทิศต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว

อายุของคนนั้น ถ้าเป็นผู้มีศีลธรรม ทำบุญทำทาน รู้จักยำเกรงผู้เฒ่าผู้แก่และสมณพราหมณาจารย์ ก็ยืนนาน ถ้ามีลักษณะตรงกันข้าม อายุก็สั้นเพราะฉะนั้น อายุคนในชมพูทวีปจึงเอากำหนดไม่ได้ แต่คนในทวีปบุรพวิเท่ห์มีอายุขัยยืนได้ ๑๐๐ ปีจึงตาย คนในอมรโคยานทวีป ๔๐๐ ปีจึงตาย คนในอุตตรกุรุทวีป ๑,๐๐๐ ปีจึงตาย คนทั้งสามทวีปหลังนี้ไม่มีใครอายุสั้น เพราะเป็นคนถือบัญจศีลหรือศีล ๕ เสมอ "บ่ห่อนจะรู้ฆ่าสัตว์ตัวเป็นให้จำตาย เขาบ่ห่อนจะรู้ลักทรัพย์สินท่าน มากก็ดีน้อยก็ดี อันเจ้าของมิได้ให้บ่ห่อนจะรู้ฉกลักเอา อนึ่งเขาบ่ห่อนจะรู้ทำชู้ด้วยเมียท่านผู้อื่น ส่วนว่าหญิงเล่า เขาก็บ่ห่อนจะรู้ทำชู้ด้วยผัวท่านแล ผู้อื่นและเขาบ่ห่อนจะรู้ทำชู้จากผัวของตน อนึ่งเขาบ่ห่อนจะรู้เจรจามุสาวาท และเขาบ่ห่อนจะรู้เสพสุรายาเมา และเขารู้ยำเกรงผู้เฒ่าผู้แก่และพ่อและแม่ของเขา เขารู้รักพี่รู้รักน้องของเขา เขาก็ใจอ่อนใจอด เขารู้เอ็นดูกรุณาแก่กัน เขาบ่ห่อนจะรู้ริษยากัน เขาบ่ห่อนจะรู้เสียดรู้สอรู้ด่ารู้พ้อต่อกันแล เขาบ่ห่อนจะรู้ทะเลาะเบาะแว้งทุ่มเถียงกัน เขาบ่ห่อนจะรู้ชิงช่วงหวงแหนแดนและที่บ้าน รู้ร้าวของกันแล เขา

บ่ห่อนจะรู้ทำข่มเหงเอาเงินเอาทอง ของแก้วลูก และ เมียและข้าวไร่โคนาหัวบ่าค่าที่ ห้วยละหานธารน้ำเชิงเรือน เรือกสวนเผือกมันหัวหลักหัวตอหัวล้อหัวเกวียน เขามิรู้เบียดเบียน เรือชานาวาโคมหิงสา ช้างม้าข้าไทย สรรพทรัพย์สินสิ่งอันใดก็ดี เขาบ่ห่อนรู้ว่าของตนของท่าน ดูกันสิ้นทุกแห่งแล เขานั้นบ่ห่อนทำไร่ไถนาค้าขายหลายสิ่งเลย”

ที่คัดเอาข้อความจากไตรภูมิมาลงไว้ เพื่อให้เห็นว่าสำนวนภาษาไทยครั้งนั้นใช้กันอย่างไร ในนั้นใช้คำว่า “บ่ห่อน” ตลอดไป ไม่มีคำว่า “ไม่” ใช้สักแห่งเดียว ถ้าเก็บข้อความทั้งหมดมาเรียงใหม่เป็นภาษาไทยปัจจุบัน และเปรียบเทียบกับถ้อยคำสำนวนข้างบนนี้ จะรู้สึกว่าสำนวนของเดิม แม้จะฟังเยิ่นเย้อก็จริงอยู่ แต่ได้ความรู้สึกเป็นวรรณคดีในทางที่เกิดความรู้สึกสะเทือนใจ เห็นเป็นมโนภาพได้ดีกว่า ถึงจะมาแต่งกันเอาแต่ใจความว่า “คนทวีปทั้งสามไม่เป็นคนฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ทำชู้ ไม่พูดปด ไม่เสพสุรา” เพียงเท่านี้เมื่อฟังแล้วไม่เสียเวลาจริง แต่ฟังดาดๆ ไม่เกิดอารมณ์อย่างไร อันเป็นหัวใจของวรรณคดีคำสันสกฤต ถ้าเราไม่มีคำนี้ใช้ เราจะใช้คำอะไรแทนคำว่าสัตว์ เห็นจะ

ใช้คำว่าตัวเป็น ดังคำว่า บ่ห่อนจะรู้ฆ่าสัตว์ตัวเป็นให้จำตาย ในไทยใหญ่เรียกสัตว์บ่าว่า ตัวเถื่อน เรียกสัตว์ตายว่า ตัวตาย เพราะฉะนั้น จึงอาจเดาได้ว่า ก่อนเราได้คำสัตว์มาใช้ในภาษาของเรา เราใช้ว่าตัว

คนโบราณเห็นจะเบื่อ หน่ายต่อ ความชั่วที่ คนในชมภูทวีปประพฤติกันอยู่ มีแต่เรื่องเบียดเบียนทะเลาะวิวาทกันชิงช่วงหวงแดนและทรัพย์สิน ไม่รู้จักยำเกรงกัน ถือเราถือเขาหาความสม่ำเสมอกันไม่ได้ ผิดกับคนอีกสามทวีป ซึ่งเรื่องชั่วเรื่องเลวอย่างนี้เขาบ่ห่อนมี นี่คืออุตมคติที่มนุษย์ใฝ่ผั้นมาแต่ไหนแต่ไร แต่คนในชมพูทวีปประพฤติไม่ได้ หาความว่าคนโบราณในชมพูทวีปเป็นคนทำแต่ความชั่ว ก็ทำให้คนที่หาความสบายใจ เพราะอย่างน้อยเราทำชั่ว ก็ซัดคนโบราณว่าทำชั่วเหมือนกัน

อมรโคยานทวีปอยู่เบื้องตะวันตกเขาพระสุเมรุ เป็นแผ่นดินกว้างได้ ๙,๐๐๐ โยชน์ และมีเกาะเล็กเกาะน้อยเป็นบริวารล้อมอยู่โดยรอบ คนทวีปนั้นมีรูปร่างหน้าตาดังเดือนแรม เห็นจะเหมือนรูปพระจันทร์แหว่งที่เขาเขียนเป็นหน้าคน มีจมูกโด่ง คางแหลมและใส่หมวกรูปกรวยอย่างตลกฝรั่ง อมร

โคยานทวีปมีแม่น้ำใหญ่แม่น้ำเล็ก มีบ้านมีเมืองทั้งใหญ่และน้อย

เบื้องตะวันออกเขาพระสุเมรุ เป็นแผ่นดินใหญ่ซึ่งเรียกว่าบูรพวิเท่ห์ทวีปกว้างได้ ๗,๐๐๐ โยชน์ มีแผ่นดินเล็กหรือเกาะ ๔๐๐ ล้อมรอบเป็นบริวารฝูงคนอยู่ทวีปนี้หน้ากลมดังเดือนเพ็ญ เห็นจะหมายความว่ารูปสัณฐาน หัวกะโหลกของชาวบูรพวิเท่ห์ มีส่วนกว้างเกือบเท่าส่วนยาว ดังที่ในตำราชาติวงศ์วิทยาของฝรั่งเรียกว่า มีรูปหัวกะโหลกสั้น (Brachycephalic) ซึ่งเป็นลักษณะสัณฐานรูปหัวกะโหลกของมนุษย์เผ่าพันธุ์มงโกเลียน ถ้าไม่นึกว่าชาวบุรพวิเท่ห์เป็นมนุษย์อยู่กันคนละโลกกับชาวชมพูทวีป นึกเสียว่าเป็นชาวโลกเดียวกัน ก็น่าจะหมายถึงชนชาติที่อยู่ถัดชมพูทวีปหรือประเทศอินเดีย โดยเฉพาะมาทางตะวันออกเพราะคำว่า บูรพวิเท่ห์ แปลว่า ตะวันออกของวิเท่ห์ วิเท่ห์เป็นเมืองหนึ่งในประเทศอินเดีย คือเมืองของท้าวชนกในเรื่องรามเกียรติ์ บัดนี้เรียกว่า Tirhut อันเป็นมณฑลหนึ่งของอินเดียทางทิศตะวันออก อยู่ระหว่างประเทศเนปาลกับแม่น้ำคงคา ถัดวิเท่ห์มาทางตะวันออก จะมีที่ไหนอีกเล่านอก

จากแผ่นดินที่เรียกว่าแหลมอินโดจีน และคนในแหลมอินโดจีนส่วนใหญ่ ก็มีเชื้อชาติเป็นเผ่ามงโกเลียนซึ่งมีรูปกะโหลกศีรษะกลม ดีร้ายชาวบุรพวิเท่ห์จะเป็นชาวแหลมอินโดจีนนั้นแน่แล้ว คู่กันตรงข้ามกับชาวอมรโคยานทวีป ซึ่งคงหมายความถึงที่อยู่ถัดอินเดียหรือชมพูทวีปไปทางทิศตะวันตก ได้แก่พวกเชื้อชาติเซมิติก ซึ่งมีจมูกโด่งปลายโค้งเป็นขอ มีชาวอาหรับเป็นต้น ถัดไปก็เป็นชาวยุโรป

แผ่นดินบูรพวิเท่ห์ทวีปนั้น มีแม่น้ำเล็กใหญ่ มีเขามีเมืองใหญ่เมืองน้อย "ผู่งคนอันอยู่ที่นั้นมีมากมายหลายนัก และมีท้าวพระยาและมีนายบ้านนายเมือง"

๗. มนุษยภูมิ (ต่อ)

แผ่นดินเบื้องตีนนอน (ทิศเหนือ) พระสิเนรุนั้นชื่อว่าอุตตรกุรุทวีปโดยกว้างได้ ๘,๐๐๐ โยชน์ แผ่นดินเล็กได้ ๕๐๐ แผ่นดินนั้นล้อมรอบเป็นบริวาร ฝูงคนอยู่ในที่นั้น หน้าเขาเป็นสี่มุม และมีภูเขาทองล้อม ฝูงคนทั้งหลายอยู่ที่นั้นมากมายนัก เทียรย่อมดีกว่าคนทุกแห่ง เพื่อว่าเพราะบุญเขาและรักษาศีล และแผ่นดินเขานั้นราบเคียงเรียงเสมอกันดูงามนักหนา และว่าหาที่ราบที่ลุบขุบที่เทงมิได้ และมีต้นไม้ทุกสิ่งทุกพรรณ และมีกิ่งดาสาขางามดี มีค่าคบมั่งคั่งดั่งแกล้งทำไว้ ไม้ฝูงนั้นเป็นเหย้าเป็นเรือนเลื่อนกันเข้า มองงามดังปราสาท เป็นที่อยู่ที่นอน ฝูงคนในแผ่นดินชาวอุตตรกุรุนั้น และไม้นั้นหาด้วงหาแลงมิได้ และไม่มีที่คดที่โกง หาพุกหาโพรงหาลวงมิได้ ซื่อตรงกลมงามนักหนาและมีดอก เทียรย่อมมีดอกและลูก อยู่ทุกเมื่อบ่มิได้ขาดเลย อนึ่งที่ใดและมีบึงมีหนอง

มีตระพัง ทั้งนั้นย่อมมีดอกบัวแดงบัวขาวบัวเขียวบัวหลวง และกระมุทอุบลจงกลนีและนิลุบลบัวเผื่อนบัวขม ครั้นลมพัดต้องมีกลิ่นหอมขจรอยู่มิรู้วายสักคาบ"

ข้อความข้างบนนี้ คัดเอามาจากหนังสือไตรภูมิโดยตรง แม้ในนั้นมีคำหลายคำ ซึ่งเป็นคำแปลกกว่าที่มีใช้ในบัจจุบัน แต่เมื่ออ่านตะลุยไปโดยไม่พิจารณา เฉพาะคำลางคำก็อ่านเข้าใจได้ดีว่าแผ่นดินอุตตรกุรุทวีปมีอย่างไร ก่อนเล่าเรื่องอุตตรกุรุทวีปต่อไป สมควรวิจารณ์คำลางคำที่มีข้างบนนี้เสียก่อน

ในที่นี้เรียกเขาพระสุเมรุว่าสิเนรุ สุเมรุและสิเนรุเป็นคำเดียวกัน ถ้าสังเกตคำพยางค์หน้าของคำแรกเป็น สุ และคำหลังเป็น สิ จะต่างกันก็แต่เสียงสระที่ตัวแรกเป็นสระ อุ และตัวหลังเป็นสระ อิ ตามตำราว่าด้วยเสียงพูด (สัทศาสตร์) สระ อุ กับ อิ เป็นสระคู่กัน อุ เพราะเมื่อขณะออกเสียงโคนลิ้นกระดกขึ้นสูง เกือบจดเพดานอ่อนของปาก และต้องห่อปากให้มากหน่อย ส่วน อิ เป็นสระหน้า เพราะเมื่อขณะออกเสียง ปลายลิ้นกระดกขึ้นสูงเกือบจดเพดาน

แข็งของปาก ในภาษาไทยเมื่อพูดเป็นคำคู่ เพื่อถ่วงเสียงให้เท่ากันไม่ให้ขัดหู มักเอาสระที่เป็นคู่ของมันเข้าคู่กัน เช่น รุ่งริ่ง ตุกติก กรุ่มกริ่มก็เป็นคำคู่ของสระ อุ กับ อิ เพราะฉะนั้น สุ กับ สิ พยางค์หน้าของคำสุเมรุและสิเนรุ จึงเป็นคำเดียวกัน เมื่อมีเสียงสระอุอยู่หน้า พยัญชนะตัวตามก็จะต้องเป็น 'ม' ถ้าอิ ก็ต้องเป็น 'น' เพราะเสียงใกล้กันสะดวกแก่การออกเสียงดีกว่าเสียงที่อยู่ห่างออกไป

ชาวอุตตรกุรุทวีปมีรูปร่างสมประกอบ ไม่ต่ำไม่สูง ไม่พีไม่ผอม ดูงามสมควรนัก มีเรี่ยวแรงอยู่ชั่วตนแต่หนุ่มถึงแก่ บ่มิรู้ถอยกำลังเลย ไม่มีความกลัว เพราะไม่ต้องทำมาหากิน ทำไร่ไถนา ซื้อขายวายล่อง บ่ห่อนจะรู้ร้อนรู้หนาว และมิมีใญ่ข่าว (อะไรไม่ทราบ) และรู้ร่านหานยุงและงูเงี้ยวเบี่ยวของทั้งหลายอันมีพิษ บ่ห่อนจะทำร้ายแก่เขา รวมความว่าชาวอุตรกุรุบ่ห่อนจะรู้ร้อนเนื้อร้อนใจ (เดี๋ยวนี้ใช้กลับกันเป็นเดือดเนื้อร้อนใจ สู้ความเดิมไม่ได้ เพราะเนื้อควรจะร้อน ไม่ใช่เดือด) ชาวอุตตรกุรุมีข้าวสารชนิดหนึ่ง ไม่ต้องปลูก หากต้นเป็นรวงเองทั้งเป็นข้าวขาวและหอม ปราศจากแกลบและรำ บ่มิพักตำและผัด เพราะ

เป็นข้าวสารอยู่แล้ว ต้องการกินข้าว ก็เอาข้าวสารกรอกใส่หม้อทอง ยกไปตั้งบนแผ่นหินอันชื่อว่าโชติปราสาท (ควรเป็นโชติปาสาณมากกว่า) ซึ่งเกิดเป็นไฟลุกขึ้นเอง พอไฟดับ (ดับเองเหมือนกัน) ข้าวก็สุก จึงคดใส่ถาดและตะไลหรือถ้วยทอง ส่วนเครื่องกับข้าวก็ไม่ต้องหา นึกว่าจะกินอะไรก็เกิดขึ้นมาอยู่ใกล้ ๆ เขาเอง "คนผู้กินข้าวนั้นจะรู้เป็นหิดและเรื้อนเกลื้อนและกลากหูดและเปา เป็นต่อมเป็นเตา เป็นง่อยเป็นเพลีย ตาแลจะฟูหูหนวก เป็นกระจอกงอกง่อย เปื่อยเน่าเมื่อยตน ท้องขึ้นท้องพองเจ็บท้องต้องไส้ ปวดหัวมัวตา ไข้เจ็บเหน็บเหนื่อยวิการดังนี้ไส้ บ่ห่อนจะบังเกิดมีแก่ชาวอุตตรกุรุนั้น แต่สักคาบหนึ่งเอง" ตรงนี้เห็นจะหมายความว่ากินข้าวอย่างนี้ แล้วจะไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ชนิดที่พรรณนาไว้ เป็นอย่างกินข้าววิตามิน เป็นยาบ้องกันโรคไปในตัว

ในแผ่นดินอุตตรกุรุ มีต้นกัลปพฤกษ์ต้นหนึ่งสูงได้ ๑๐๐ โยชน์ กว้าง ๑๐๐ โยชน์ โดยรอบบริเวณมณฑลได้ ๓๐๐ โยชน์ ผู้ใดปรารถนาจะใคร่ได้เงินและทองของ

แก้ว เสื้อสร้อยถนิมพิมพาภรณ์ ผ้าผ่อนท่อนแพร ข้าว โภชนาหารของกินสิ่งใด ไปนึกเอาก็ได้สำเร็จความปรารถนา แปลกเมื่อนึกเอาอะไรได้ทุกอย่าง ทำไมจึงต้องหุงข้าวกิน เห็นจะเป็นเพราะนึกเอาได้ง่าย ๆ ได้ซ้ำซากอาจจะทำให้เบื่อง่าย ต้นไม้ชื่อกัลปพฤกษ์นั้นบนเมืองสวรรค์ของพระอินทร์ก็มี เมื่อพระศรีอาร์ยจะลงมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ก็จะมีต้นกัลปพฤกษ์อย่างนี้ในเมืองมนุษย์เหมือนกัน ใครต้องการอะไรไปนึกอยู่ในต้นกัลปพฤษ์ ก็ได้สมความปรารถนาทุกอย่าง เพราะฉะนั้น คนที่ทำบุญไม่ได้มุ่งหวังพ้นสังสารทุกข์ แต่มุ่งไปเกิดชาติหน้า "ให้ทันศาสนาพระศรีอาร์ย" ก็มี เพราะทะเยอทะยานอยากได้นึกอะไร ๆ ใต้ต้นกัลปพฤกษ์ ในประเทศไทยแต่ก่อนนี้เคยมี เป็นต้นไม้ดอกลมเป็นลูกมะนาว ข้างในลูกมะนาวมีสตางค์เป็นไส้ เอากองไปไว้ที่ใต้ต้นอยู่สี่ด้านพระเมรุมาศ พอได้กำหนดเวลา มีเทวดาไปอยู่ใต้ต้นกัลปพฤกษ์ หยิบเอาลูกกัลปพฤกษ์ขว้างไปรอบบริเวณ คนที่รอท่าอยู่แล้วก็เข้าแย่งกัน ควักเอาไส้หรือเมล็ดในลูกกัลปพฤกษ์คือสตางค์ไปได้มาก ๆ เท่ากับนึกต้องอะไรได้เหมือนกัน เพราะเอาเมล็ดในลูกกัลปพฤกษ์ไปซื้อของที่ต้องการได้

ส่วนงานเผาศพของชาวบ้าน ไม่มีต้นกัลปพฤษ์เหมือนงานพระเมรุ มีแต่ลูกกัลปพฤกษ์เท่านั้น สำหรับโยนขว้างไปให้แย่งกัน ภายหลังเห็นผิดวัฒนธรรม เพราะทำให้คนเป็นชาวอุตตรกุรุมากไป และลางคนซึ่งมีอาชีพแย่งลูกกัลปพฤกษ์เอาเปรียบคนอื่น ใช้เครื่องมือเป็นร่มกลางหงายหลังลงคอยดักรับลูกกัลปพฤกษ์ที่ขว้างมาหวังได้อย่างร่อน ๆ ไม่รู้จักทำมาหากิน จึงได้เกิดห้าม ลูกกัลปพฤกษ์ก็หายไปไม่มีพบปะอีก ต่อไปนาน ๆ เด็กรุ่นหลังที่เกิดมาคงไม่รู้จักลูกกัลปพฤกษ์ว่าเป็นลูกไม้อะไรก็ได้ ลูกกัลปพฤกษ์นั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นลูกมะนาว ถ้ามะนาวมีราคาแพงเปลี่ยนเป็นลูกมะเดื่อหรือลูกไม้อะไรที่มีราคาถูก หรือไม่เป็นราคาค่างวดก็ได้ ข้อสำคัญต้องมีเมล็ดใน ไม่มีเป็นเกิดเรื่อง ผู้ทิ้งจะเดือดร้อน เพราะผู้รับเป็นชาวอุตตรกุรุทั้งนั้น ไม่ยอมยกโทษให้

เมืองอุตตกุรุตอนต่อไป กล่าวถึงผู้หญิงชาวอุตตรกุรุเรื่องตอนนี้น่าสนใจอยู่ เพราะจะได้ทราบว่าผู้หญิงทวีปนั้นมีลักษณะอย่างไร ถ้าเทียบกับผู้หญิงสมัยนี้จะผิดแปลกกันประการไรบ้าง จะขอคัดตามสำนวนของเดิมมาลงไว้ เพราะแต่งดีมีลักษณะเป็นวรรณคดี มีดังนี้

"และมีฝูงอันอยู่ในแผ่นดินนั้นงามทุกคน รูปทรงเขานั้น บ่มีต่ำสูงบ่มีผอมขาวบ่มีดำ สีสมบูรณ์งามดังทองอันสุกเหลืองเรือง เป็นที่พึงใจฝูงชายทุกคนแล นิ้วตีนนิ้วมือเขานั้นกลมงามนะแน่ง เล็บตีนเล็บมือเขานั้นแดงงามดังน้ำครั่งอันท่านแต่งแล้วและแต้มไว้ สองแก้มเขานั้นใสงามเป็นนวล ดังแกล้งเอาแป้งผัด หน้าเขานั้นหมดเกลี้ยงปราศจากมลทิน หาผ้าไฝบ่มิได้ และเห็นดวงหน้าเขาใสดุจดวงจันทร์อันเพ็งบูรณ์นั้น เขานั้นมีตาอันดำ ดังตาแห่งลูกทรายพึ่งออกได้สามวัน ที่บูรณ์ขาวก็ขาวงามดังสังข์อันท่านพึ่งฝนใหม่ และมีผีปากนั้นแดงดังลูกพ้กข้าวอันสุกนั้น และมีลำแข้งลำขานั้นงามดังลำกล้วยทองฝาแฝดนั้นแล และมีท้องเขานั้นงามราบ เพียงลำตัวเขานั้นอ้อนแอ้นแกร่งกลมงาม และเส้นขนนั้นก็ละเอียดอ่อนนัก ๘ เส้นผมเขาจึงเท่าผมเรานี้เส้นหนึ่ง และผมเขานั้นดำงามดังบึกแมลงภู่ เมื่อประลงมาเถิงริมบ่าเบื้องต่ำ และมีปลายผมเขานั้นงอนเบื้องบนทุกเส้น และเมื่อเขานั่งอยู่ก็ดี ยืนอยู่ก็ดี จักแย้มหัวทุกเมื่อ และขนคิ้วเขานั้นดำงามดังแกล้งก่อ เมื่อเขาเจรจาและน้ำเสียงเขา

นั้นแจ่มใสปราศจากเสมหะเขฬะทั้งปวงแล (ดีที่ไม่ต้องจำเสียงจากลำคอ เพื่อขจัดสิ่งที่ไม่ต้องการให้หลุดออกมาเป็นเชื้อโรค) ในตัวเขานั้นเทียรย่อมประดับด้วยเครื่องถนิมอาภรณ์บวรยุคันธี (สร้อยคอ) และมีรูปโฉมโนมพรรณอันงาม ดังสาวอันได้ ๑๖ เข้า (ปี) และรูปเขานั้นบ่ห่อนรู้เฒ่ารู้แก่และหนุ่มอยู่อย่างนั้น ชั่วทุก ๆ คนแล"

ในที่นี้ชมเล็บมือเล็บตีนของหญิงสาวชาวอุตตรกุรุว่าแดงงามดังน้ำครั่งอันท่านแต่งและแต้มไว้ เห็นจะชมตามคติความงามของอินเดีย เพราะผู้หญิงอินเดียแต่โบราณ ใช้น้ำครั่งชุบสำลีแต้มเล็บมือเล็บตีนเพื่อให้เห็นแดงงาม หญิงไทยแต่ก่อนก็ย้อมเล็บด้วยใบเทียนต้นซึ่งคงได้อย่างมาจากอินเดียเหมือนกัน เป็นอันว่าผู้หญิงงามสมัยปัจจุบันทำเล็บมือเล็บตีนด้วยน้ำวิทยาศาสตร์ เป็นความคิดเรื่องงามซึ่งสืบเนื่องมาแต่ก่อนไม่ใช่เกิดขึ้นใหม่ ในที่นี้ไม่กล่าวถึงเรื่องทาปาก เพราะเห็นจะกินหมากปากแดงอยู่แล้ว ที่กล่าวว่าหญิงชาวอุตตรกุรุไว้ผมประบ่า มีปลายผมงอนขึ้นนั้น ก็เป็นลักษณะรูปเรือนผมของหญิงไทยสมัยอยุธยา ดังที่ในบทเห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศที่ว่า "ผมประบ่าเอี่ยมองค์" คงไม่ใช่

เรือนผมของชาวอินเดีย เพราะหญิงชาวอินเดียนิยมไว้ผมยาวลงมาถึงบั้นเอว อันเป็นลักษณะงามประการหนึ่งของนางงามเบญจกัลยาณี แสดงว่าหญิงไทยไว้ผมประบ่า คงมีมาแล้วแต่ครั้งสุโขทัยสมัยเมื่อแต่งไตรภูมินี้ เพราะเป็นธรรมดาไม่ว่าเรื่องอะไรที่แต่งเป็นหนังสือขึ้นไว้ ผู้แต่งมักนำเอาความคิดเห็นที่เขาถือสืบ ๆ กันมา และสิ่งที่มีอยู่ในสมัยของตนมากล่าวไว้ในเรื่องที่ตนแต่ง โดยที่ตนเองหารู้สึกไม่ว่า ตนได้ทิ้งร่องรอยความคิดความอ่านและความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้นไว้ในประวัติศาสตร์ ตุ๊กตาผู้หญิงทำด้วยดินเผาของสมัยสุโขทัย ดังมีตัวอย่างอยู่ในหอพิพิธภัณฑ์แห่งชาติก็เป็นผมประบ่า รับรองข้อความในไตรภูมิได้อยู่ เมื่อสมัยสุโขทัยผู้หญิงไว้ผมประบ่า สมัยอยุธยาตอนปลายก็ยังไว้ผมประบ่าอยู่แสดงว่าความก้าวหน้าเกี่ยวกับแฟชั่นของผมไม่มี ที่ว่าหญิงชาวอุตตรกุรุงามทุกคน รูปทรงไม่สูงไม่ต่ำ ไม่พีไม่ผอมไม่ขาวไม่ดำ ผิวเนื้อเหลืองดังทอง ทั้งไม่แก่ไม่เฒ่าด้วยกัน ก็คงรู้ไม่ได้ว่างามหรือไม่งาม เพราะงามหมดทุกคน ไม่มีหญิงไม่งามสำหรับนำเอามาเปรียบเทียบได้ ถ้า

เป็นชาวชมพูทวีปซึ่งมีผู้หญิงทั้งที่งามไม่งาม ต่างว่าเมื่อไปเห็นผู้หญิงชาวอุตตรกุรุ ก็บอกได้ทันทีว่างามหรือไม่งาม เพราะนำเอามาเปรียบเทียบกันได้กับของตน แต่ทว่าหญิงชาวอุตตรกุรุงามเหมือนกันหมด ไม่มีงามแปลก ๆ แตกต่างหรือลักหลั่นกันบ้าง เมื่อดูนาน ๆ และบ่อย ๆ ก็ชวนให้เบื่อง่าย ที่ว่ามีผิวเนื้องามดั่งสีทอง ก็เป็นสีเนื้อที่ถูกใจคนผิวเหลืองอย่างคนไทย ถ้าเป็นสีเนื้อของชาวอินเดีย โดยเฉพาะทางภาคใต้ มีผิวเนื้อดำดั่งสีนิลก็เป็นงามเหมือนกัน ถ้าเป็นชาวตะวันตกผิวเนื้อที่งามก็คือผิวขาวดั่งหิมะ ความงามของหญิงชาวอุตตรกุรุ นอกจากมีตาดำแจ๋วแหววดั่งตาทราย ส่วนตาขาวก็ขาวดังสังข์ที่ฝนใหม่ ๆ และมีอะไรอื่น ๆ ที่งามตรงตามความคิดเห็นกับของเรา ยังมีความงามเป็นพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือท้องงามราบ หมายความว่าหาผู้หญิงท้องบ่องและผู้หญิงท้องแห้งไม่ได้ ชมความงามส่วนร่างกายตอนนี้ไม่ปรากฏว่ากวีเคยนำเอามาชม จะมีชมก็แต่ขนโลมาวลีตามคติความงามของอินเดีย อันเป็นขนละเอียดอ่อน ที่แล่นเป็นเส้นผ่านนาภีลงไป ดั่งที่มีชมไว้แห่งหนึ่งในหนังสือมหาชาติคำหลวง

หนังสือไตรภูมิกล่าวถึงผู้หญิงชาวอุตตรกุรุ แล้วจึงกล่าวผู้ชายชาวอุตตรกุรุว่า "รูปโฉมโนมพรรณเขานั้น งามดังบ่าวหนุ่มน้อยได้ ๒๐ ปี มิรู้แก่บ่มิรู้เฒ่าหนุ่มอยู่ดังนั้นชั่วตนทุกๆคน และเขานั้นไส้เทียรย่อมกินข้าวและน้ำสัพพหารอันมีโอชารสนั้นและแต่งแต่ตัวเขา ทากระแจะและจวงจันทร์น้ำมันอันดีและมีดอกไม้หอมต่างๆกัน เอามาทัดเอามาทรงเล่นแล้วก็เที่ยวไปเล่นตามสบาย"

ชมความงามของผู้ชายไว้นิดเดียวเพียงเท่านี้ ที่แห่งหนึ่งใช้คำว่าบ่าวหนุ่มน้อย แสดงว่าคำบ่าวซึ่งเป็นคำไทยเดิม ยังมีความหมายดั้งเดิมอยู่ คือหมายความว่าชายโสด ขึ้นชื่อว่าชายโสดต้องเป็นชายหนุ่ม จะเป็นชายแก่ไม่ได้ เพราะชายทุกคนแต่ก่อนนี้ต้องมีเมียเมื่อหนุ่ม ถ้ามีอายุ ๒๐ ปี ยังเป็นหนุ่มน้อยอยู่เมื่อบวชเรียนตามประเพณี และสึกแล้วก็เป็นชายหนุ่มบริบูรณ์ ต้องมีเหย้ามีเรือนทุกคน เพราะฉะนั้น ชายโสดที่เป็นชายแก่จึงมีได้น้อยคน ต่อมาคำว่าบ่าวย้ายความหมายมาเป็นคนใช้ต้องทำงานหนัก ดังที่ใช้กันอยู่ในบัดนี้ ยังเหลือความหมายเดิมของคำบ่าว ก็แต่ในคำ

ว่าเจ้าบ่าวซึ่งเป็นคู่กับเจ้าสาวเท่านั้น ชายชาวอุตตรกุรุต้องมีรูปร่างหน้าตาเป็นบ่าวหนุ่มน้อยได้ ๒๐ ปีเสมอ จึงจะเข้ากันได้สนิทกับหญิงที่งามอยู่เสมอ ถ้าไม่งามด้วยกัน ลูกที่เกิดน่าจะงามเหมือนกันหมดไม่ได้ คัดจากอีกสำนวนหนึ่งมารวมไว้ที่เดียวกัน ข้อแปลกของชายชาวอุตตรกุรุมีอยู่อย่างหนึ่ง คือชอบแต่งตัวด้วยเครื่องหอมและน้ำมันและทัดดอกไม้ด้วย งานการไม่ต้องทำ มีแต่เที่ยวเล่นสนุก เรื่องเหล่านี้ควรให้เป็นของผู้หญิงมากกว่าเป็นของผู้ชาย แต่เรื่องเที่ยวเล่นนั้น ไม่ได้มีจำกัดแต่ผู้ชาย ในไตรภูมิกล่าวว่าผู้หญิงก็เที่ยวเล่น เพราะไม่ต้องห่วงใยอะไรกับความจำเป็นแห่งชีวิต ต้องการอะไรก็ไปนึกเอาที่ใต้ต้นกัลปพฤกษ์ เป็นได้สมประสงค์ถมไปทุกอย่าง

การเล่นสนุกและเที่ยวเล่นของชาวอุตตรกุรุ มีร้องรำทำเพลง และเที่ยวไปในสวนอันเป็นที่สนุกตระการตา ประกอบไปด้วยดอกไม้นานาหอมแลบดลสรรพลูกไม้ตระการ และมีลูกอันสุกหวานคือว่าขนุน ลูกโตเท่าไหหามหรือโตเท่ากะละออม มีรสหอมหวาน ซึ่งชาวอุตตรกุรุชวนกันกินเล่น

สำราญบานใจ ที่กล่าวถึงขนุนและไม่กล่าวชื่อถึงลูกไม้อย่างอื่น ชะรอยขนุนจะเป็นลูกไม้ที่ชอบใจของชาวอุตตรกุรุ ในศิลาจารึกสุโขทัยกล่าวถึงต้นขนุน ซึ่งในจารึกเรียกว่าบ่าลางอยู่บ่อย ๆ ก็เห็นจะเป็นลูกไม้ที่ชอบใจของชาวสุโขทัยด้วย ถึงทุกวันนี้ทางเมืองเหนือก็ยังมีสวนขนุนอยู่มากมายเป็นพยานอยู่ ขายกันแต่ก่อนที่สถานีรถไฟลูกละ ๑๐ สตางค์เท่านั้น

ชาวอุตตรกุรุเล่นสนุกแล้ว ก็ชวนกันไปอาบน้ำในแม่น้ำใหญ่ "อันมีท่าอันราบอันปราศจากเบือกและตม เขาชวนกันว่าล่องท่องเล่น เต้นเด็ดดอกไม้อันมีในแม่น้ำนั้นด้วยกันแล้วและลงอาบฉาบตัว เก็บดอกไม้มาทัดทรงไว้เหนือหูและหัว บ้างก็ชวนกันเล่นเหนือกองหาดทรายอันงาม" ก่อนที่จะลงเล่นน้ำ เขาถอดเครื่องประดับและผ้านุ่งห่มไว้บนหาดทราย ใครขึ้นจากน้ำก่อน เอาเครื่องประดับและผ้านุ่งผ้าห่มของใครมาประดับนุ่งห่มก็ได้ไม่ว่ากัน ไม่มียินร้ายไม่ด่าหรือไม่เถียงกัน ความจริงจะหวงกันทำไมในสิ่งของเหล่านี้ เพราะนึกเอาได้ที่ใต้ต้นกัลปพฤกษ์ สิ่งแปลกก็คือชาวอุตตรกุรุไม่รู้จักนึกเป็นบ้านเป็นเรือนสำหรับอยู่ "ผิ

ว่ามีต้นไม้อยู่ที่ใด ก็เข้าไปอาศัยในที่นั้น แล้วก็พูนเป็นเสื่อสาดอาสนะ เป็นฟูกนอนหมอนอิงและเป็นม่านเพดานกางกั้น และสนุกถูกใจพึงเขาทุกเมื่อแล" เพราะฉะนั้นอุตตรกุรุทวีปไม่มีบ้านมีเมือง ผิดกับทวีปอื่นอีก ๓ ทวีป ถ้าไม่มีบ้านมีเมืองก็ไม่มีอารยธรรมตามความหมายของคำว่า civilzation ของฝรั่ง

๙. มนุษยภูมิ (ต่อ)

ชาวอุตรกุรุอยู่เป็นสุขตราบเท่าสิ้นอายุพันปี (สุขสบายของเราเป็นอยู่เย็น แต่ของฝรั่งเป็นอยู่อุ่น เพราะเมืองของเขาเย็นเกินไป และของเราร้อนเกินไป ความรู้สึกสบายจึงอยู่กันตรงข้าม) ผู้หญิงชาวอุตตรกุรุเมื่อมีครรภ์และจะคลอดลูก ห่อนจะรู้เจ็บท้องเจ็บพุงเวลาจะคลอด จะเกิดมีแท่นเป็นที่อยู่ที่นอนเกิด และห่อนจะรู้เจ็บไส้แค้นใจ ลูกที่ออกมาไม่มีเลือดฝาดและเมือกคาวเป็นมลทิน งามดั่งแท่งทองอันสุกใสปราศจากราคี ไม่ต้องให้กินข้าวกินน้ำกินนมเอาไปนอนหงายทิ้งไว้ริมหนทาง อันมีหญ้าอ่อนดังสำลี ใครเดินไปมากล้ำกรายครั้นเห็นลูกอ่อนนอนหงายอยู่อย่างนั้น ก็เอานิ้วมือเขาป้อนเข้าไปในปากลูกอ่อน ด้วยบุญของลูกอ่อนก็บังเกิดเป็นน้ำนมไหลออกมาแต่ปลายนิ้วมือ เข้าไปในคอลูกอ่อนนั้น แล้วยังเกิดมีกล้วยอ้อยของกิน บำเรอลูกอ่อนนั้นทุกวัน ครั้นลูกอ่อนใหญ่รู้เดินไปมาได้แล้ว ถ้าเป็นผู้ชายก็ไปอยู่ด้วยฝูงเด็กผู้ชาย ถ้าเป็นผู้หญิงก็ไปอยู่ด้วยฝูงเด็กหญิง

เพราะฉะนั้นจึงเป็นลูกเกิดกลางบ้าน (เห็นจะอย่างสปาตันกรีกโบราณ) ลูกมิรู้จักแม่ แม่มิรู้จักลูก และงามเหมือนกันหมด เมื่อเขาแรกรักกันเป็นผัวเมียกัน แม่และลูกก็ดี และพ่อและลูกก็ดี เขาบ่ห่อนได้กันเป็นผัวเป็นเมียเพราะเขาฝูงนั้นเป็นคนนักบุญ หากเทวดาตกแต่งเขาให้เป็นธรรมดา เขาแลคิดไม่เห็นว่านึกอะไรก็นึกได้เอาจากต้นกัลปพฤกษ์ ทำไมไม่นึกเอาลูก จะได้ไม่ต้องมีครรภ์และต้องคลอดลูก ถึงจะคลอดไม่ลำบากก็ไม่มีความจำเป็นอย่างไร

เมื่อเขาตายจากกัน เขามิได้เป็นทุกข์เป็นโศกมิได้ร้องไห้ เขาเอาศพนั้นมาอาบน้ำแต่งแง่ (แต่งตัว) ทากระแจะจันทน์น้ำมันอันหอม นุ่งผ้าห่มผ้าให้แล้วเอาไปวางไว้ในที่แจ้ง ก็มีนกชนิดหนึ่งซึ่งบินเที่ยวไปทั่วแผ่นดินอุตตรกุรุมาคาบเอาไป หนังสือไตรภูมิกล่าวเรื่องอุตตรกุรุทวีปตอนต่อจากนี้ ซ้ำกับที่กล่าวมาแล้วต่างกันแต่พลความ เช่นกล่าวถึงเรื่องต้นกัลปพฤกษ์ เรื่องทำศพ เรื่องเสพเมถุน เรื่องข้าวสารไม่พักต้องตำต้องผัด (เรื่องสีข้าวเห็นจะยังไม่มีจึงยังมิกล่าวถึง) เรื่องอยู่บนต้นไม้เป็นเหย้าเป็นเรือนเป็นต้น เห็นจะ ลอกคัดจาก อีกสำนวน หนึ่งมารวม ไว้ที่เดียวกันจึงได้

เกิดซ้ำข้อความกันขึ้น ในที่สุดของเรื่องอุตตรกุรุทวีป กล่าวว่า พระพุทธเจ้าก็ดี พระปัจเจกโพธิเจ้าก็ดี และอัครสาวกและพระอรหันต์ขีณาสพเจ้าก็ดี พระโพธิสัตว์อันจะตรัสเป็นพระพุทธเจ้าก็ดี และพระยาจักรพรรดิราชก็ดี "อันว่าท่านผู้มีบุญทั้งหลายดังกล่าวมานี้ไส้ บ่ห่อนรู้ไปเกิดในแผ่นดิน ๓ อันนั้นเลย" แผ่นดิน ๓ อัน คือ แผ่นดินอมรโคยาน ทวีปบุรพวิเท่ห์ทวีปและอุตตรกุรุทวีป ท่านผู้มีบุญทั้งหลายนี้ย่อมเกิดแต่ในชมพูทวีปเท่านั้น เพราะด้วยเหตุผลอย่างไรจึงไม่ไปเกิดในทวีปอื่น ไม่อธิบาย และกล่าวต่อไปว่า ถ้าคราวใดเกิดมีพระยาจักรพรรดิราชขึ้นในชมพูทวีป ฝูงชนทั้งหลายในทวีปทั้งหลาย จะมาเฝ้าแหนไหว้นบเคารพยำเกรง และพระยาจักรพรรดิราชจะมาได้อย่างใดและวิธีใดตรงนี้ไม่มีกล่าว

การทำศพของชาวอุตตรกุรุ ที่เอาห่อศพแล้วเอาไปวางไว้ยังที่กลางแจ้ง และมีนกชนิดหนึ่งซึ่งมีชุมอยู่ในแดนอุตตรกุรุ บินลงมาคาบเอาศพไป นกที่ว่านี้ไตรภูมิว่าเป็นหัสดีลิงค์บ้าง นกอินทรีบ้าง นกกดบ้าง กล่าวเป็นถึง ๓

นัยดังนี้ ชะรอยจะไม่แน่ใจว่าเป็นนกอะไร คาบเอาศพไปไหนก็กล่าวเป็นต่าง ๆ ว่า คาบเอาซากศพไปเป็นกำนันบ้านนก (เห็นจะคาบเอาไปรังของมัน) เพื่อมิให้เป็นอุกกรุกในแผ่นดินอุตตรกุรุ อุกกรุกแปลว่าอะไรก็ไม่ทราบ ดูประหนึ่งว่าช่วยไม่ให้เกิดความบึ้นบ่วน เกิดสกปรกโสมมขึ้นในแผ่นดินอุตตรกุรุฉะนั้น และกล่าวต่อไปว่า ลางคาบนกนั้นคาบเอาศพไปเสียในแผ่นดินอื่น ลางคาบก็คาบไปทิ้งยังผั่งทะเลนัยว่าในชมพูทวีปอันเราอยู่นี่เอง ซึ่งเป็นการกล่าวอย่างไม่แน่ใจแล้วยังกล่าวว่า ลางอาจารย์ท่านว่า นกนั้นไม่ได้คาบศพไป มันเอาตีนของมันคีบไปต่างหาก

นกที่มาคาบเอาซากศพชาวอุตตรกุรุไป เป็นนกอินทรีหรือนกกดก็พอรู้จัก แต่นกหัสดีลิงค์ไม่เคยรู้จัก เคยทราบว่าเป็นนกใหญ่โตมากมีหัวเป็นราชสีห์มีงวง การทำศพทางเชียงใหม่ของโบราณ ถ้าเป็นผู้ดีมีเงินมากพอเขามีตะเฆ่ตัวหนึ่งจักฟืนกองบนตะเฆ่ แต่งหุ้มกองฟืนเป็นอะไรงาม ๆ ไม่ให้เห็นฟืน และบนกองฟืนนั้นผูกเป็นนกหัสดีลิงค์ บนหลังนกทำเป็นเรือน ควรจะเรียกว่าวอหรือบุษบกอะไรอย่าง

หนึ่ง ในนั้นตั้งศพ บนหลังคาเรือนแต่งดอกไม้ไฟ ล่ามชนวนลงมาถึงกองฟืนฐานนก แล้วเผาทั้งหมดนั่น ประเพณีทำศพอย่างนี้ทำนองจะให้ผู้ตายเป็นชาวอุตตรกุรุ ซึ่งมีนกหัสดีลิงค์มานำเอาไปกระมัง รู้สึกว่าชอบกลอยู่ ถ้าจะแปลคำนกหัสดีลิงค์ก็แปลว่า นกที่หมายคือช้าง เห็นจะตรงกับหัสดีซึ่งแปลว่านกช้าง เป็นนกจำพวกเดียวกับนกรอก (roc) ในนิทานเรื่องอาหรับราตรี ซึ่งเขาทำเป็นอย่างรูปนกอินทรี แต่ใหญ่โตมาก นกรอกนี้สามารถเฉี่ยวเอาช้างไปได้คราวละหลายตัว เคยเฉี่ยวเอาก้อนหินมหึมาไปทุ่มทิ้งเรือสำเภาเภตราที่ชินบัดโดยสารไป เข้าใจว่านกรอก นกหัสดีลิงค์ก็จะเป็นตัวเดียวกัน เดิมตั้งใจว่าเป็นนกใหญ่ที่สามารถกินช้างได้ ที่ไทยทำรูปนกนี้ คือทำตัวเป็นนก หัวเป็นคชสีห์ มีงวงมีงานั้น คือตั้งใจทำให้ตัวเป็นนกหัวเป็นคชสีห์ เพื่อให้มีลักษณะเป็นช้างสมชื่อ

อุตตรกุรุทวีปอยู่ที่ไหน ถ้าคิดว่าคงเป็นบ้านเมืองแห่งหนึ่งในหมู่มนุษย์นี้เอง ก็น่าจะได้แก่แผ่นดินตอนเหนือถัดประเทศอินเดียขึ้นไป เพราะอุตตรกุรุแปลว่ากุรุเหนือ

คู่กับทักษิณกุรุใต้ กุรุใต้อยู่ในประเทศอินเดียตอนกลางซึ่งเป็นมัธยมประเทศ เป็นบ้านเมืองของพวกกษัตริย์เคารพในเรื่องมหาภารต คัมภีร์พระเวทและ คัมภีร์พราหมณะ ของลัทธิศาสนาพราหมณ์ กล่าวว่า อุตตรกุรุนั้นเป็นดินแดนที่ในตอนหนึ่งอยู่เหนือแคว้นกาษมิระ (Caahmere) ขึ้นไปแสดงว่าอุตตรกุรุเป็นแผ่นดินที่มีชื่อมาแล้วนานไกลถึงสมัยพระเวทจะเป็นแดนไกลไม่มีใครไปถึงง่าย จึงได้กล่าวอย่างไม่แน่และเกิดมีเรื่องราวกล่าวถึงชาวอุตตรกุรุ ขึ้นอย่างประหลาดมหัศจรรย์ แคว้นกุรุของพวกกษัตริย์เคารพอยู่ในมัธยมประเทศเหนือขึ้นไปก็มีหิมวเขาหิมาลัยกั้นอยู่ ในไตรภูมิว่าทวีปนี้มีภูเขาทองล้อมรอบก็คง หมายถึง หิมวเขาหิมาลัยเห็นจะไม่ผิด พ้นภูเขาหิมาลัยไปก็เป็นประเทศธิเบต แต่พวกพราหมณ์ไม่อ้างเอาธิเบต กลับไปอ้างเอาว่าอยู่พ้นแคว้นกาษมิระ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียออกไป ดีร้ายชาวอริยกะสมัยพระเวท จะยังไม่ยกมาถึงมัธยมประเทศ คงอยู่แถวลุ่มน้ำสินธุเป็นอย่างมาก ต่อมาเมื่อมาถึง มัธยมประเทศ แล้วคงจะเอาชื่อกุรุเดิมมา ตั้งใหม่ในมัธยมประเทศ จึงได้เกิดมีกุรุเหนือ (อุตตรกุรุ) และกุรุใต้ (ทัก-

ษิณกุรุ) ขึ้น โดยเหตุที่อุตตรกุรุหรือกุรุเดิมของชาวอริยกะจะเป็นแดนที่ชาวอริยกะทิ้งมาเสียนานเต็มทีแล้ว คงเหลืออยู่แต่ในความจำของคนรุ่นหลังสืบต่อกันมา อุตตรกุรุของชาวอริยกะจึงกลายเป็นเมืองประหลาดอัศจรรย์เป็นอย่างเมืองลับแล ซึ่งไม่รู้อยู่ที่ไหนแน่ แล้วก็นึกเป็นอุดมคติเอาว่าคงเป็นเมืองที่มีความสุขสบายทุกอย่าง

เมืองอันเป็นบรมสุขอย่างอุตตรกุรุนี้ ไม่มีแต่ของอินเดีย ของกรีกก็มีเหมือนกัน เรียกว่า Hyperborean แปลว่า แดนอยู่เหนือสุดพ้นลมเหนือขึ้นไป ชาวแห่งแดนนี้อยู่สบายมีอากาศอบอุ่นอยู่เสมอ (ไม่ใช่อากาศเย็นสบาย) และอุดมสมบูรณ์ไม่มีศึกสงคราม เป็นแดนแห่งความสงบ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ และไม่มีแก่เฒ่า มีอายุยืนได้นาน ๑,๐๐๐ ปี เท่ากับอายุของชาวอุตตรกุรุ ชาวแห่งแดนนี้มีแต่ความบันเทิงสุข นิยมร้องรำทำเพลง เมื่อเทียบกับลักษณะความเป็นอยู่ของชาวอุตตรกุรุ ก็รู้สึกว่าใกล้เคียงกันมาก แทบจะกล่าวได้ว่าเหมือนกัน

นักปราชญ์หลายคนมีความเห็นว่า แผ่นดินอุตตรกุรุจะเป็นแผ่นดินตัวจริงอยู่ในโลกนี้เอง หากแต่เอาเรื่องประ-

หลาดอัศจรรย์ไปพอกพูนเข้าไว้ จึงกลายเป็นว่าอุตตรกุรุไม่ได้อยู่ในโลกนี้ นักปราชญ์คนหนึ่งสันนิษฐานว่า อุตตรกุรุเป็นดินแดนตอนเหนือของหูณประเทศของพวกฮั่น ซึ่งเป็นชาติตาดสาขาหนึ่งอยู่ทางแคว้นปาญจาบ มีเมืองสากลเป็นราชธานี สากลเป็นเมืองเดียวกับเมืองสาคล ของพระเจ้ามิลินท์ และกล่าวต่อไปว่าอุตตรกุรุนั้น เดิมหมายเอาประเทศต่าง ๆ ที่อยู่พ้นเขาหิมาลัยขึ้นไป นักปราชญ์อีกคนหนึ่งว่า อุตตรกุรุได้แก่ประเทศธิเบต แต่นักปราชญ์อื่นว่าอยู่แถวเขาคุนหลุนก็มี ว่าเป็นแคว้นเตอรกีสถานกลาง,ทวีปอาเซียก็มี ที่ว่าเป็นประเทศเกาหลีหรือโคเรียมีเค้าเสียงว่าเป็นคำเดียวกัน รวมความว่าอุตตรกุรุ ถ้าเป็นคนแดนมีตัวจริง ไม่ใช่แดนแห่งความผ่นและแดนแห่งอุดมคติ ก็ต้องเป็นแผ่นดินอยู่พ้นเทือกเขาหิมาลัยขึ้นไปอันเป็นที่อยู่ของชนชาติตาด พวกตาดนั้นว่าทางรูปภาษา แบ่งออกเป็น ๓ พวก คือ ชาวประเทศฟินแลนด์ ประเทศแลบแลนด์ ประเทศเอสโทเนีย และประเทศฮังการีพวกหนึ่ง ตาดตะวันตกได้แก่พวกฮั่น ตุรกี มงโกล ฯลฯ พวกหนึ่ง และตาด

ตะวันออกได้แก่ แมนจู เกาหลี ฯลฯ พวกหนึ่ง ได้เรื่องแผ่นดินอุตตรกุรุอยู่ที่ไหนอย่างกว้าง ๆ ก็เห็นจะเพียงเท่านี้ ขืนขะมักเขม้นค้นหาเอาให้ได้ตัว ก็เห็นเท่ากับค้นหาเมืองลับแล เป็นบ้าเปล่า

ในไตรภูมิกล่าวถึงเรื่องแต่งศพของชาวอุตตรกุรุด้วยผ้า แล้วนำไปทิ้งไว้ให้นกหัสดีลิงค์เฉี่ยวเอาไป ถ้าเทียบกับวิธีปลงศพของชาวธิเบตก็มีเค้าคล้ายคลึงกันคือเขานำศพห่มผ้าไปทิ้งไว้บนภูเขาให้แร้งกิน ที่ชาวธิเบตใช้วิธีปลงศพอย่างนี้ไม่เผาหรือฝังเหมือนกับชาติอื่น เห็นจะเกิดความจำเป็นเพราะแผ่นดินเป็นหินเป็นดินแข็งส่วนมาก ด้วยเป็นประเทศมีภูเขาอยู่ทุกแห่ง ไม่สะดวกแก่การขุดหลุมทั้งฟืนก็หายาก ไม่สะดวกแก่การเผาด้วย สู้เอาไปทิ้งให้แร้งกินง่ายกว่าและได้บุญด้วย ที่ในกรุงเทพ ฯ แต่ก่อนนี้ ศพนักโทษและคนเข็ญใจ ก็ใช้วิธีทิ้งให้แร้งกินคือนำไปทิ้งไว้ที่ป่าช้าวัดสระเกศ นกแร้งมันรู้และคอยจ้องอยู่แล้ว พอมีศพไปทิ้งมันก็บินกันมานับสิบ ๆ ตัวขึ้นไป ลงรุมกันกินประเดี๋ยวเนื้อศพก็เกลี้ยงหมดและยังพูดกันว่าฝูงแร้งนั้น มีตัวหนึ่งที่เป็นโจก เรียกว่าพระยาแร้งหัวแดงเหม่ง เจ้าตัวนี้ต้องลง

กินก่อน มันเลือกกินแต่ลูกตา กินแล้วตัวอื่น ๆ ที่เป็นบริวารจึงจะลงมือกินได้ จนมีคำเปรียบเทียบเป็นคำพูดว่า "รุมกันอย่างแร้งวัดสระเกศ" หมายความว่ารุมแย่งกันเข้ามากินของเขา แร้งเป็นนกขนาดใหญ่ ถ้าเทียบกับนกหัสดีลิงค์ของชาวอุตตรกุรุก็พอจะเข้าพวกกันได้

กล่าวเรื่องอุตตรกุรุทวีป ตามที่มีอยู่ในไตรภูมิก็เท่านี้ ถ้ากล่าวตามที่มีอยู่ในหนังสือ มหาภารตและหนังสือรามายณะของอินเดีย ก็ปรากฏว่ามีข้อความประหลาดอัศจรรย์ไม่น้อยกว่ากัน ตามเรื่องที่มีอยู่ในหนังสือเหล่านั้นกล่าวว่าอุตตรกุรุเป็นที่อยู่ของพวกสิทธ ซึ่งไม่ใช่มนุษย์และไม่ใช่เทวดา พวกสิทธนั้นไม่มีโรคภัยไข้เจ็บและไม่มีแก่เฒ่า เพราะได้กินน้ำของลูกไม้ทิพย์ชนิดหนึ่ง เรียกว่าลูกชมพู่ แปลว่าลูกหว้า ถ้าจะแปลว่าลูกชมพู่ด้วยก็เห็นจะได้ คำว่าชมพูทวีปก็ได้ชื่อว่ามาจากต้นไม้นี้ พวกสิทธอายุยืน มีแต่ความสุขและความสนุกยั่วยวนเมื่อตายมีนกวิเศษเรียกว่า นกภารุณฑ์มาเอาไปไว้ในถ้ำ แผ่นดินของพวกสิทธนี้อยู่แดนโลกมนุษย์นี้ไปทางเหนือ พ้นเขตที่พระอาทิตย์พระจันทร์จะส่องไปถึงมนุษย์ไปไม่ถึง เพราะล้ำเข้าไปไม่ได้ ด้วยติดแม่น้ำชื่อ ไศโลทา

ซึ่งไหลล้อมรอบแดนนี้ ถ้ามนุษย์สามารถไปถึงฝั่งแม่น้ำนี้ และน้ำในแม่น้ำถูกตัวใครก็กลายเป็นหินไป ริมฝั่งแม่น้ำมีต้นอ้อ (กิจกะ) ขึ้นอยู่ทั้งสองฟาก ซึ่งพวกสิทธใช้เป็นพาหนะสำหรับข้ามไปมา ในแดนแห่งอุตตรกุรุนั้นมีสระและแม่น้ำนับด้วยจำนวนพัน มีบัวทองขึ้นอยู่อรชร ใบเขียวดั่งมรกตและไพฑูรย์ ตามหาดไม่มีทราย มีแต่แก้วประพาฬและมณีอันมีค่า ต้นไม้ก็เป็นทองและแก้วเก้านว-รัตน์ออกดอกและผลอยู่เป็นนิจ มีนานานกทุกชนิดและบินอยู่เป็นฝูง ดอกไม้และผลไม้นี้มีกลิ่นหอมดั่งกลิ่นทิพย์ ใครปรารถนาอะไรก็ได้สมความปรารถนา ต้นไม้ลางต้นก็ออกดอกออกผลเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นขนาดต่าง ๆ ชาวอุตตร-กุรุทำแต่การบุญ มีแต่ความรักกันและอยู่ด้วยกันทั้งหมดกับเมียของตนยังความปรารถนาของตนทุกอย่างให้สำเร็จ ผู้ใดอยู่ที่นั้นได้ยินแต่เสียงขับร้อง และเสียงดนตรี ระคนปนกันไป เสียงสรวลสำราญใจ อันสัตว์ทั้งหลายได้ยินแล้วย่อมยินดี ไม่มีใครที่ขาดความบันเทิงใจ ไม่มีใครขาดสิ่งที่ตนปรารถนา ยิ่งวันยิ่งทวีความชื่นบาน นอกจากนี้ยังมีแต่น้ำอันกอปรด้วยน้ำนม พองวดเข้าก็กลายเป็นข้าวต้มกินอร่อยและริมแม่น้ำ

นี้มีต้นไม้ออกผลเป็นรูปนางงาม ห้อยอยู่ตามกิ่งอยู่ทั่วไป ไทยเรียกไม้ชนิดนี้ว่าลูกมักลีผลหรือนารีผล อยู่ได้ ๗ วันก็เน่า เป็นผลไม้เมื่อถึงฤดูมีผลพวกวิทยาธรหรือเพทยาธรเคยไปแย่งเอามาชม ถึงกับวิวาทรบกันบ่อย ๆ ต้นมักลีผลนั้นช่างเขียน (จิตกร) เคยวาดเป็นภาพขึ้นไว้ หาดูได้ไม่ยากนัก ที่ตู้พระธรรมลายรดน้ำในหอสมุดวชิรญาณก็มี พวกสิทธซึ่งเป็นชาวอุตตรกุรุของอินเดียนั้น เราเรียกว่าสิทธาจารย์ หรือสิทธาหมายเอาพวกฤษีชีไพรที่สำเร็จวิชา โอรสท้าวพระยามหากษัตริย์ในเรื่องละคร ซึ่งออกจากบ้านเมืองไปเรียนศิลปศาสตร์ในป่า ก็ไปเรียนกับพวกฤษิสิทธาจารย์นั่นเอง ถ้าว่าตามคติของอินเดีย สิทธากับวิทยาธรก็อยู่ในจำพวกเดียวกัน คือเป็นคนสำเร็จวิชาหรือเป็นผู้ทรงวิชาทางเวทมนต์ (magic) เหาะเหินเดินฟ้าได้ และสิ่งที่ชอบใจพวกวิทยาธรคือผู้หญิง จึงมักพากันไปแย่งลูกมักลีผล คนรุ่นก่อนรู้จักวิทยาธรดี ถือว่าเป็นพวกที่ไม่เป็นมงคลแก่ใครไว้ใจยาก

ในบทลำนำเห่กล่อมพระบรรทมเรื่องจับระบำ กล่าวเรื่องนารีผลไว้ดังนี้

"ที่สูงเยี่ยมเทียมฟ้า นั่นต้นนารีผล
รูปร่างเหมือนอย่างคน ดูงามพ้นคณนา
ยิ้มย่องผ่องพักตร์ วิไลลักษณ์ดั่งเลขา
น้อย ๆ ร้อยระยับ เทพยาธรคอย
ที่มีฤทธิ์ปลิดเด็ด อุ้มระเห็จเหาะลอย
พวกนักสิทธ์ฤทธิ์น้อย เอาไม้สอยเสียงอึง
บ้างตะกายบ่ายบิน เพื่อนยึดตีนตกตึง
ชิงช่วงหวงหึง เสี่ยงออึงแน่นนันต์
ที่มิได้ก็ไล่แย่ง บ้างที่แทงฆ่าฟัน
ที่ได้ไปไว้นั้น ถึงเจ็ดวันก็เน่าไป"

๙. มนุษยภูมิ (ต่อ)

หนังสือไตรภูมิเมื่อกล่าวเรื่องชาวอุตตรกุรุทวีปไว้พิสดารยิ่งกว่าพรรณนาเรื่องของชาวอมรโคยานทวีป และบุรพวิเท่ห์ทวีป ซึ่งกล่าวไว้นิดเดียว เสร็จแล้วก็กล่าวถึงเรื่องพระยาจักรวรรดิราช เป็นชาติก่อนเป็นคนกระทำบุญไว้มาก ครั้นตายไปก็ไปเกิดในสวรรค์ แต่ลางคราวก็มาเกิดเป็นท้าว เป็นพระยามีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ ปราบได้ทั่วทั้งจักรวาล ผู้มาเกิดเป็นท้าวพระยานั้นได้พระนามว่า พระยาจักรวรรดิราช ทรงพระคุณธรรมทุกประการ มีสมาทานศีล ๕ (ปัญจศีล) ทุกวัน และศีล ๘ (อัฐศีล) ทุกวันทุกอุโบสถมิขาดเป็นต้น

จะกล่าวถึงกงจักรแก้วหรือเรียกว่าจักรรัตน์ ซึ่งจมอยู่ท้องทะเลโดยลึกได้ ๘๔,๐๐๐ โยชน์ จักรรัตน์หรือจักรแก้วนั้นประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ (สัปตรัตน์) มีกงคือวงนอกของล้อ และดุมคืออุ่มซึ่งเป็นส่วนกลางของล้อล้วนเป็นแก้วมณี หัวกำหรือซี่ของล้อซึ่งผังเข้าไปในดุมเป็นเงินและทองงามหนักหนา เมื่อแลเห็นปานดังดุมนั้นรู้หัวคือ หัวเราะ

ได้ ปากคุมหุ้มด้วยแผ่นเงินงามดังเดือนเพ็ญ แล้วพรรณนาเรื่องจักรแก้วนี้อีกมาก เมื่อรวมความ จักรแก้วนั้นแสงเลื่อมพรายงามดังสายฟ้าแลบ รุ่งเรืองด้วยแสงดังรัศมีพระอาทิตย์ และรู้จักลอยไปไหนมาไหนในอากาศได้ จักรแก้วเกิดสำหรับบุญผู้เป็นพระยาจักรพรรดิราช ถ้าอายุของโลกกัลป์ใดไม่มีพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกโพธิ กัลป์นั้นก็มีพระยามหาจักรพรรดิราชแทน ซึ่งจะต้องมีจักรแก้วและแก้วอื่นอีก ๖ แก้ว เป็นคู่พระบารมี

ตรงนี้สมควรวิจารณ์เรื่องจักรเสียก่อน จักรเป็นอาวุธชนิดหนึ่ง รูปเป็นวงกลมกลางมีรูป ตามขอบของวงกลมเป็นซี่แหลมเป็นจัก ๆ คำว่า "จักร" นอกจากหมายความว่าอาวุธดังกล่าวมาข้างต้น ในภาษาไทยยังหมายความถึงเครื่องกลที่มีล้อหมุนไป และความหมายว่าหมุนไปโดยรอบหรือทั่วตลอดไปก็ได้ ความหมายเดิมในภาษาสันสกฤตว่าล้อหรือวงกลม จักรวรรดิราชหรือเพี้ยนเป็นจักรพรรดิราช หมายถึงพระราชาผู้เป็นใหญ่ยิ่งกว่าพระราชาอื่นทั้งหมด คือเป็นพระราชาผู้มีจักรหรือล้อแห่งรถ เลื่อนแล่นไปรอบโลกโดยปราศจากขัดขวางหรือปราบชนะทั่วโลก

เมื่อเกิดจักรพรรดิราชขึ้นในโลก จักรแก้วซึ่งเป็นของคู่บุญและจมอยู่ในมหาสมุทรก็จะผุดขึ้นจากท้องทะเล ซึ่งแหวกเป็นช่องให้เหาะพุ่งขึ้นไปในอากาศ เกิดเป็นแสงเลื่อมพรายพรรณรายงามดังดวงจันทร์วันเพ็ญ และหมุนพุ่งขึ้นเทียมพระจันทร์ พอเพลาค่ำ ฝูงคนทั้งหลายในเมืองพระยาจักรพรรดิราชจะเห็นเป็นพระจันทร์ขึ้นมาในคืนนั้น เป็น สองดวง ครั้นจักรแก้วใกล้เข้ามายังอีก ๑๒ โยชน์ จะได้ยินเสียงจักรแก้วผัดผัน และต้องลมเป็นเสียงดังเพราะยิ่งกว่าเสียงพาทย์ และพิณ ฆ้อง กลอง แตร สังข์ กังสดาล ดุริยดนตรีทั้งหลาย ฝูงชนรู้สึกถูกเนื้อจำเริญใจยินหลากยินดีทุกคน และต่างประหลาดอัศจรรย์โจษขานกันต่าง ๆ นานา พอจักรแก้วแล่นเข้ามายังอีกโยชน์หนึ่งจะถึงเมือง จึงได้ทราบว่าเป็นจักรแก้ว และเดาว่าดีร้าย จักรแก้วมาด้วยบุญพระยาท่านผู้เป็นเจ้านายของตน

จักรแก้วมาถึงแล้วร่อนลงที่ประตูเมือง กระทำประทักษิณเวียนให้ขวารอบเมือง ๓ รอบ ๗ รอบแล้ว เข้าล่วงอากาศโดยหนทางหลวงเข้าสู่พระราชมนเทียรกระทำประทักษิณพระยาจักรพรรดิราช ๓ รอบ ๗ รอบแล้ว ก็ลงมานบ

นอบ เข้ามาอยู่แทบตีนนอน คือทางทิศเหนือ ฝูงคนทั้งหลายต่างนำข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียนและของหอมมาบูชาจักรแก้ว คราวนั้นพระยาผู้ครองเมืององค์นั้น ก็ทรงทราบว่าพระองค์จะได้เป็นพระยาจักรพรรดิราช ปราบทั่วทั้งจักรวาล เพราะมีจักรแก้วมาสู่บุญสมภารของพระองค์ เมื่อได้ทำงานฉลองกันอย่างมโหฬาร ซึ่งในไตรภูมิกล่าวไว้พิสดาร ถึงคราวจะเสด็จปราบทวีปทั้ง ๔ พระยาจักรพรรดิราชพร้อมด้วยรี้พล ก็เหาะไปด้วยอำนาจแห่งจักรแก้วซึ่งเหาะนำหน้าไปก่อน

พระยาจักรพรรดิราชเสด็จปราบทวีปทั้ง ๔ คือ ชมพูทวีป บุรพวิเท่ห์ทวีปอมรโคยานทวีป และอุตตรกุรุทวีป ประทานโอวาทให้ชาวทวีปเหล่านั้นประพฤติ และตั้งอยู่แต่คุณงามความดี แล้วเสด็จกลับคืนพระนคร เรื่องตอนที่เสด็จไปปราบทวีปทั้ง ๔ กล่าวข้อความไว้ยืดยาวมาก พรรณนาถึงแถวทางที่เสด็จไปอย่างน่าเริงรมย์ และมีถ้อยคำสำนวนแปลก ๆ ที่ผู้ใฝ่ใจในภาษาไทย และเรื่องของไทยควรศึกษาอย่างยิ่ง จะนำเอามากล่าวและวิจารณ์เอาในที่นี้ ก็จะมากเรื่องไป

ต่อไปกล่าวถึงช้างแก้ว (หัสดีรัตน) ของพระยาจักรพรรดิราช ซึ่งเป็นช้างต้น คือช้างทรงโดยเฉพาะของพระองค์ อันเกิดมีขึ้นด้วยเดชะบุญของพระยาจักรพรรดิราช ช้างแก้วนั้นเป็นช้างจำพวกฉัททันต์ พระอุโบสถตระกูล เป็นช้างสารสีขาวงาม ตีนและงวงแดงและงามเหมือนกัน เป็นช้างเหาะได้ด้วย พระยาจักรพรรดิราชเคยทรงช้างแก้ว เสด็จเหาะไปประพาสยังที่ต่าง ๆ กัน เคยเสด็จไปเวียนเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นที่เทวดาอยู่ และเลียบกำแพงจักรวาล เสด็จไปแต่เช้าก่อนงาย คือก่อนเวลากินข้าวเช้า แล้วเสด็จกลับพระนครไม่ทันสาย เพราะช้างแก้วมีกำลังเหาะได้รวดเร็วนัก

ถัดช้างแก้วกล่าวถึงม้าแก้ว (อัศวรัตน) ของพระยาจักรพรดิราชม้าแก้วนี้เป็นม้าจำพวกวลาหกในตระกูลม้าสินธพ มีขนงามดั่งสีเมฆหมอก กีบเท้าและหน้าผากแดงดั่งน้ำครั่ง ม้านี้เหาะได้เหมือนกัน พระยาจักรพรรดิราชเคยทรงและเสด็จประพาสเลียบกำแพงจักรวาล ทั้งเสด็จกลับมาเป็นเวลารวดเร็ว ไม่แพ้ความเร็วของช้างแก้ว ช้างแก้วม้าแก้วที่เกิดมีขึ้นนี้ เกิดเพราะพระยาจักรพรรดิราชทรงนึกคะนึงเอา

ต่อจากนั้นทรงนึกคะนึงแก้วดวง (มณีรัตน) แก้วดวงของพระยาจักรพรรดิราชนั้นเป็นแก้วมีขนาดยาวได้ ๔ ศอก ใหญ่เท่าคุมเกวียนใหญ่ สองหัวแก้วมีดอกบัวทองสองดอกเป็นพระยาแล่แก้วทั้งหลาย ๘๔,๐๐๐ จำพวก เกิดอยู่ในยอดเขาพิปูลบรรพต (ไพบูลย์บรรพต) แก้วนั้นแม้ใส่ไว้ในถุงตระเคียว เอาสายทองคำผูกไว้กับปลายไม้ แล้วให้คนถือไปก่อน แล้วจะเปล่งแสงสว่างส่องให้เห็นทางทุกแห่ง แม้มืดทั้ง ๔ ประการ คือ มืดเพราะเดือนดับหรือมืดกลางคืน ๑ มืดเพราะบำชัฏหรือ บ่ารกทึบ ๑ มืดเพราะมืดฟ้ามืดฝน ๑ มืดเพราะที่ยิ่งคืน ๑ ด้วยอำนาจแห่งพระยาแก้วนี้ ก็จะกลายเป็นไม่มืด แต่จะสว่างเป็นอย่างกลางวัน เมื่อพระยาจักรพรรดิราชเสด็จไปด้วยรี้พล จะเห็นหนทางรุ่งเรืองใสสว่างดังกลางวัน ฝูงคนทำไร่ไถนาก็ทำไป ที่ซื้อขายก็ทำไป ที่เป็นช่างถากไม้พื้นไม้ ก็ถากไปพื้นไป หรือใครทำอะไรก็ทำไป ทำได้ทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะด้วยอำนาจแก้วดวงนี้ที่ทำให้กลางคืนมีความสว่างเหมือนกลางวัน แก้วนี้จะอยู่กับพระยาจักรพรรดิราชจนตราบเท่าเสด็จสวรรคาลัย จึงคืนไปอยู่ในยอดเขาพิปูลบรรพตตามเดิม

คราวนี้จะกล่าวถึงนางแก้ว (อิตถีรัตน) ซึ่งจะมาเป็นมเหสีคู่บารมีของพระยาจักรพรรดิราช หญิงคนใดมีบุญอันได้กระทำมาแต่ก่อน และมาเกิดในแผ่นดินเรานี้ ย่อมมาเกิดในเมืองมัทราฐในตระกูลกษัตริย์ และหญิงคนนี้แหละจะมาเป็นนางแก้วเมียของพระยามหาจักรพรรดิราช ถ้าหาผู้หญิงมีบุญในแผ่นดินเรานี้ไม่ได้ ก็ต้องเป็นนางแก้วมาจากแผ่นดินอุตตรกุรุทวีป อันนางแก้วนั้น "บ่มีต่ำบ่มีสูง พองามพอดี สมควรถูกเนื้อจำเริญใจฝูงคนทั้งหลาย และมีฉวีวรรณเกลาเกลี้ยงหมดใสงามนักหนา มาตรว่าละอองธุลีผงน้อยหนึ่ง จะติดแปดเปื้อนกายนั้นก็บ่มีเลย ดุจดังดอกบัวและถูกน้ำนั้นแล"

"ในกายแห่งนางแก้วนั้น มีลักษณะอันอุดมถ้วนทุกแห่ง งามเพิ่งใจคนทั้งหลาย ทุกคนในเมืองมนุษย์เรานี้แล แต่เท่าว่ามิเท่านางฟ้าเมืองไตรตรึงษาสวรรค์นั้น เพราะเหตุหารัศมีบ่มิได้แล อันว่านางฟ้าทั้งหลายในสำนักพระอินทร์มีรัศมีออกจากตัวเขาไกลนัก เมื่อนั้นบุญนางแก้วนั้นมีรัศมีไหลออกจากตัวนางแก้วนั้นได้แล ๑๐ ศอก ทั้งหลายรอบ

ตัวนางนั้น แม้ว่ามืดเท่าใดก็ดีมิพักหาเทียนชวลาเลย และนางแก้วมีพระพักตร์เกลาเกลี้ยงหมดใสงามนักหนา และเนื้อและหนังนั้นอ่อนดังสำลี อันพาสสะพัดได้ละร้อยคาบและชุบเปรียงประโค (เห็นจะเป็นเปรียงพระโค คือน้ำมันเนย) จามรีอันใสงามนักหนา เมื่อตัวพระยามหาจักรพรรดิราชนั้นเย็นแลหนาวไส้ ตัวนางแก้วนั้นอุ่นเมื่อใด ตัวพระยามหาจักรพรรดิราชนั้นร้อนไส้ ตัวนางแก้วนั้นเย็น ตัวนางแก้วนั้นหอมดังแก่นจันทร์กฤษณาอันบดแล้ว และปรุงลงด้วยคันธรสอันหอมทั้ง ๔ ประการ และหอมฟุ้งอยู่นักหนาทุกเมื่อแล"

"เมื่อแลนางแก้วเจรจาก็ดีหัวร่อก็ดี กลิ่นปากนางแก้วนั้นหอมฟุ้งออกดังกลิ่นดอกบัวอันชื่อว่านิลุบลและจงกลนี เมื่อบานอยู่นั้น อันว่ากลิ่นปากแห่งนางแก้วหอมอยู่อย่างนั้นทุกเมื่อ แลเมื่อใดพระยามาหาสู่นางแก้ว นางแก้วนั้นมิได้นั่งอยู่ในที่ตนนั้น ย่อมลุกไปต้อนรับพระยาแล้วเอาหมอนทองมานั่งเฝ้าอยู่พัดพระยานั้น แล้วนางจึงนวดฟั้นคั้นพระบาทาและกรของพระยานั้น แล้วจึงนั่งอยู่เบื้องต่ำ นางแก้วนั้นบ่ห่อนจะขึ้นนอนเหนือแท่นแก้วก่อนพระยามหาจักรพรรดิราชนั้นเลยสักคาบ นางแก้วนั้นบ่ห่อนลงจากแท่นแก้วนั้น

กายหลังพระยาเลยสักคาบ แม้ว่านางแก้วนั้นจะกระทำการงานอันใด ๆ ก็ดี ย่อมไหว้ทูลแต่พระยานั้นให้ 'ธ' (ท่าน) รู้ก่อน เมื่อใดพระยาสั่งให้นางจึงทำ นางนั้นบ่ห่อนละเมิดท่านผู้เป็นผัวเลยสักคาบ กระทำอันใด ๆ ก็ดีย่อมจะชอบใจผัวทุกประการ ว่ากล่าวอันใด ๆ ก็ดี ย่อมพึงพอใจผัวทุกประการแล เท่าแต่พระยาจักรพรรดิราชผู้เดียว และหากได้เป็นผัวนางได้ ส่วนอันว่าชายอื่นไส้จะได้เป็นผัวน้องแก้วบ่มิได้ อันว่าแก้วนั้นจักได้เอาใจออกหากพระยานั้นน้อยหนึ่งก็บ่มีแก่นางเลย"

ลักษณะเมียแก้วตามอุดมคติในไตรภูมิ คือลักษณะของนางแก้วดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ซึ่งกวีไทยถือเป็นดั่งการบันดาลใจ สำหรับแต่งเป็นบทประพันธ์สั่งสอนหญิงให้รู้จักหน้าที่ของหญิงที่ดีเมียที่ดี โดยอาศัยความประพฤติของนางแก้วเป็นแบบอย่าง มีคำฉันท์เรื่องกฤษณาสอนน้อง ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส และสุภาษิตไทยสอนหญิงของสุนทรภู่ เป็นต้น ธรรมเนียมและประเพณีที่มีประพฤติอยู่ต่อกันระหว่างผัวเมีย ย่อมมีไม่เหมือนกันในหมู่ชนที่ต่างชาติชั้นวรรณะและต่างยุคต่างสมัยกัน วรรณคดีหรือกล่าว

อย่างกว้าง ๆ คือศิลปะ จะเป็นกระจกเงาฉายให้เห็นสิ่งเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี เช่นในเรื่องลักษณะนางแก้วที่กล่าวนี้เป็นตัวอย่าง ถ้าชายใดได้มีเมียซึ่งรู้จักปฏิบัติผัวให้ได้รับแต่ความสุข ไม่ทำเรื่องให้ร้อนใจ ได้เท่านี้แม้จะไม่ครบถ้วนตามกระบวนลักษณะของนางแก้วก็ยังดี เพราะฉะนั้นจึงอาจเดาได้ว่า หญิงผู้ดีสมัยโน้นคงพยายามประพฤติตนตามอุดมคติที่ว่านี้

๑๐. มนุษยภูมิ (ต่อ)

แก้ว ๗ ประการอันเป็นสมบัติพระยาจักรพรรดิราช คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี เมียแก้ว ขุนคลังแก้ว และขุนพลแก้ว กล่าวเรื่องไว้แล้ว ๕ แก้ว ยังขาดแต่แก้วสองประการหลัง ดังจะกล่าวต่อไป

แก้วประการที่ ๖ ของพระยาจักรพรรดิราช คือขุนคลังแก้ว ขุนคลังแก้วนี้เกิดขึ้นเพื่อบุญแห่งพระยาจักรพรรดิราช และเป็นมหาเศรษฐีสืบมาแต่งตระกูลมหาศาล คำว่ามหาศาลหมายถึงผู้มั่งมีมากคือเป็นมหาเศรษฐี (Wealth Magnate) ถ้ากล่าวว่าพราหมณ์มหาศาลก็แปลว่า พราหมณ์ผู้เป็นมหาเศรษฐี กษัตริย์มหาศาลก็คือกษัตริย์มหาเศรษฐี ภาษาไทยบัจจุบันใช้ผิดเพี้ยนจากความหมายเดิม หมายความเป็นทำนองว่าใหญ่โตกว้างขวางมาก เช่นรบกันอย่างมหาศาลอย่างนี้ก็เคยมีอยู่บ่อย ๆ เกิดเป็นคำใช้ตามความหมายหลังแทนคำว่าไพศาล เมื่อครั้งสงครามครั้งหลังนี้เอง

ขุนคลังแก้วอาจสามารถทำการให้พอใจได้ทุกอย่าง ผิว่าพระยาจักรพรรดิราชต้องพระราชประสงค์ทรัพย์สิ่งสินอันใด ขุนคลังแก้วอาจสามารถนำมาถวายได้ เพราะขุนคลังแก้วนี้มีตาทิพย์หูทิพย์ดังเทวดาในสวรรค์ แก้วแหวนเงินทองทั้งหลายอันมีอยู่ที่ใดในแผ่นดิน แม้อยู่ใต้ดินลึกลงไปได้ ๑๖ โยชน์ก็ดี หรืออยู่ในท้องมหาสมุทร ขุนคลังแก้วสามารถเห็นหมดต้องการอย่างไหนก็นึกเอา สิ่งอย่างนั้นก็ขึ้นมาหาเอง และมาเป็นฝูง ๆ ด้วย เหตุฉะนี้พระยาจักรพรรดิราชจึงทรงสามารถแจกทานแก่ไพร่ฟ้าข้าไทด้วยสิ่งของอันมีค่าได้มาก ๆ พระองค์มีปราสาทเงินปราสาททอง อันประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ ก็ไม่น่าเป็นที่แปลกใจใคร เพราะขุนคลังแก้วนึกเอามาได้เป็นฝูง ๆ

แก้วประการที่ ๗ ของพระยาจักรพรรดิราช คือขุนพลแก้ว (ปรินายกรัตน) ในไตรภูมิฉบับนี้ไม่มีขุนพลแก้ว แต่เป็นโอรสพันพระองค์ โอรสเหล่านี้มีรูปโฉมอันงามและย่อมรู้หลักนักปราชญ์แกล้วหาญทุกคน สามารถรู้เนื้อรู้ใจคนทั้งหลาย ผู้ใดดีผู้ใดร้ายก็รู้ อยู่ไกลได้ ๑๒ โยชน์ก็รู้ ความบ้านความเมืองและราชกิจอันใด กุมารเหล่านี้เป็นผู้ดูแลและ

จัดทำไปด้วยความชอบธรรมทุกอย่าง พระยาจักรพรรดิราช ไม่ต้องมีอาวรณ์กังวลเลย ที่ไตรภูมิว่าแก้วประการที่ ๗ ได้แก่ลูกแก้ว ไม่ใช่ขุนพลแก้วอย่างของเดิมโนบาลี ทีก็จะถูกเหมือนกัน เพราะพระยาจักรพรรดิราชปราบทวีปทั้ง ๔ ราบคาบแล้ว ก็ไม่จำต้องมีแม่ทัพขุนพลแก้วและมีกองทัพรี้พลสกลไกรอะไรไว้อีก

พระยาจักรพรรดิราชนั้น เป็นเจ้าเป็นนายแก่คนทั้งหลาย อันมีในแผ่นดินใหญ่ ๔ แผ่น และแผ่นดินน้อยทั้งหลาย ๒,๐๐๐ อันมีในขอบจักรวาลนั้นแล พระองค์ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม คือความประพฤติ ๑๐ ประการของพระมหากษัตริย์ ทรงสั่งสอนให้คนทั้งหลายตั้งอยู่ในคุณงามความดีตายแล้วจะได้ไปเกิดในเมืองฟ้า ถึงคราวพระยาจักรพรรดิราชสวรรคตแล้ว จักรแก้วก็ไม่อยู่ คืนไปสู่ท้องสมุทรโพ้นดังเก่า ช้างแก้วม้าแก้วก็คืนไปอยู่ที่ตระกูลช้างตระกูลม้าดังเก่า แก้วมณีรัตนและบริวารแก้ว ๘๔,๐๐๐ จำพวก ก็คืนไปอยู่เขาวิปุลบรรพต นางแก้วนั้นถ้าเป็นนางมาจากอุตตรกุรุทวีป ก็คืนไปอยู่ยังทวีปโพ้นดังเก่า ถ้าเป็นนางในแผ่นดินมนุษย์รัศมีที่ออกจากตัวนางนั้น ก็หายไปสิ้น อยู่

เป็นปรกติดังผู้หญิงเราทั้งหลายนี่เอง ขุนคลังแก้วนั้นตานั้นได้เห็นไปไกลดังก่อน (ส่วนที่มีหูเป็นทิพย์ไม่กล่าวถึง แม้มีก็ไม่เห็นกล่าวว่าให้ประโยชน์อะไร) แม้คำนึงจะใคร่เอาอะไร ก็ไม่ลุดังใจเหมือนก่อน ลูกแล้วก็มิได้รู้หลักนักปราชญ์รู้ทุกสิ่งที่เป็นลูกแก้วเหมือนก่อน

เมื่อพระยาจักรพรรดิราชสวรรคต เขาชโลมพระศพด้วยกระแจะจวงจันทร์แล้วเอาผ้าขาวอันเนื้อละเอียดมาตราสังคือมัดศพ และเอาสำลีและผ้าขาวมาพันศพด้วยกันพันครั้งรดด้วยน้ำหอม แล้วเอาใส่ในโกศทอง ตั้งพระศพเป็นที่การะเสร็จแล้วก็ถวายพระเพลิง นำเอาธาตุคือพระอัฐิที่ไหม้แล้ว ไปบรรจุและก่อพระเจดีย์แทบทางอยู่กลางเมือง ผู้ใดไหว้นบบูชาธาตุของพระยาจักรพรรดิราช ครั้นตายไปได้เกิดในเมืองฟ้า ในที่นี้มีคำว่าโกศทอง ถ้าคำนี้มีมาแต่เดิมไม่ใช่เป็นคำซึ่งเติมต่อขึ้นภายหลัง ก็จะต้องเข้าใจว่าประเพณีเข้าโกศมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยซึ่งยังสงสัยอยู่

เรื่องพระยาจักรพรรดิราชผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ทั่วแดนมณฑล เป็นความฝันเห็นตามคติของอินเดีย มีมาแล้วแต่โบราณ พระราชาธิบดีของอินเดียแต่ปางก่อน เมื่อกระทำ

พระราชพิธีราชาภิเษกแล้ว จะต้องปราบปรามประเทศน้อยใหญ่ โดยวิธีปล่อยม้าอุปการ ดังที่มีกล่าวไว้โดยพิสดารในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖ เรื่องบ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์นั้นแล้ว เพราะฉะนั้น กษัตริย์สมัยโบราณจึงต้องขยายอาณาเขตออกไปให้กว้างขวางที่สุด เพื่อได้ชื่อเสียงเป็นจักรพรรดิเป็นผู้มีบุญจริง โลกไม่มีความศานติความสงบสุขมาแต่สมัยโบราณดังปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ ก็เนื่องมาแต่เหตุที่ต้องการเป็นจักรพรรดินี้ ถ้ามีเป็นที่สิ้นสุดเหมือนกับพระยาจักรพรรดิราชในเรื่องไตรภูมิ โลกก็อาจมีสันติสุขได้ แต่ความจริงในประวัติศาสตร์ไม่อาจมีขึ้นได้เช่นนั้น

ผู้ใดบุญหนักเป็นพระยาจักรพรรดิราช จะต้องมีแก้ว ๗ ประการ เกิดสำหรับบุญ คำว่าแก้วในภาษาอินเดียเรียกว่า รัตน แปลว่าแก้ว แก้วในที่นี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า treasure ได้แก่สิ่งที่เราถือว่ามีค่า เช่นเครื่องประดับกาย มีเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ เป็นต้น เรียกรวม ๆ กันว่าแก้ว แหวนเงินทองของมีค่า ถ้ามีสิ่งเหล่านี้มาก ๆ ก็เท่ากับมีทรัพย์ ในที่สุดแก้วมีความหมายขยายออกไปเป็นสิ่งที่ควรรักควรถนอมควรบูชา เสมอด้วยสิ่งอันมีค่าหรือเป็นทรัพย์

อันประเสริฐ เช่น แก้ว ๓ ประการ หมายเอารัตนตรัย ถ้าพูดว่าลูกแก้วเมียแก้ว ก็หมายถึงลูกเมียที่ดี เป็นที่ควรรักควรถนอมอย่างยิ่ง ยังมีคำที่ใช้แทนรัตนอยู่อีกคำหนึ่งคือมณี คำนี้ก็แปลว่าแก้วเหมือนกัน ตรงกับในภาษาอังกฤษ jewel ซึ่งเขาใช้แทนกันได้คำว่า treasure ในที่ลางแห่ง แต่มณีผิดกับรัตน ที่มณีหมายถึงแก้วหินวิเศษที่ถือว่ามีค่า (precious stones) แต่จะกินความไปถึงสิ่งมีชีวิต เช่น ช้างแก้ว ม้าแก้วไม่ได้ แก้ว ๗ ประการของพระยาจักรพรรดิราช ประการที่ ๔ ที่เรียกว่าแก้วดวงนั้นแหละเป็นมณี ในภาษาไทยท่านจึงใช้ว่าแก้วมณี ใช้ทับศัพท์ไม่แปล เพราะแปลออกก็สู้ใช้คำเดิมว่ามณีไม่ได้ ถึงภาษาอินเดียเองก็ใช้ว่ามณีรัตน แต่จะใช้กลับกันในภาษาไทยเป็นรัตนมณีก็ได้ แก้วมณีที่รู้จักกันดี คือแก้วจินดามณี เป็นแก้ววิเศษ ใครมีไว้จะนึกเอาอะไรก็ได้ทั้งนั้น เรียกย่อว่าจินดาคำเดียว ซึ่งแปลว่านึกปรารถนา ก็กลายเป็นหมายความว่าแก้วมณีไป เช่นในคำว่าเครื่องเพชรนิลจินดา

ต่อจากเรื่องพระยาจักรพรรดิราช หนังสือไตรภูมิกล่าวเรื่อง พระยาศรีธรรมาโศกราช คือพระเจ้าอโศก

มหาราชในประวัติศาสตร์ของอินเดีย ไตรภูมิกล่าวเรื่องอโศกมหาราชไว้อย่างน่าประหลาดมหัศจรรย์ เพื่อประสงค์จะยกย่องว่าพระองค์เป็นมหากษัตริย์อันประเสริฐ มีบุญอันใหญ่หลวง จะทรงทำอะไรเสวยอะไร ทรงปรารถนาอะไร ก็มีเทวดามาช่วยมาถวายเสมอ อย่าว่าแต่เทวดาซึ่งนำอ้อยมะพร้าวและผลไม้ต่าง ๆ (ไม่มีชนุน) มาถวายเลย แม้สัตว์ต่าง ๆ ก็นำมาถวายเหมือนกัน เช่นนกเปล้า นกแขกเต้า นกคลาน นกจริง (นกสองชนิดหลังไม่ทราบว่าเป็นนกอะไร) คาบเอารวงข้าวสาลีมาถวายวันละ ๙,๐๐๐ เกวียน แล้วฝูงหนูป่ามาเกล็ดเปลือกออกให้เป็นข้าวสาร ฝูงผึ้งก็มาทำรวงให้น้ำผึ้งมีเต็มโอ่งเต็มออม ชาวครัวของพระองค์ไม่ต้องเดือดร้อนด้วยเรื่องฟืนเพราะฝูงหมีอยู่ในป่า ช่วยกันหั่นฟืนส่งมาให้ทุกวัน นกกรวิกนกยูงนกกระเวียนและนกดุเหว่าชวนกันมาพ้อนรำตีปีกฉีกหาง และร้องด้วยศัพท์สำเนียงอันไพเราะ ถวายแด่พระยาศรีธรรมาโศกราชทุกวันมิได้ขาด

นกกรวิกคือนกที่รู้จักชื่อกันดีว่านกการเวก ร้องเสียงเพราะจับใจนัก เสือกำลังจะกินเนื้อ ครั้นได้ยินเสียงนกการเวก ก็ลืมกิน เด็กอันท่านไล่ตีและแล่นหนี ครั้นได้ยิน

เสียงนกนั้นร้อง ก็มิรู้สึกที่จักแล่นหนีได้เลย นกอื่นกำลังบินอยู่ ได้ยินเสียงนกการเวกร้อง ก็มิรู้สึกที่จะบินไป ปลาที่กำลังว่ายน้ำอยู่ ก็มิรู้สึกที่จะว่ายไป นกการเวกนี้คงเป็นตัวเดียวกับนกวายุภักษ์ ซึ่งใช้เป็นรูปเครื่องหมายของกระทรวงการคลัง กล่าวกันว่ามันบินอยู่สูง จึงไม่มีใครเคยเห็นตัว ได้ยินแต่เสียงมันร้องเพราะจับใจนัก เมื่อมันอยู่แต่บนอากาศ มันจะกินอะไรเป็นอาหารก็ต้องตอบว่ากินลม จึงได้ชื่อว่านกวายุภักษ์

เรื่องพระยาศรีธรรมาโศกราชตามที่กล่าวไว้ในไตรภูมิมีมากมาย และกล่าวถึงเรื่องนางอสันธมิตตาซึ่งเป็นราชเทวีของพระองค์นั้นด้วย แต่จำต้องยกไว้ไม่นำมากล่าวในที่นี้ ถัดนั้นกล่าวถึงเศรษฐีชื่อโชติกเศรษฐี พระยาโชฎึกราชเศรษฐี ซึ่งเป็นชื่อบรรดาศักดิ์ของขุนนาง ตำแหน่งกรมท่าซ้าย ก็ได้ชื่อมาจากโชติกเศรษฐีนี้ เพราะผู้เป็นที่พระยาโชฎึกราชเศรษฐี ตั้งจากเศรษฐีพ่อค้า เป็นชาวจีนหรือมีเชื้อเป็นจีน โชติกเศรษฐีที่กล่าวไว้ในไตรภูมิ เป็นเศรษฐีชาวอินเดียอยู่เมืองราชคฤห์สมัยพุทธกาล เป็นเศรษฐีอยู่ปราสาท ๗ ชั้น ปราสาทในที่นี้เป็นปราสาทของอินเดียหมาย

ความถึงเรือนที่มีหลายชั้นหลังคาแบน ๆ อย่างตึกที่ถนนราชดำเนินไม่ใช่เป็นเรือนยอดอย่างของเรา ซึ่งของเราเรียกว่า กุฏาคาร พื้นแผ่นดินในบ้านของเศรษฐีคนนั้นเป็นแก้วผลึกเงางาม รอบบ้านมีกำแพงแก้ว คือ กำแพงเตี้ย ๆ ล้อมไว้เพื่อดูงามได้ ๗ ชั้น ล้วนแล้วไปด้วยแก้ว ๗ ประการ จำนวน ๗ ดูเหมือนจะชอบใช้อะไร ๆ ที่เป็นของดี ๆ งาม ก็เป็นจำนวน ๗ ทั้งนั้น เช่นพระพุทธเจ้า ๗ องค์ พระอัคนีหรือพระเพลิงมีชายา ๗ องค์ มีลิ้น ๗ ลิ้น พระอาทิตย์มีม้า ๗ ตัว ฤษีสำคัญชั้นฤษีผู้ใหญ่มี ๗ ตน ภูเขาล้อมรอบพระสุเมรุมี ๗ ชั้น พระโพธิสัตว์เมื่อแรกประสูติย่าง ๗ ก้าว สิ่งวิเศษที่เกิดขึ้นจากการกวนน้ำอมฤต ของพวกอสูรและเทวดาก็มี ๗ สิ่ง รวมทั้งสุราด้วยสิ่งหนึ่ง ๗ เป็นจำนวนที่ถนัดไม่แพ้จำนวน ๕๐๐ ซึ่งถ้ากล่าวอย่างกว้าง ๆ คงหมายความว่าเป็นจำนวนมากก็เห็นจะได้

ระหว่างกำแพงบ้านโชติกเศรษฐี มีต้นกัลปพฤกษ์เรียงกันล้องแถวทุกชั้น ตรงมุมปราสาท ๔ มุม มีขุมทอง ๔ ขุม ขุมแรกกว้างได้ ๘,๐๐๐ วา ขุมอื่นอีก ๓ ขุม มีความกว้างลดจำนวนเป็น ๖,๐๐๐ วา และ ๒,๐๐๐ วา

โดยลำดับ ส่วนลึกทุกขุม ลึกได้ญิบแสน (สองแสน) กับสี่หมื่นโยชน์ ขุมทองนี้ย่อเต็มไปด้วยกองเงินกองทองกองแก้วสัตตพิธ คือแก้วต่าง ๆ ๗ ประการ เต็มล้นปากขุมและสูงขึ้นดั่งท่านกองลูกตาลไว้ฉะนั้น ทำไมจึงเปรียบความสูงเหมือนท่านกองลูกตาลก็ไม่ทราบ เงินทองแก้วแหวน (พูดกันเป็นปรกติ เวลานี้กลับกันว่าแก้วแหวนเงินทอง) ในขุมทรัพย์ผิว่าตักเอาเท่าใด ๆ ก็ดี บ่มิรู้บกมิรู้พร่อง ตักเอาเท่าใด ก็มีแก้วแหวนเงินทองพูนขึ้นมาเต็มอย่างเก่า ๔ มุมปราสาทมีอ้อยทอง ๔ ลำ ลำใหญ่เท่าลำตาล ใบเป็นแก้วมณีรัตน เพื่อประโยชน์อะไรจึงมีต้นอ้อยแปลกอยู่ ปากประตูกำแพงทั้ง ๗ ชั้น มียักษ์ตนใหญ่ ๗ ตน อยู่เฝ้าพยาบาล มีบริวารยักษ์ตนแรก ๑,๐๐๐ ตน แล้วเพิ่มจำนวนบริวารให้แก่ยักษ์ถัดไป เป็นจำนวนทับทวีคูณเป็นลำดับไป คือ ๒,๐๐๐–๓,๐๐๐ ตน เป็นที่สุด ครบ ๗ ตน ในที่นี้ใช้คำว่าอยู่เฝ้าพยาบาลแทนคำว่าเฝ้าดูแล จะเห็นได้ว่าคำพยาบาลบัดนี้ย้ายความหมายมาเป็นการดูแล ประคับ ประคองคนเจ็บป่วย ถ้าเป็นการดูแลรับใช้ให้ได้รับความสุขสบายเอาอกเอาใจ ก็ใช้คำว่าบำเรอ ตรงกับคำอย่างนี้ในหนังสือแบบ

เรียนมูลบทบรรพกิจว่า "เผ้าอยู่ดูแล เหมือนแต่ก่อนกาล ให้พระภูบาล สำราญวิญญาณ์"

เรื่องโชติกเศรษฐียังมีกล่าวต่อไปอีกมาก แม้เมียของโชติกเศรษฐีก็ไม่ใช่คนธรรมดา เป็นนางแก้วมาจากอุตตรกุรุทวีป เมื่อมานางเอาหม้อข้าวมาด้วย แต่ไม่ใช่หม้อข้าวธรรมดา เป็นหม้อข้าวแก้ว แล้วยังนำเอาก้อนเส้าเท่าลูกฟักมาด้วย ๓ ก้อน ก้อนเส้าคือก้อนอิฐก้อนหินหรือก้อนอะไรแข็ง ๆ แบน ๆ ก็ได้สำหรับตั้งหม้อข้าวเป็นเตาไฟ จะได้ช่องใส่ฟืนใส่ไฟได้ในเวลาหุงข้าวต้มข้าว แต่ก้อนเส้าของนางแก้ว เป็นก้อนเส้าชื่อว่า โชติปาสาณ (เห็นจะเป็นคำเดียวกับแก้วโชติปาสาท ที่กล่าวมาแล้วในเรื่องว่าด้วยอุตตรกุรุทวีป โชติปราสาทคงจะเขียนผิด ควรจะเป็นโชติปาสาณ แปลว่าหินอันรุ่งโรจน์ ได้ความดีกว่า) ข้อที่ควรสังเกตมีอยู่อย่างหนึ่ง คือเตาไฟสำหรับหุงข้าวแม้ในอุตตรกุรุทวีปเองยังใช้ก้อนเส้าเป็นอย่างของดั้งเดิมทีอยู่ นอกจากหม้อข้าวและก้อนเส้า นางแก้วยังนำเอาข้าวสาร ชื่อว่าสัญชาตสาลี

มาด้วย ๒ ทะนาน นางแก้วหุงข้าวนี้ด้วยหม้อข้าวแก้ว วางบนก้อนเส้าแก้ว สำหรับให้โชติกเศรษฐีกิน และข้าวนั้นไม่มีหมดเปลืองเลย

กจรอ่านหนังสือเรื่องอย่างไตรภูมิ ถ้าอ่านกันตามตัวหนังสือ ก็ต้องรู้สึกว่ากล่าวเป็นเรื่องขนาดเชื่องตลอดไป อาจทำให้สงสัยว่าทำไมจึงกล้ากล่าวได้ถึงอย่างนั้น ดูประหนึ่งว่าผู้แต่งแต่ก่อนไม่เอื้อเฟื้อแก่คนอ่านคนฟังบ้างเลย ความจริงท่านแต่งด้วยมีความเอื้อเฟื้อต่างหาก เรื่องที่ท่านกล่าวเป็นเรื่องความจริงที่นำเอาอุดมคติเข้าไปประกอบไว้ด้วย ที่กล่าวเป็นจำนวนเชื่อง ๆ ต้องการเน้นให้รู้สึกเห็นเด่นขึ้นเท่านั้น เป็นอย่างต่างว่านัดให้ใครคนหนึ่งมาพบ แต่คนนั้นมาล่าเกินที่กำหนดไว้ตั้งชั่วโมง ถ้าจะต่อว่า เขาว่า "คอยตั้งชั่วโมงจึงได้มา" ก็เป็นกล่าวตามความจริง คนถูกต่อว่าฟังแล้วก็รู้สึกเฉย ๆ ถ้ากล่าวเน้นว่า "คอยตั้งโกฏิปีจึงได้มา" ดังนี้ ผู้ฟังก็รู้สึกได้ทันทีว่านานมากทีเดียว ไม่ได้นึกว่าถ้อยคำที่กล่าวนั้นไม่เป็นความจริงและเป็นไปไม่ได้ เรื่องความมั่งมีของโชติกเศรษฐีตามที่กล่าวไว้อย่างเชื่องในไตรภูมิ ถ้าอ่านด้วยมีใจเอื้อเฟื้อ ก็จะรู้สึกว่าโชติกเศรษฐีเป็นคนมั่งมี

อย่างเหลือล้นเท่านั้น ที่กล่าวพรรณนาไว้ฟุ่มเฟือย ก็เป็นกล่าวเน้นเป็นอุดมคติที่คนแต่ก่อนท่านคิดเห็นอย่างนั้นไม่เป็นแปลกอะไร ความคิดอย่างนี้มีอยู่ด้วยกันทุกชาติทุกภาษาและทุกรูปทุกนาม เป็นความใฝ่ฝันของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย จะต่างกันก็แต่พลความและวิธีการแสดงออกเท่านั้น

๑๑. สวรรคภูมิ

จะเล่าเรื่องเมืองสวรรค์และชาวสวรรค์ตามที่มีกล่าวไว้ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง

สูงขึ้นไปไกลพื้นดินแห่งโลกนี้ได้ ๔๖,๐๐๐ โยชน์ ถึงสวรรค์ชั้นแรกเรียกว่าจาตุมหาราชิกภูมิ แปลว่าเป็นแดนแห่ง ๔ มหาราช สวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่เหนือจอมเขายุคนธร อันเป็นเขาแรกในเทือกทั้ง ๗ ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุบนเขายุคนธรทั้ง ๔ ทิศ โดยถือเอาเขาพระสุเมรุเป็นหลัก มีเมืองใหญ่ ๔ เมือง เมืองอยู่ทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ มีท้าวธตรฐเป็นพระยาเป็นใหญ่แก่บริวารพวกคนธรรพ (คนธรรพเป็นอมนุษย์จำพวกหนึ่ง รูปร่างตามที่เข้าใจกันเป็นครึ่งเทวดาครึ่งมนุษย์ เป็นนักเลงดีดสีตีเป่าและชอบผู้หญิง แต่คนธรรพของอินเดีย ตอนบนเป็นรูปมนุษย์ตอนล่างเป็นรูปนก) เมืองทางทิศตะวันตก มีท้าววิรูปักษ์เป็นพระยาเป็นใหญ่แก่พวกนาค เมืองฝ่ายทิศใต้ มีท้าววิรุฬหกเป็นพระยา เป็นใหญ่แก่พวกกุมภัณฑ์ (กุมภัณฑ์เป็นยักษ์ชนิด

หนึ่ง ว่ามีท้องใหญ่และมีอัณฑะเหมือนหม้อ ทางไทยถือเท่ากับพวกยักษ์ไม่ผิดแปลกอะไรกัน) เมืองฝ่ายทิศเหนือมีท้าวไพศพเป็นพระยา เป็นใหญ่แก่พวกยักษ์

ท้าวมหาราชทั้ง ๔ นี้ เรียกเป็นสามัญว่าท้าวจตุโลกบาล หรือโลกบาลทั้ง ๔ คือเป็นผู้ดูแลรักษาโลกทั้ง ๔ ทิศ ตามวัดของจีนจะขาดรูปโลกบาลทั้ง ๔ นี้ไม่ได้ ต้องทำเป็นรูปไว้ตอนหน้าวัด เรียงกันข้างละ ๒ องค์ ทางลัทธิศาสนาของฮินดูเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือ :–

โลกบาลประจำทิศตะวันออก ฮินดูเป็นพระอินทร์ พุทธศาสนาเป็นท้าวธตรฐ

โลกบาลประจำทิศใต้ ฮินดูเป็นพระยม พุทธศาสนาเป็นท้าววิรุฬหก

โลกบาลประจำทิศตะวันตก ฮินดูเป็นพระวรุณ พุทธศาสนาเป็นท้าววิรูปักษ์

โลกบาลประจำทิศเหนือ ฮินดูเป็นพระกุเวร พุทธศาสนาเป็นท้าวไพศพ

องค์หลังนี้ตรงกันทั้งฮินดูและพุทธ เพราะกุเวรและท้าวไพศพเป็นองค์เดียวกัน ชาวบ้านเรียกว่า ท้าวเวสสุวัณ

คนแต่ก่อนมักแขวนรูปภาพเป็นพระยายักษ์ ถือตระบองยืนแยงแย่อยู่เหนือเปลสำหรับเด็กอ่อนนอน เพื่อกันอันตรายจากผีและยักษ์ที่จะมาทำร้ายแก่ทารก ที่แขวนรูปท้าวเวสสุวัณเพราะถือว่าท่านเป็นนายผีนายยักษ์ มันไม่กล้าเข้ามารบกวนด้วยเห็นนายของมันยืนจังก้าเฝ้าอยู่ ที่ท้าวเวสสุวัณดูแลป้องกันเด็ก เข้าใจว่าเป็นเพราะคนเป็นพาหนะสำหรับท่านขี่ไปไหนมาไหน คือทรงขี่คนต่างม้า คนจึงเป็นบริวารของท่านด้วย ท่านจึงคอยดูแลป้องกัน ประตูกำแพงรอบบริเวณพระตำหนักสวนจิตรลดารโหฐาน พระราชทานชื่อไว้เป็นโลกบาลทั้ง ๔ นับตั้งแต่ประตูทิศตะวันออกด้านสถานีสวนจิตรลดามาโค้งไปตะวันตกแล้ววกขึ้นเหนือ มีชื่อโลกบาลตามชื่อของลัทธิฮินดูโดยลำดับคือ ประตูพระอินทร์อยู่ชม ประตูพระยมอยู่คุ้น ประตูพระวรุณอยู่เจน ประตูพระกุเวรอยู่เฝ้า อายุเทวดาในชั้นจาตุมหาราชิกภูมิ ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นต่ำที่สุดได้ ๕๐๐ ปีทิพย์ เทียบเท่ากับ ๙ ล้านปีในเมืองมนุษย์ เทวดาเหล่านี้อยู่ปราสาทแก้ว ลอยอยู่กลางอากาศเรียกว่าวิมานหรือพิมาน ปราสาทนั้นกว้างเป็น ๓ ขนาด ๘๐๐ โยชน์ ๑๖,๐๐๐ โยชน์ และ ๘๘,๐๐๐ โยชน์ ดูรูปวิมานบน

สวรรค์จะเห็นเป็นรูปเดียวกันทั้งนั้น คือเป็นปราสาท ๓ ยอด ๓ ช่อง ข้างในช่องเป็นสีแดง ๆ ตั้งลอยอยู่ตามก้อนเมฆ พอเห็นก็รู้ได้ทันทีว่านั่นเป็นวิมานของเทวดาไม่มีผิด

ผู้ใดกระทำบุญกุศลไว้ ตายแล้วไปเกิดเป็นเทวดาชั้นนี้ ถ้าไปเกิดใน "ผ้าภัพพ" ในปราสาทหรือวิมานของเทวดาองค์ใด ได้ชื่อว่าเป็นลูกสาวของเทวดาองค์นั้น (ผ้าภัพพ เห็นจะหมายถึงผ้าพับ เพราะลูกสาวใครมีกิริยาวาจาเรียบร้อย มักเปรียบว่าเหมือนผ้าพับไว้) ถ้าผู้ใดไปเกิดเหนือที่นอน จะได้ชื่อว่าเป็นเมียเทพยดาเจ้าของพิมานนั้น ถ้าไปเกิดแทบตีนท่าน ก็ต้องเป็นสาวใช้ของเทพยดาองค์นั้น ผู้ใดทำบุญน้อยไปเกิดภายในกำแพงของเทวดาเจ้าของพิมานองค์ใด ก็เป็นไพร่ฟ้าของเทพยดาองค์นั้น ถ้าไปเกิดนอกกำแพง อันทราบไม่ได้ว่าเป็นแดนวิมานของเทพยดาองค์ใด พระอินทร์ต้องเสด็จลงมาตัดสิน ถ้าเวลาเกิดบ่ายหน้าไปข้างวิมานของใคร ก็ทรงตัดสินส่งให้เทพยดาองค์นั้น ถ้าแรกเกิดนอนหงายหน้าขึ้นไปฝ่ายบน ไม่บ่ายหน้าไปทางทิศใด พระอินทร์ก็เอาไว้เป็นไพร่ฟ้าของพระองค์ ที่พระอินทร์เสด็จลงมาตัดสิน ก็เพื่อมิให้เทวดาวิวาทกัน ข้อความตอนนี้ดู

เหมือนมุ่งแต่เรื่องไปเกิดของ เทพธิดา มากกว่า เรื่องเกิดของเทพบุตร ยิ่งกว่านั้นแม้ไปเกิดเป็นเทพธิดา ก็ไม่ปรากฏว่าเคยได้เป็นตัวนายเจ้าของวิมาน

ผู้ไปเกิดเป็นเทวดา พอเกิดเป็นตัวใหญ่ขึ้นในที่นั้นบัดเดี๋ยวและประดับด้วยถนิมอาภรณ์รุ่งเรือง เหตุนี้เทวดาจึงแปลว่าผู้มีแสงรุ่งเรือง เทวดานั้นมีรูปโฉมโนมพรรณนุ่มและงามดั่งสาวอันได้ ๑๖ ปี มีตัวอันบริสุทธิ์ผุดผ่องหามลทินบ่มิได้เลย อันจะมีกลิ่นเหม็นกลิ่นร้ายในกายตัวน้อยหนึ่งก็บ่ห่อนมีเลย ตรงนี้ดูเหมือนจะกล่าวถึงลักษณะเทวดาผู้หญิงมากกว่า ลักษณะของเทวดาผู้ชายเพราะไม่มีหนวด เทวดานั้นรู้นิมิตทำตัวให้เล็กใหญ่เท่าใดได้ทั้งนั้น นิมิตตัวให้เล็กเท่าปลายผมก็นิมิตได้ และอยู่รวมกัน ๒๐ องค์บ้าง ๔๐ องค์บ้าง ๖๐ องค์บ้าง ๘๐ องค์บ้าง และกินอาหารทิพย์ทุกวัน ไม่ได้บอกว่าอาหารทิพย์ที่เทวดากิน มีลักษณะอย่างไร เห็นจะเป็นอาหารที่มนุษย์กินนั่นเอง ดูเครื่องอาหารกุ้งพล่าปลายำที่เขาสังเวยเทวดาก็ได้ อาหารที่เทวดากินเข้าไป ย่อยหายแห้งเข้าไปในกายเทวดา ไม่มีมูตรคูถเหมือนมนุษย์ อยู่เป็นสุขสำราญบานใจไม่รู้เจ็บรู้ไข้ ย่อมเล่นด้วยลูกและเมีย

เขาสนุกทุกเมื่อแล เพราะด้วยเหตุอย่างนี้ คำเทวดาจึงแปลว่าผู้เล่นตามอำเภอใจได้อีกความหมายหนึ่ง

สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ย่อมเป็นที่อยู่ของเทวดาดังกล่าวแล้ว และเทวดาเหล่านั้นมีรูปโฉมงดงาม แต่ไฉนมหาราชผู้เป็นพระยาโลกบาล ซึ่งเป็นใหญ่แก่เทวดา ในชั้นนี้จึงมีรูปร่างพิกล เช่นท้าววิรูปักษ์โลกบาลประจำทิศตะวันตก ตามชื่อก็แปลมีรูปตาวิกล เป็นจำพวกมีตาถลน ท้าวไพศพหรือท้าวเวสสุวัณก็มีหน้าเป็นยักษ์และมีขา ๓ ขา เกะกะมาก ที่มีรูปเช่นนี้ เห็นจะประสงค์ให้พวกผีปีศาจที่เป็นมิจฉาทิฐิเห็นจะได้ตกใจกลัวแล้วหนีไป หมายความว่าพวกภูตผีปีศาจตามปกติมีรูปร่าง หน้าตาน่าเกลียดน่ากลัวอยู่แล้ว แต่กระนั้นยังตระหนกตกใจกลัวผู้ที่มีหน้าตาน่าเกลียดเหมือนกับตน เทวดานั้นเมื่ออยู่ในวิมานเป็นปกติของท่านอาจนิมิตกายให้งามอย่างไรก็ได้ คราวนี้มีบุญหาอยู่ด้วยพวกบริวารของท้าวจตุโลกบาล ซึ่งมีพวกคนธรรพ กุมภัณฑ์ นาค และยักษ์ จะอยู่ที่ไหน จะอยู่บนสวรรค์ปนกับพวกเทวดาเห็นจะไม่ได้ เพราะพวกเหล่านี้ไม่ใช่เทวดา ตามตำราจะอยู่ร่วมกันไม่ได้เพราะผิดวรรณะกัน ชะรอยจะอยู่ถัดและต่ำ

ลงมาตอนตีนสวรรค์เป็นแน่ และต้องเป็นพวกอยู่ต่างหาก จากภูมิต่าง ๆ คือนรกภูมิ ติรัจฉานภูมิ เปตภูมิ อสุรกายภูมิ และมนุษยภูมิ ด้วยจะอยู่ในภูมิเหล่านี้ไม่ได้ เหตุดังนั้นท่านจึงกล่าวว่า อมนุษย์จำพวกนี้มีกำเนิดเป็นเทวโยนิ คือจัดเข้าอยู่ในจำพวกมีกำเนิดเป็นเทวดา ลางทีพวกยักษ์ พวกอสูรและพวกอมนุษย์เหล่านี้ จะเป็นชาวพื้นเมืองเดิมอยู่บนสวรรค์มาก่อน ตอนเมื่อถูกพระอินทร์และพวกเทวดาแย่งเอาเมืองสวรรค์ไป พวกเหล่านี้ไม่ตามพวกของตนไปอยู่ที่อื่น จึงยอมสวามิภักดิ์เป็นเชลยหรือข้ารับใช้เทวดา จึงได้มีโอกาสเป็นพวกมีกำเนิดเป็นเทวดาด้วย

พ้นชั้นฟ้าอันชื่อว่าจาตุมหาราชิกภูมิขึ้นไปได้ ๔๖,๐๐๐ โยชน์ คือเท่ากับระยะจากพื้นแผ่นดินโลกขึ้นไปถึงจาตุมหาราชิกา ก็ถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อันตั้งอยู่เหนือจอมเขาพระสิเนรุราชบรรพต หรือเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า เขาพระสุเมรุ สวรรค์ชั้นนี้เป็นเมืองของพระอินทร์ ผู้เป็นพระยาแก่เทวดาทั้งหลาย เมืองของพระอินทร์โดยกว้างคณนาได้ ๘,๐๐๐,๐๐๐ วา (ทำไมไม่ใช้เป็นโยชน์ก็ไม่ทราบ) มีปรางค์ปราสาทแก้ว และมีกำแพงแก้วมีประตูทองประดับ

ด้วยแก้วทั้ง ๗ ประการ เมื่อเผยประตูจะได้ยินเป็นเสียงดนตรีอย่างไพเราะ กลางนครไตรตรึงษ์หรือเมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มีไพชยนต์วิมานหรือปราสาทเป็นที่ประทับของพระอินทร์ ตั้งอยู่ท่ามกลางพิภพดาวดึงส์โดยสูงได้ ๒๕,๖๐๐,๐๐๐ วา ประดับด้วยสัตตพิธรัตน คือแก้ว ๗ ประการงามนักงามหนา ไพชยนต์ปราสาทนั้นประกอบด้วยเชิงชั้นชาลา ๑๐๐ ชาลา แต่ละชาลามีวิมานได้ ๗๐๐ วิมาน วิมานหนึ่งมีนางเทพอัปสร ๗ คน ๆ หนึ่งมีนางฟ้าเป็นบริวาร ๗ คน รวมนางเทพอัปสรซึ่งอยู่ในไพชยนต์ปราสาทได้ ๒๕,๐๐๐,๐๐๐ คน

คำว่าสวรรค์ซึ่งอยู่บนฟ้าและเป็นที่เทวดาอยู่ เดิมเขาหมายเอาชั้นฟ้าของพระอินทร์แห่งเดียวเท่านั้น ตรงกันกับคติของลัทธิศาสนาฮินดูหรือไสยศาสตร์ ซึ่งเขามีแต่เมืองฟ้าเพียงชั้นเดียวคือสวรรค์ แปลว่าเป็นที่มีแต่ความสว่างรุ่งเรือง นอกจากสวรรค์เขายังมีเมืองฟ้าของพระเป็นเจ้าทั้งสาม คือไวกุณธ์ (ไวยกูณฐ์ในไทย) แห่งวิษณุโลกของวิษณุ หรือพระนารายณ์ เขาไกรลาสแห่งศิวโลกหรือโคโลกของพระศิวะหรือพระอิศวร และสัตยโลกของพระพรหม

ผู้จะไปเกิดในโลกของพระผู้เป็นเจ้าทั้งสาม โลกใดโลกหนึ่งได้ ต้องเป็นผู้ภักดีนับถือพระองค์โดยเฉพาะ จึงจะขึ้นไปอยู่ได้ นอกจากนี้ แล้วถ้า อย่างดีก็ ไปเกิดได้ เพียงบน สวรรค์ เท่านั้น ต่อมาเกิดมีเมืองฟ้าเป็นหลายชั้น คำว่าสวรรค์ก็เป็นใช้ได้ทั่วไป ครอบเมืองฟ้าได้ทุกชั้น เพราะเป็นเมืองสว่างรุ่งเรืองทั้งนั้น ตลอดจนเมืองฟ้าในลัทธิศาสนาอื่นก็เรียกว่าเมืองสวรรค์ได้ เมื่อคำสวรรค์ใช้แทนคำว่าเมืองฟ้าเมืองเทวดาได้ทั่วไป ไม่จำกัดแต่เป็นเมืองฟ้าของพระอินทร์ เมืองฟ้าของพระอินทร์จึงต้องมีชื่อเรียกเป็นพิเศษอีกชื่อหนึ่ง คือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นคำบาลีแปลว่า ๓๓ ในที่นี้หมายถึงเทวดาชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งอยู่ด้วยกันบนสวรรค์ชั้นนี้ ๓๓ องค์ ลางทีก็เรียกว่า ไตรตรึงษ์ ซึ่งเป็นคำสันสกฤตแปลว่า ๓๓ เหมือนกัน เหตุฉะนี้ในหนังสือไทยจึงใช้ทั้งสองคำ สุดแล้วจะฟังเสียงเหมาะคำไหนก็ใช้คำนั้น ที่ว่ามีเทวดาผู้ใหญ่ ๓๓ องค์นั้น ในจำนวนนี้รวมทั้งพระอินทร์ด้วย ซึ่งมีเรื่องเล่าว่าเดิมพระอินทร์เป็นมนุษย์ชื่อมฆมาณพ มีเพื่อนสนิทอยู่ ๓๒ คน ทำบุญกุศลไว้มาก เมื่อตายจึงไปเกิดเป็นเทวดาผู้ใหญ่อยู่บนสวรรค์ ซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ตรงกลาง เป็นเมือง

ของพระอินทร์โดยเฉพาะ ชื่อว่าเมืองสุทัศน์ แปลว่าดูงาม เป็นชื่อมีมาแต่ครั้งพวกอสูรอยู่ เมื่อพระอินทร์กับพวกแย่งเมืองนี้ได้ จึงคงชื่อเดิมไว้ เมืองสุทัศน์นี้ มีอีกชื่อหนึ่งว่า อมรวดี แปลว่าเมืองของผู้ไม่ตายคือเทวดา ส่วนสหาย ๓๒ คนที่ไปเกิดเป็นเทวดาด้วย ต่างก็มีเมืองของตนตั้งอยู่รอบเมืองสุทัศน์ของพระอินทร์ แบ่งกันอยู่ ๔ ทิศ ๆ ละ ๘ เมือง จึงมีเมืองหมดด้วยกัน ๓๓ เมือง เทวดาผู้ใหญ่สหายของพระอินทร์ ๓๒ องค์นี้ที่รู้จักชื่อกันดีมีอยู่หลายองค์ เช่น มาตุลี ซึ่งมีหน้าที่เป็นสารถีขับรถให้พระอินทร์ เวสนุกรรม ซึ่งเป็นนายช่างของเทวดา พระจันทรเทพบุตร พระสุริยเทพบุตร พระพิรุณซึ่งเป็นเจ้าแห่งฝนเป็นต้น

เรื่องจำนวน ๓๓ เข้าใจว่าจะไม่ใช่มาแต่เรื่องที่เล่าข้างต้น เพราะ ๓๓ เป็นจำนวนเทวดาดั้งเดิมสืบแต่ต้นสมัยพระเวท ซึ่งเขาแบ่งเทวดาออกเป็น ๓ พวก พวกละ ๑๑ องค์ คือเทวดาที่อยู่บนสวรรค์พวก ๑ มีพระวรุณ (พระพิรุณในไทย) และพระสูรย (พระสุริย) เป็นต้น อยู่กลางฟ้ากลางอากาศพวกหนึ่ง มีพระอินทร์เป็นต้น และอยู่

บนแผ่นดินอีกพวกหนึ่งมีพระอัคนีเป็นต้น พระอินทร์มีหน้าที่คอยขับไล่และประหารพวกอสูร ซึ่งทำความมืดมัวให้แก่โลก โดยใช้สายฟ้าเป็นอาวุธ เรียกวชิราวุธ เป็นเครื่องทำลายขจัดให้หมดสิ้นไป ถ้าอสูรตนใดทำความแห้งแล้งให้เกิดมีขึ้น พระอินทร์ก็ล้างผลาญอสูรตนนั้นเสีย แล้วก็ให้น้ำฟ้าหรือฝนตกลงมา เมื่อพระอินทร์มีหน้าที่คอยให้ความสว่างและความชุ่มชื่นเป็นประโยชน์แก่การเพาะปลูก ซึ่งเป็นงานสำคัญของคนสมัยโบราณ ดังนั้นมนุษย์ย่อมมีความยินดีนิยมนับถือพระอินทร์ยิ่งกว่าเทพองค์อื่น ในที่สุดพระอินทร์ก็ได้เป็นใหญ่เหนือเทวดาอื่นทั้งหมด แม้พระวรุณซึ่งเป็นเจ้าแห่งฝนแห่งน้ำโดยตรงก็สู้พระอินทร์ไม่ได้ เพราะทำการไม่โฆษณาออกหน้าเหมือนพระอินทร์ คนจึงไม่ใคร่รู้จัก แล้วคำว่า อินทร์ มีความหมายขยายออกไปว่าเป็นผู้ใหญ่ ใช้ผสมเข้ากับคำอื่น แปลว่าเป็นใหญ่แก่สิ่งนั้น เช่นผสมกับคำว่า สุระ เป็น สุรินทร์ แปลว่าเป็นใหญ่ในสุระคือเทวดา ได้แก่พระอินทร์นั่นเอง ผสมกับคำ นร เป็น นรินทร์

แปลว่าเป็นใหญ่ในนคร คือคน ได้แก่พระเจ้าแผ่นดิน ดังนี้เป็นต้น

ต่อมาลัทธิศาสนาพราหมณ์คลี่คลายเป็นลัทธิศาสนาฮินดู หรือไสยศาสตร์ ในทุกวันนี้ เทวดาครั้งพระเวทลางองค์ซึ่งไม่ใช่เทวดาสำคัญอะไร กลับได้เป็นใหญ่กลายเป็นพระเป็นเจ้าขึ้น คือพระอิศวรและพระนารายณ์ ส่วนพระอินทร์ซึ่งเคยเป็นใหญ่อยู่ในสมัยพระเวทก็ถูกลดฐานะลง แม้ยังมีเค้ายอมให้เป็นเทพบดีหรือหัวหน้าเทวดาดั่งเดิมอยู่ แต่ต้องเป็นรองลงมาจากพระเป็นเจ้า และมีเรื่องกล่าวถึงพระอินทร์เป็นไปในทางไม่งดงาม มีความประพฤติเลวทราม เพราะไปผิดเมียของฤษีคนหนึ่ง จนต้องถูกฤษีสาปให้พระอินทร์มีนิมิตลับ คือเครื่องหมายของผู้หญิงติดพราวไปทั้งองค์ ภายหลังฤษีคนนั้นหายโกรธแล้วจึงสาปแบ่งเบาเสียใหม่ให้สิ่งนั้นกลายเป็นตาไป เหตุฉะนี้พระอินทร์จึงได้ชื่อว่าท้าวสหัสนัยน์ แปลว่า ท้าวพันตา นอกนี้พระอินทร์จึงต้องระวังฤษีและยักษ์ที่บำเพ็ญตบะเพื่อให้มีอำนาจเหนือเทวดา ตบะ คือการทรมานกายอย่างยิ่งยวด เพื่อหวังผลให้เกิด

อำนาจต่าง ๆ ตามที่ต้องการ ถ้าบำเพ็ญตบะสำเร็จเมื่อใด พระอินทร์และเทวดาทั้งปวงจะได้รับความเดือดร้อนเมื่อนั้น เมื่อฤษีหรือยักษ์ตนใดบำเพ็ญตบะแก่กล้าเห็นถ้าไม่ดีจะเดือดร้อนแก่เทวดาแน่แล้ว พระอินทร์ก็ใช้นางเทพอัปสรผู้เป็นนางบำเรอของเทวดาคนหนึ่งลงไปทำลายตบะด้วยวิธียั่วยวนชวนฤษีหรือยักษ์ตนนั้นให้ลุ่มหลงต่อความกำหนัดในสตรีเพศเลิกความเพียรที่จะบำเพ็ญตบะต่อไป พระอินทร์และเทวดาก็รอดตัวพ้นภัยไปคราวหนึ่ง

ส่วนพระอินทร์ของพระพุทธศาสนาผิดกับพระอินทร์ของลัทธิศาสนาฮินดู เพราะพระอินทร์ของพุทธศาสนามีลักษณะเป็นพระอินทร์ของสมัยพระเวทมากกว่า ไม่มีเรื่องเลอะเทอะหรือเรื่องตกต่ำเหมือน พระอินทร์อย่างในลัทธิศาสนาฮินดู พระอินทร์ในเรื่องรามเกียรติ์มีลักษณะปน ๆ กัน ทั้งที่เป็นพระอินทร์พุทธและพระอินทร์ฮินดู ยิ่งกว่านี้ พระอินทร์ของพุทธศาสนาไม่เป็นตำแหน่งประจำตายตัว ใครทำบุญกุศลไว้มาก อาจขึ้นไปเกิดเป็นพระอินทร์ เพราะด้วยบุญบารมีที่ทำไว้ เป็นพระอินทร์อยู่ตลอดเวลาที่บุญกุศลยัง

ส่งให้อยู่ หมดบุญเมื่อใดก็ต้องจุติ คือเคลื่อนจากความเป็นอยู่เดิมหรือตายจากเทวดาลงไปเกิดยังภพอื่น จะไปเกิดยังภพใดภูมิใดแล้วแต่กรรมที่ทำไว้ ส่วนตำแหน่งพระอินทร์คนอื่นที่เขามีบุญสมควรกันขึ้นไปแทน และเป็นตำแหน่งคอยป้องกันและส่งเสริมพุทธศาสนาให้เจริญถาวรสืบไป

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ ๕ ธันวาคม

๑๒. สวรรคภูมิ (ต่อ)

เมืองสุทัศน์ของพระอินทร์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เบื้องตะวันออก มีสวนขวัญชื่อนันทวนุทยาน หรือเรียกง่าย ๆ ว่านันทอุทยาน แปลว่าสวนขวัญอันเป็นที่ยินดี เพราะมีต้นไม้ลูกไม้ดอกอย่างวิเศษและอุดม เป็นที่เล่นแสนสนุกสุขสำราญแก่เทพยดาทั้งหลาย ใกล้อุทยานทางจะเข้าสู่เมือง มีสระใหญ่ชื่อ นันทาโบกขรณีสระ ๑ (โบกขรณีแปลว่าสระบัว) ชื่อจุลนันทาโบกขรณีสระ ๑ น้ำในสระใสงามดังแผ่นแก้วอินทนิล ริมฝั่งสระมีศิลาแก้ว ๒ แผ่น ชื่อนันทาปริถิปาสาณแผ่น ๑ ชื่อจุลนันทาปริถิปาสาณแผ่น ๑ เป็นแผ่นศิลามีรัศมีรุ่งเรือง เมื่อจับดูจะรู้สึกว่าอ่อนดังว่าถือหนังเหน (หนังตัวอะไรไม่ทราบ จะว่าเป็นหนังสัตว์อีเห็นก็น่าสงสัย)

ทางทักษิณหรือทิศใต้ มีอุทยาน ชื่อผรุสกวัน แปลว่าสวนมะปราง สวนปารุสกวันในบริเวณพระราชวังดุสิตก็มาแต่ชื่อแห่งสวนนี้ ไม้ในสวนนี้อ่อนน้อมค้อมงามนัก มีสระใหญ่ชื่อภัทราโบกขรณีสระ ๑ ชื่อสุภัทราโบกขรณีสระ ๑

ที่ฝั่งสระมีก้อนแก้วชื่อภัทราปริถิปาสาณก้อน ๑ ชื่อสุภัทรา-ปริถิปาสาณก้อน ๑

ทางปัจฉิมทิศหรือทิศตะวันตก มีอุทยานใหญ่ชื่อจิตรลดาวัน แปลว่า งามไปด้วยไม้เถา พระตำหนักสวนจิตรลดารโหฐาน ก็มาแต่ชื่อสวนนี้ มีสระใหญ่ชื่อจิตร-โบกขรณีสระ ๑ ชื่อจุลจิตรโบกขรณีสระ ๑ มีแผ่นศิลาแก้ว ๒ แผ่น แผ่นหนึ่งชื่อจิตรปาสาณ อีกแผ่นหนึ่งชื่อจุลจิตรปาสาณ

ทางทิศอุดรหรือทิศเหนือ มีอุทยานใหญ่ชื่อสักกวัน มีสระชื่อธรรมาโบกขรณีสระ ๑ ชื่อสุธรรมาโบกขรณีสระ ๑ มีศิลาแก้วอยู่ฝั่งสระ ชื่อธรรมาปริถิปาสาณก้อน ๑ ชื่อสุธรรมาปริถิปาสาณก้อน ๑

ทางทิศอีสานหรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีอุทยานใหญ่ชื่อมหาพล มีสระแก้วสระ ๑ (ไม่มีชื่อ) ส่วนทิศอื่นอีก ๓ ทิศ คือทิศพายัพ (ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ) ทิศอาคเนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้) ทิศหรดี (ตะวันตกเฉียงใต้) ไม่มีกล่าวเรื่องสวนอีกเลย ที่จริงควรมีสวนมิสสกวัน

อีกสวนหนึ่ง ซึ่งเป็นสวนมีไม้ทุกชนิดขึ้นปะปนกัน ลางที ข้อความนี้ในต้นฉบับหนังสือไตรภูมิ จะขาดหายไปเพียงเท่าที่กล่าวมาแล้ว ๕ ส่วน ก็มากพออยู่แล้ว เพราะเป็นสวนตามที่พรรณนาไว้มีความงามคล้าย ๆ กัน จะทำให้อ่านรู้สึกเบื่อความงามนั้น ยิ่งกว่านี้ในสวนคงไม่มีนก อย่างที่กล่าวว่า ฝูงวิหกบักษีทวิชาติส่งเสียงไพเราะอยู่เซ็งแซ่มิรู้ขาด และในสระคงไม่มีปลา เพราะนกและปลาเป็นสัตว์เดรัจฉานจะเกิดอยู่บนสวรรค์ไม่ได้

ต่อไปกล่าวถึงเรื่องรถไพชยนต์ ซึ่งขึ้นต้นอย่างลอย ๆ ข้อความไม่ติดต่อกัน ดูประหนึ่งมีข้อความขาดหายไปบ้าง เพราะขึ้นต้นว่า "และมีแท่นแก้ว อันึ่งในรถนั้นกว้างได้ ๘,๐๐๐ วา โดยรีได้ ๘,๐๐๐ วา ท่านใส่กลดแก้ว อันึ่งที่กลางแท่นแก้วนั้นกว้างได้โยชน์ ๑" ข้อความเป็นดังนี้ อ่านไม่สู้ได้ความชัดนัก ต่อไปกล่าวถึงม้าที่เทียมรถไพชยนต์ของพระอินทร์ว่าเป็นม้าแก้ว มีจำนวนได้ ๒,๐๐๐ ตัว นี่ก็เข้าใจยากเพราะม้าเป็นสัตว์เดรัจฉานอยู่บนสวรรค์ไม่ได้ แล้วกล่าวถึงความงามแวววาวของรถนี้ว่าประกอบไปด้วยทองคำและสัตตพิธรัตน์หรือแก้วต่าง ๗ ประการ รถไพชยนต์ของ

พระอินทร์ เป็นชื่อเดียวกับเวชยันตราชรถของหลวง สำหรับเป็นรถชักพระบรมศพมาสู่พระสุเมรุ และเป็นคำเดียวกับไพชยนตปราสาท คือประสาทที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน เทียบได้กับปราสาทเวชยันต์ของพระอินทร์ ในที่นี้เขียนเป็นหลายอย่าง เขียนอย่างภาษาสันสกฤตเป็นไวชยนต์ เขียนอย่างไทยเปลี่ยน ว. เป็น พ. ก็เป็นไพชยนต์ เขียนอย่างบาลีเป็นเวชยนต์ อย่างไทยก็เป็นเวชยนต์ บางทีก็เพี้ยนเป็นเวไชยนต์

คราวนี้กล่าวถึงท้าวจตุมหาราช คุมบริวารเป็นกระบวนทัพ อย่างกระบวนแห่ ออกจากเมืองบนจอมเขายุคนธรไปถึงกำแพงจักรวาลเบื้องทิศที่จตุมหาราชเป็นโลกบาลประจำอยู่ ไปทำไมไม่ปรากฏบอกไว้ ดูประหนึ่งว่าไปลาดตระเวนตรวจดูด้านของตนว่าเรียบร้อยดีหรือ เช่นกล่าวว่า

ท้าวธตรฐมีบริวารคนธรรพ นับได้ร้อยล้าน มีเครื่องประดับเหนือหัว และเนื้อตัวทั้งมวลเป็นเงินยวง ถือฆ้อนและสากเงินเป็นอาวุธ ไปยังกำแพงจักรวาลด้านทิศตะวันออก คือทิศที่ท้าวธตรฐเป็นโลกบาลประจำอยู่ ตาม

คติของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานว่า ท้าวธตรฐมีหน้าเป็นสีขาว ก็ตรงกับที่ว่าไว้ที่ว่าเป็นเงินยวง

ท้าววิรุฬหกมี บริวาร เป็นผีเสื้อ กุมภัณฑ์ไปสู่กำแพงจักรวาลด้านใต้ เครื่องประดับกายทั้งท้าววิรุฬหกและบริวารแล้วล้วนไปด้วยแก้วมณีรัตน์ พวกบริวารถือฆ้อนถือตระบองแก้วมณี ท้าววิรุฬหกขี่ม้า ทางมหายานว่าท้าววิรุฬหกมีหน้าเป็นสีขาว ไตรภูมิว่าแก้วมณีรัตน์เห็นจะเป็นแก้วเขียว บริวารท้าววิรุฬหกมีพวกผีเสื้อ ผีเสื้อเป็นยักษ์จำพวกหนึ่งในจำนวนที่เรียกว่า รากษส ซึ่งเป็นยักษ์ร้าย ผีเสื้อเป็นคำไทยแปลว่าผีเชื้อ ถ้าอยู่ในน้ำเรียกว่าผีเสื้อน้ำคือผีเชื้อน้ำ ถ้าเป็นผีเสื้อยักษ์ก็คือผีเชื้อยักษ์ ถ้าเป็นผีเสื้อเมืองก็คือผีเชื้อเมือง หมายความว่าเป็นผีหรือเทวดามีเชื้อของเมืองนั้น ๆ ลางทีก็เห็นว่าผีเป็นเลว จึงเปลี่ยนเป็นพระเสื้อเมืองให้ดีขึ้น

ท้าววิรูปักษ์มีบริวารเป็นพวกนาค ไปสู่กำแพงจักวาลด้านตะวันตก เครื่องประดับเป็นแก้วประพาฬ มหายานว่าท้าววิรูปักษ์มีหน้าเป็นสีแดง พวกบริวารที่เป็นเทวดาถือฆ้อนถือสากแก้วประพาฬ

ท้าวไพศพมีบริวารเป็นยักษ์และเทวดา ไปสู่กำแพงจักรวาลด้านเหนือ เครื่องประดับเป็นทองเนื้อสุก มหายานว่าท้าวไพศพหน้าเป็นสีเหลือง บริวารถือฆ้อนถือสากทอง ตัวพระไพศพทรงม้าสีทอง

กล่าวเรื่องท้าวจตุโลกบาลแล้ว ก็กล่าวถึงช้างไอยราวันของพระอินทร์ ซึ่งเป็นช้างที่เรารู้จักชื่อกันดี และมักทำภาพของช้างไอยราวันนี้มีสามหัว สันสกฤตเรียกชื่อช้างตัวนี้ว่าไอราวัน บาลีเป็นเอราวัณ เขียนผิดเป็นเอราวรรณก็มี ที่เขียนไอยราวันเป็นเขียน ย. เกินเข้ามาตัวหนึ่ง แล้วหดให้สั้นเข้าเป็นไอยรา ในหนังสือกาพย์กลอนหมายความถึงช้างสารทั่วไป ไม่จำกัดว่าเป็นช้างเอราวัณ คำภาษาไทยเรียกว่าไอยราพตก็มี คำเดิมในสันสกฤตเป็นไอราวัต หนังสือไตรภูมิกล่าวว่าช้างนี้ชื่อไอยราพรต และว่าไม่ใช่สัตว์เดรัจฉาน เพราะบนสวรรค์สัตว์เดรัจฉานขึ้นไปอยู่ไม่ได้ แม้แต่ยุงหรือไรตัวเดียวก็ไม่มี ช้างไอยราพรตคือเทวดาองค์หนึ่งชื่อไอยราวันเทพบุตร เมื่อพระอินทร์จะเสด็จไปแห่งใด ไอยราวันเทพบุตรก็นิมิตตนเป็นช้างเผือกตัวหนึ่งใหญ่นัก โดยสูงได้ ๑,๒๐๐,๐๐๐ วา และมีหัวได้ ๓๓ หัว หัวน้อย ๆ สองหัวอยู่ข้างหัวใหญ่ เพราะฉะนั้นจึงเป็นชุด

ละ ๓๓ หัว หัวใหญ่ได้ ๒,๐๐๐ วา "ละหัวถัดเข้าไปทั้งสองข้าง แลหัวแล ๓,๐๐๐ วา ถัดเข้าไปแลหัวแล ๔,๐๐๐ วา" ถัดเข้าไปอีกเบื้น ๕,๐๐๐ วา และ ๖,๐๐๐ วาตามลำดับ (พึงเกือบไม่เข้าใจทีเดียว คำว่า "แลหัวแล" เห็นจะหมายความว่าแต่ละหัว) ส่วนหัวใหญ่อยู่ท่ามกลางหัวทั้งหลายชื่อสุทัศน์ เบื้นที่นั่งแห่งพระอินทร์โดยกว้าง ๒,๔๐๐,๐๐๐ วา (กว้างสองเท่าของความสูงทั้งตัว) เหนือหัวช้างมีแท่นแก้วอันหนึ่ง กว้างได้ ๙๖,๐๐๐ วา มีปราสาทกลางแท่นแก้วสูงได้ ๘,๐๐๐ วา มีราชอาสน์หนาพร้อมด้วยหมอนใหญ่ หมอนน้อย หมอนอิง องค์พระอินทร์นั้นสูงได้ ๖,๐๐๐ วา เสด็จประทับเหนือแท่นแก้วมีเทพยดาขี่ ๒๒ หัว (ทำไมไม่ขี่ทั้ง ๓๓ หัว ลางที ๒๒ จะจดจำนวนคลาดเคลื่อนไป) ช้าง ๓๓ หัว แต่ละหัวมีงา ๗ อัน งาละอันยาวได้ ๔๐๐,๐๐๐ วา และงานั้นแต่ละงามีสระได้ ๗ สระ สระนั้นแต่ละสระมีบัวได้ ๗ กอ กอบัวแต่ละกอมีดอก ๗ ดอก แต่ละดอกมีกลีบ ๗ กลีบ แต่ละกลีบมีนางฟ้ายืนจับระบำ ๗ คน นางแต่ละคนมีสาวใช้ได้ ๗ คน รวมยอดช้าง ๓๓ หัว มีงาได้ ๒๓๑ สระได้ ๑,๖๑๗ สระ

กอบัวได้ ๑๑,๓๑๙ กอ ดอกบัวได้ ๗๙,๒๓๓ ดอก กลีบดอกบัวได้ ๕๕๔,๖๓๑ กลีบ นางพ้ำได้ ๓,๘๘๒,๔๑๗ คน และสาวใช้นางระบำได้ ๒๗,๑๗๑,๙๑๙ คน แลในงาช้างไอยราวันนั้น มีสถานสำหรับนางระบำและสาวใช้อยู่ โดยกว้างได้ ๕๐ โยชน์ (เห็นจะเบียดเยียดยัดกันมาก)

หนังสือเรื่องรามเกียรติ์ ตอนหนึ่งกล่าวถึงอินทรชิตโอรสทศกัณฐ์แปลงตัวเป็นพระอินทร์ แล้วให้พวกนายและไพร่พลยักษ์แปลงเป็นช้างเอราวัณ เป็นเทพบุตรเทพธิดา เพื่อลวงพระลักษมณ์ให้เข้าใจผิด แล้วสอบแผลงศรพรหมาสตร์ มาต้อง พระลักษมณ์ พวก ลิง พานร สลบ หมด หนุมานโกรธสำคัญผิดว่าเป็นพระอินทร์ เผ่นขึ้นไปหมายจะสังหารพระอินทร์เสีย เรื่องรามเกียรติ์ตอนนี้รู้จักกันดี นอกจากได้อ่านเรื่อง ยังเคยดูโขน เรียกกันว่าตอน "หักคอช้างเอราวัณ" หนังสือรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ กล่าวเรื่องตอนอินทรชิตแปลงเป็นพระอินทร์ และพวกนายและไพร่พลยักษ์แปลงเป็นช้างเอราวัณ เทพบุตรเทพธิดาไว้ดังนี้

"ให้การุณราชกุมภัณฑ์ เป็นเอราวรรณตัวกล้า
สามสิบสามเศียรอลงกา เศียรหนึ่งเจ็ดงางามงอน
งาหนึ่งเจ็ดสระโกสุมภ์ เศียรหนึ่งมีประทุมเกษร
เจ็ดกอชูก้านอรชร กอหนึ่งบานสลอนเจ็ดผกา
ดวงหนึ่งเจ็ดกลีบสุบงกช กลิ่นรสซาบซ่านนาสา
กลีบหนึ่งมีเทพธิดา เจ็ดนางกัลยายุพาพาล
แต่ละองค์ทรงโฉมอรชร รำพ้อนจำเรียงเสียงหวาน
นางหนึ่งล้วนมีบริวาร เจ็ดองค์เยาวมาลวิไลยวรรณ
เผือกผ่องพึงพิศอำไพ เหมือนช้างเจ้าไตรตรึงษ์ในสวรรค์
มีวิมานทุกเศียรดชกรรม์ พรายพรรณล้วนแก้วมณี"

อ่านคำกลอนนี้แล้ว ลองเทียบดูกับข้อความในไตรภูมิซึ่งเป็นความเรียงจะรู้สึกว่า คำกลอนพรั่งเพราะและได้ข้อความกะทัดรัดดีกว่ากันมาก ในที่นี้คัดคำกลอนมาจากเรื่องรามเกียรติ์ฉบับโรงพิมพ์หมอสมิท (เล่ม ๒ หน้า ๑๓๖๑) ซึ่งเป็นฉบับตัวพิมพ์เก่าที่สุดที่มีอยู่ คำต่าง ๆ คงปล่อยไว้ตามของเดิม จะเห็นคำว่าเอราวัณ ในที่นี้เขียนเป็นเอราวรรณ วิไล เขียนเป็นวิไลย และเขียนกันอย่างนี้มานานภายหลังมาทราบกันว่า วิลัย ภาษาสันสกฤตแปลว่า ทำลาย

ตาย ความไม่ตรงกับที่ใช้อยู่ในภาษาไทยซึ่งแปลว่า งาม หยดย้อย เดี๋ยวนี้จึงเขียนเสียใหม่เป็น วิไล เพื่อให้แตกต่างไปจากคำ วิลัย ซึ่งมีความหมายไม่ดีและไม่ได้แปลว่า งาม หยดย้อย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ตอนนี้ใหม่เป็นกาพย์ฉบัง คือ แต่งเป็นกลอนแบบหนึ่งเรียกว่ากาพย์ฉบัง บทหนึ่งมี ๑๖ คำ แบ่งคำเป็นสามบทหรือวรรค วรรคแรกมี ๖ คำ วรรคกลาง ๔ คำ มีคำที่สัมผัสกัน ซึ่งถ้าสังเกตในข้อความต่อไปนี้ ก็จะเห็นได้เองว่ามีสัมผัสที่ตรงไหนบ้าง

"อินทรชิตบิดเบือนกายิน เหมือนองค์อมรินทร์ทรงคชเอราวัณ

ช้างนิมิตฤทธิแข็งขัน เผือกผ่องผิวพรรณสีสังข์สะอาดโอพาร์

สามสิบสามเศียรโสภา เศียรหนึ่งเจ็ดงาดังเพชรรัตน์รูจี

งาหนึ่งเจ็ดโบกขรณี สระหนึ่งย่อมมีเจ็ดกออุบลบันดาล

กอหนึ่งเจ็ดดอกดวงมาลย์ ดอกหนึ่งเบ่งบาน
มีกลีบเจ็ดกลีบผกา

กลีบหนึ่งมีเทพธิดา เจ็ดองค์โสภา
แน่งน้อยลำเพาน้องพาล

น้างหนึ่งย่อมมีบริวาร อีกเจ็ดเยาวมาลย์
ล้วนรูปนิมิตมายา

จับระบำร่ายส่ายหา ชำเลืองหางตา
ทำทีดังเทพอัปสร

มีวิมานแก้วงามบวร ทุกเกศกุญชร
ดังเวไชยันต์อมรินทร์"

อ่านเทียบกาพย์ฉบังที่กล่าวนี้ กับบทกลอนที่กล่าวแล้ว รู้สึกได้ทันทีว่าฉบับหลังมีถ้อยคำซึ่งแสดงออกมาในภาษาไทยได้งดงามมาก ทั้งเสียงและความหมายของคำหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง มีรูปและเนื้อหาเป็นกาพย์โดยบริบูรณ์ จัดว่าเป็นวรรณคดีอันจะทำให้เกิดความนึกเห็นเป็น มโนภาพได้ชั้นหนึ่ง

อนึ่ง มีที่น่าสังเกตการใช้คำสำหรับนับจำนวน ซึ่งในตำราไวยากรณ์เรียกว่าลักษณะนาม คือใช้คำว่า องค์

สำหรับเป็นคำช่วยนับเกี่ยวกับเทพธิดา "เช่นกลีบหนึ่งมีเทพธิดาเจ็ดองค์โสภา แน่งน้อยลำเพานงพาล" ส่วนในหนังสือไตรภูมิไว้คำว่าคน สำหรับแก่นางฟ้าตลอดไปทุกแห่ง คำว่านางฟ้าเทพธิดาและนางอัปสรหรือเทพอัปสร เป็นคำใช้แทนกันได้ หมายความว่าผู้หญิงบนสวรรค์ทั้งนั้น เทพธิดาแปลว่าลูกสาวเทวดา คู่กับเทพบุตรซึ่งเป็นลูกชายเทวดา เพราะฉะนั้น เทวดาผู้หญิงซึ่งไม่เกี่ยวกับคำว่า ธิดาหรือลูกหญิงจะเรียกว่าอะไร ตามศัพท์ก็คือคำว่าเทวี แปลว่าเทวดาผู้หญิง คู่กับเทวะซึ่งเป็นเทวดาผู้ชาย แต่คำเทวีในภาษาไทยใช้สำหรับเรียกพระมเหสีของพระอินทร์ และของพระเจ้าแผ่นดินเสียแล้ว จึงต้องใช้คำเทพธิดาเป็นหมายความถึงผู้หญิงได้ทั่วไป ส่วนเทพอัปสรถ้าว่าทางอินเดียก็ไม่ใช่เทพธิดา เทพอัปสรเป็นนางผู้เกิดจากน้ำ มีรูปร่างหน้าตาสวยที่สุด เพราะฉะนั้นจึงต้องตกเป็นนางบำเรอของเทวดา เทียบได้กับคำว่า Heavenly nymphs ในภาษาฝรั่ง ที่พระอินทร์ส่งนางฟ้าลงมายั่วยวนฤษี และยักษ์เพื่อ ทำลายตบะให้เสียไป ก็คือพวกนางอัปสรนี่เอง นางอัปสรเป็นภาษาสันสกฤต ถ้าเป็นคำภาษาบาลีก็เป็นอัจฉรา โดยเหตุที่นาง

อัปสรสวยมาก ถ้าต้องการจะกล่าวถึงความงามของนางมนุษย์ว่าสวยมาก ก็มักกล่าวว่าสวยเหมือนนางอัปสร ในภาษาไทยมีแต่คำว่านางฟ้า ไม่ได้แบ่งแยกว่าเป็นนางเทพธิดาหรือนางอัปสรสุดแล้วแต่ว่าอยู่บนสวรรค์ก็เรียกว่านางฟ้าได้ทั้งนั้น เหตุฉะนี้คำเทพธิดาและเทพอัปสร ภาษาไทยจึงใช้ปน ๆ กัน และใช้คำช่วยในการนับสำหรับนางอัปสรเป็นองค์เสมอด้วยเทพบุตรเทพธิดา ในไตรภูมิใช้ว่าคนแทนคำว่าองค์ ชะรอยจะเห็นว่านางอัปสรไม่ใช่เทพธิดาหรือเป็นเทวดาผู้หญิงโดยแท้จริง จึงได้ใช้คำว่าคน หาได้ใช้เป็นองค์ไม่ ก็คำว่าองค์นั้นเป็นคำสันสกฤตและบาลี ไทยใช้เป็นคำช่วยในการนับสำหรับผู้ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพยิ่ง เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ เทวดา พระเจ้าแผ่นดิน ตลอดจนพระสงฆ์และสิ่งต่าง ๆ ลางอย่างซึ่งเป็นของพระเจ้าแผ่นดินก็ใช้คำว่าองค์ เมื่อภาษาไทยยังไม่ได้คำว่าองค์ จากภาษาบาลีมาใช้เป็นคำไทย เดิมเห็นจะใช้ว่าตน ดังที่ใช้กันอยู่ในหนังสือรุ่นเก่าของภาษาไทยถิ่น มีทางภาคพายัพเป็นต้น เรียกพระเจ้าแผ่นดินว่าตนหนึ่งสองตน ในไตรภูมิเองก็ใช้ตนสำหรับเทวดา มีอยู่หลายแห่งเช่นเทพยดา ๔ ตน

เป็นต้น แต่ใช้ว่าองค์ก็มี เห็นจะอยู่ในระยะที่ใช้คำ ตนและองค์ระหว่างหัวต่อก็เป็นได้ ในลางแห่งใช้ว่าอันก็มี เช่น กล่าวถึงท้าวจตุโลกบาลว่าเทพยดาทั้ง ๔ อัน ยากที่จะเข้าใจได้ว่า ทำไมจึงใช้ว่าอัน เพราะอันเป็นคำช่วยนับสำหรับสิ่งของที่ลักษณะเป็นแผ่นเท่านั้น แต่ถ้าพูดถึงภาษาไทยเดิมคำว่าอันใช้ได้ตลอดไปทุกอย่าง

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๓. สวรรคภูมิ (ต่อ)

พระอินทร์ มีพระมเหสีซึ่งในไตรภูมิใช้คำว่านางผู้เมีย หรือนางเมีย ๔ องค์ ชื่อนางสุธรรมา นางสุชาดา นางสุนันทา และนางสุจิตรา เวลาพระอินทร์เสด็จนั่งเหนือแท่นแก้ว นางสุธรรมานั่งเฝ้าอยู่ฝ่ายซ้าย นางสุชาดาอยู่ฝ่ายขวา นางสุนันทาอยู่ฝ่ายหลัง และนางสุจิตราอยู่เบื้องซ้ายอีกผู้หนึ่ง เวลาเฝ้าไม่ใช่แต่ลำพังผู้เดียว ย่อมมีบริวารอีกด้วย จะมีจำนวนบริวารกี่มากน้อยไม่กล่าวไว้ ถัดมาชั้นนอกมีหมู่นางฟ้า ซึ่งเป็นเมียพระอินทร์ได้ ๙๒ คน (จำนวนนี้แปลก ดูน้อยเต็มที และใช้นับว่าคน ไม่ใช่องค์) มีหน้าอันงามหนักหนาทั้งนั้น ต่อออกไปถึงพวกสาวใช้ ถัดออกไปอีกเป็นพวกนางฟ้าสาวสวรรค์ฟ้อนรำถวายแด่ พระอินทร์อยู่บ่อย ๆ มีเทพธิดานางหนึ่งดีดพิณ และพิณอีก ๖๐,๐๐๐ อัน ซึ่งเป็นเพื่อนพิณอันแรกก็ปรากฏเสียงไปด้วย เทพธิดานางหนึ่งเป่ากลองคู่ เพื่อนกลองอีก ๖๐,๐๐๐ คู่ก็ดังด้วย

ดุจดังว่าเป่าทุกคู่ นอกจากนี้ยังมีเทพธิดาเป่าสังข์กลองอื่น ๆ ตีบัณเฑาะว์และเป่าปี่เป็นต้น แต่ละสิ่งมีเพื่อนเป็นจำนวน ๖๐,๐๐๐ทั้งนั้น พวกดีดสีตีเป่าไม่มีแต่พวกนางฟ้าเท่านั้น ยังมีพวกคนธรรพอีกด้วย คนธรรพเป็นพวกศิลปินทางดนตรีของพระอินทร์ เป็นอมนุษย์จำพวกหนึ่ง ไม่ใช่เทวดา ดังกล่าวไว้ที่อื่นแล้ว เมียพวกคนธรรพคือพวกนางอัปสรนางฟ้า แล้วยังมีนางฟ้าอันเป็นเมียพระอินทร์อีกจำนวนหนึ่งมี ๒๔,๐๐๐,๐๐๐คน เห็นจำนวนเมียของพระอินทร์แล้วก็ตกใจ แต่เมื่อนึกอีกทีก็ไม่ประหลาด เพราะเป็นเรื่องเมืองสวรรค์

ข้อความตอนนี้ มีคำใช้แปลกมากอยู่ คือคำว่า เป่ากลอง จะว่าลอกคัดผิดกันมาก็ไม่เชิง เพราะมีซ้ำคำว่า เป่ากลองอยู่ถึง ๓ แห่ง ส่วนกลองอื่นใช้คำว่าตี รวมทั้งบัณเฑาะว์ก็เป็นตีด้วย บัณเฑาะว์เป็นกลองสองหน้าขนาดเล็กใช้มือถือ ตัวบัณเฑาะว์คอดกลาง ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกรวยแหลมสองกรวย เอาปลายกรวยมาต่อกันเป็นตอนคอด หรือเป็นรูปนาฬิกาทรายฉะนั้น บัณเฑาะว์มีตุ้มอยู่ปลายสายเชือกสำหรับแกว่งให้กระทบบัณเฑาะว์ มีเสียงดังอย่างกลองแต่เบากว่า เหมือนปังปั่งซึ่งเป็นของเด็กเล่นฉะนั้น บัณ-

เฑาะว์เป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งของพราหมณ์ มีใช้อยู่ในพระราชพิธีเกี่ยวกับพิธีพราหมณ์ เรียกกันว่าไกวบัณเฑาะว์ หาได้ใช้ว่าตีบัณเฑาะว์เหมือนที่อยู่ในไตรภูมิไม่ ส่วนคำว่าเบ่ากลองในที่นี้ เห็นจะแปลว่าตี จะต่างกับคำเบ่า ที่แปลว่าส่งลมให้พุ่งออกมาโดยแรงจากปาก สอบค้นหาคำเบ่าในคำไทยถิ่นต่าง ๆ ปรากฏว่าไทยใหญ่มีคำโป๊ แปลว่า ตี ถ้าเทียบเคียงสระโอกับสระเอา ก็มีคำเดียวที่เป็นกันอยู่หลายคำ ซึ่งใช้สระโอก็มี ใช้สระเอาก็มี เช่นคำว่า โง่กับเง่า ไทยกลางใช้โง่และใช้เป็นคำซ้อนว่าโง่เง่า แต่ไทยถิ่นทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีถิ่นอีสานเป็นต้น ใช้เง่าแทนคำว่า โง่

มเหสีพระอินทร์องค์ที่ชื่อสุชาดา เป็นธิดาของท้าวอสูร ชื่อเนวาสิกาสูรพระอินทร์แปลงเป็นยักษ์แก่ไปลักพาเอามาขณะที่นางเสี่ยงพวงมาลัยเลือกคู่ ที่พระอินทร์มีเมียเป็นนางฟ้าถึง ๒๔,๐๐๐,๐๐๐ คน ก็เป็นจำนวนมากอยู่แล้ว แม้กระนั้นยังเป็นรองน้อยว่านางฟ้าที่แห่ห้อมล้อมหน้าหลังพระศรีอาริยเมตตรัย (ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ และจะได้

ลงมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าต่อไป) เมื่อเสด็จมาไหว้พระจุฬามณีบนสวรรค์ นางฟ้าที่แห่นำหน้าพระศรีอาริย์มาก่อนมีจำนวนได้แสนโกฏิคน แห่ห้อมมาทางซ้ายขวาอีกข้างละแสนโกฏิคน และตามเป็นกระบวนท้ายอีกแสนโกฏิคน รวมหมดด้วยกัน ๔ แสนโกฏิคน หรือ ๔,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ คน จำนวนอย่างนี้ใคร ๆ ก็รู้ว่าเป็นตัวที่กล่าวไม่ได้ ไฉนท่านจึงกล้ากล่าว ไม่นึกว่าคนรุ่นหลังที่อ่านหรือฟังแล้วจะไม่สงสัยบ้างหรือ เชื่อว่าข้อนี้ท่านคงรู้ดี ที่กล้ากล่าวเป็นจำนวนเยื่องมาก ๆ เช่นนี้ คงมีความมุ่งหมายอะไรสักอย่างหนึ่ง เพราะเทวดาชั้นสามัญอย่างเลวเต็มที ยังมีนางฟ้าเป็นบริวารองค์ละพันคน อย่างดีก็ได้ถึงองค์ละแสนคน ผู้ใดเมื่อยังไม่ตายเป็นคนทำบุญทำกุศล เพียงเอาทรายมาก่อเป็นพระเจดีย์บูชาพระศาสนาเท่านั้น ตายแล้วไปเกิดเป็นเทวดา มาได้บริวารนางฟ้าพันคน ถ้าอุตส่าห์พยายามทำบุญประพฤติแต่การกุศลได้มากเท่าใด ก็จะได้เสวยสุขบนสวรรค์ มีนางฟ้าบำรุงบำเรอความสุขเป็นจำนวนมากมาย มนุษย์ทุกคนย่อมปรารถนาความสุข ไม่อยากได้ทุกข์ และ

ความสุขของคนธรรมดา อยู่ที่ปรารถนาหาความสุขที่เป็นความรู้สึกยวนใจด้วยรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสมากกว่าปรารถนาหาความสุข ซึ่งไม่มีเรื่องเหล่านี้เจือปนอยู่ด้วย .เมื่อความปรารถนาของตนโดยมากเป็นเช่นนี้อะไรไม่ดีเท่ากับ หนามยอกเอา หนามบ่ง บอกว่าถ้าทำบุญกุศลมาก ๆ จะได้ขึ้นสวรรค์ชมนางฟ้าได้มาก ๆ มีจำนวนอย่างที่นึกเห็นเป็นอุดมคติ ซึ่งทุกคนก็เคยนึกเป็นจำนวนมาก ๆ อย่างนี้อยู่แล้ว เพราะเป็นเรื่องนึก นึกให้มากสักเท่าไรก็นึกได้ คนที่ชอบสิ่งยั่วยวน จะได้ทะเยอทะยานอยากขึ้นสวรรค์ เมื่ออยากขึ้นสวรรค์ก็ต้องเพียรทำบุญกุศลให้มาก ๆ ดังที่ทางศาสนาท่านสอนไว้ เมื่อคนที่อยากขึ้นสวรรค์รู้แจ้งเห็นจริงในข้อธรรมคำสั่งสอนของศาสนาแล้ว ความทะเยอทะยานอยากได้สุขที่เกี่ยวกับเรื่องตัณหา ก็จะเบาบางไปเอง และตั้งอยู่ในคุณงามความดี เพราะความเคยชินต่อความประพฤติที่เป็นบุญเป็นกุศล ซึ่งขั้นต้นมุ่งจะไปสวรรค์ชมนางฟ้า ครั้นรู้จริงเห็นจริงในพระศาสนาแล้วก็กลับใจได้ เห็นจะเป็นด้วยเหตุผลอย่างนี้ โบราณท่านจึงให้จำนวน

มาก ๆ เป็นอุดมคติไว้ให้สะใจผู้ที่ทะเยอทะยานอยากได้อย่างนั้น

พระอินทร์ของพระพุทธศาสนา ไม่เป็นตำแหน่งประจำอยู่ตลอดไปเหมือนพระอินทร์ลัทธิศาสนาฮินดู สิ้นบุญแล้วก็ต้องจุติ มีคนใหม่ขึ้นไปเป็นพระอินทร์แทน เมื่อเช่นนั้นนางสุธรรมา นางสุชาดา นางสุนันทา และนางสุจิตรา มเหษีทั้ง ๔ องค์ของพระอินทร์ จะมีฐานะเป็นอย่างไรต่อไป เมื่อมีพระอินทร์องค์ใหม่ขึ้นไปแทน เทวดาผู้ใหญ่ ๓๒ องค์ ซึ่งเป็นสหายของพระอินทร์องค์เก่าตลอดจนช้างเอราวัณและอะไร ๆ ซึ่งเป็นทิพยสมบัติจะต้องมีเปลี่ยนแปลงไปด้วยไหม แก้ว่าพระอินทร์ใดสิ้นบุญต้องจุติ สมบัติแห่งพระอินทร์องค์นั้นก็หมดไปด้วย พระอินทร์องค์ใหม่ก็มีสมบัติของพระอินทร์องค์ใหม่ เช่น ช้างเอราวัณก็มีเทพบุตรองค์อื่น ที่ไม่ได้จุติตามพระอินทร์องค์เก่า เนรมิตรเป็นช้างเอราวัณถวายพระอินทร์องค์ใหม่ต่อไป ดังนี้เป็นต้น เทวดาผู้ใหญ่ ๓๒ องค์ ของพระอินทร์องค์เก่า เมื่อพระอินทร์องค์เก่าจุติ ก็จุติตามไปด้วย แล้วก็มีเทวดาผู้ใหญ่ ๓๒ องค์ ชุดใหม่บังเกิดขึ้น สำหรับกับพระอินทร์องค์ใหม่

สืบไป เป็นทำนองเปลี่ยนชุดรัฐบาลบนสวรรค์ เพราะฉะนั้น พระอินทร์จึงเป็นตำแหน่งหัวหน้า หรือนายกเทวดามากกว่าเป็นชื่อเฉพาะองค์ของเทวดา

บนสวรรค์นอกนครไตรตรึงษ์ ออกไปทางฝ่ายตะวันออกเฉียงใต้ มีพระเจดีย์องค์หนึ่งชื่อว่าพระเจดีย์จุฬามณี เป็นพระเจดีย์อินทนิลมณีประดับไปด้วยทอง และแก้ว ๗ ประการ โดยคณนาสูงได้ ๘๐,๐๐๐ วา มีกำแพงทองล้วนสี่ด้าน ๆ ๑๖๐,๐๐๐ วา ประดับด้วยธงประฏาก (ธงเป็นผืนห้อยยาวลงมาอย่างธงจระเข้) ธงไชยและกลดชุมสาย (กลดทำด้วยผ้าตาดทองมีสายห้อยเป็นระย้าอยู่รอบ ๆ) มีเทวดาดีดสีตีเป่าเครื่องดุริยางค์ดนตรีบำเรอถวายพระเจดีย์อยู่ทุกเวลา พระอินทร์ย่อมเสด็จไปนมัสการพระเจดีย์นี้มิได้ขาด

หนังสือเรื่องพระมาลัยคำหลวง (ว่าเจ้าพ้าธรรมธิเบศร สมัยอยุธยาตอนปลาย ทรงพระนิพนธ์ แต่เห็นจะไม่ใช่ เพราะมีสำนวนต่ำกว่าพระนิพนธ์เรื่องอื่นมากนัก) กล่าวว่าพระมาลัยเถระ ซึ่งเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้าย ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานล่วงมาแล้ว ๕ พันปี และขึ้นไปไหว้พระเจดีย์จุฬามณี พระอินทร์บอก

พระมาลัยว่า สร้างไว้ให้เทวดาบูชา จึงมีปัญหาว่า สร้าง ณ ปางใด ในนั้นเรียกพระเจดีย์นี้ว่า "จุฬามณีทาฒธาตุ" คำ ทาฒธาตุ ที่ถูกเป็นทาฐ แปลว่าพระเขี้ยวแก้วของพระพุทธเจ้า หมายความว่าพระเจดีย์จุฬามณีเป็นที่บรรจุพระเขี้ยวแก้ว แต่อีกแห่งว่าบรรจุพระเกศธาตุ คือเส้นพระเกศา หรือผมของพระพุทธเจ้า เป็นแย้งกันอยู่ ในที่นี้เป็นว่าบรรจุพระเกศ ก็ต้องสร้างเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ คือเมื่อเสด็จออกบวชตัดพระเกศาแล้วพระอินทร์รับเอาพระเกศาไปสร้างพระเจดีย์บรรจุไว้บนสวรรค์ ถ้าบรรจุพระเขี้ยวแก้ว จะต้องเป็นสร้างเมื่อเสด็จปรินิพพานแล้ว พระอินทร์ขโมยพระเขี้ยวแก้วจากมวยผมโทณพราหมณ์ได้ เอาไปสร้างพระเจดีย์บรรจุไว้บนสวรรค์ หรือจะเป็นว่าสร้างบรรจุพระเกศา เมื่อครั้งเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ ภายหลังเมื่อขโมยพระเขี้ยวแก้วมาได้ มาเจาะพระเจดีย์บรรจุเติมเข้าไว้ก็เป็นได้

รูปพระเจดีย์จุฬามณีที่เขียนกัน องค์พระเจดีย์ทาสีเขียวเพราะเป็นพระเจดีย์อินทนิลมณี ซึ่งเป็นแก้วสีเขียว ผู้ดีชาวไทยแต่ก่อน มีหิ้งพระหรือห้องพระสำหรับไหว้บูชา

พระไว้ทุกบ้านเรือน ข้างหลังหิ้งเขามักมีภาพเขียนเป็นพระเจดีย์จุฬามณีอุดหลังไว้ มีเทวดาเหาะมาเป็นกลุ่ม ๆ ที่เขามีภาพพระเจดีย์จุฬามณีไว้เพื่อประโยชน์อะไร ถ้าจะมีไว้สำหรับบูชา พระเจดีย์อื่นมีถมไป ทำไมจะต้องไหว้เจาะจงพระจุฬามณีด้วยเล่า ที่ไหว้พระเจดีย์จุฬามณีเห็นจะต้องการไหว้พระศรีอาริย์ เพราะพระมาลัยชี้นไปไหว้พระเจดีย์จุฬามณี ก็เพื่อได้พบกับพระศรีอาริย์เทวโพธิสัตว์จะได้แสวงคุณสมบัติแห่ง พระศรีอาริย์ให้พา คนทะเยอทะยาน อยากพบพระศรีอาริย์บ้าง จึงได้มีรูปพระเจดีย์จุฬามณีไว้บูชาเพื่อทำใจให้หยั่งถึงพระศรีอาริย์อยู่ทุกวัน จะได้พบ คิดเห็นอย่างนี้ อยู่ข้างจะเป็นการใส่ร้ายให้คนแต่ก่อนมากอยู่ ไม่คิดเช่นนี้ก็ยังมองเห็นเหตุผลเป็นอย่างอื่นไม่ได้

ประเพณีทำศพของไทย เขาอาบน้ำศพให้สะอาดเสียก่อน แล้วจึงแต่งตัวให้หมดจด ทำกรวยดอกไม้ธูปเทียนด้วยใบตอง ให้ศพพนมมือถือไว้สำหรับนำขึ้นไปไหว้พระจุฬามณีเจดีย์ ประเพณีที่ว่าคงทำสืบต่อไปถึงทุกวันนี้ แต่ต้นเหตุที่ทำไม่ใคร่ทราบกันแล้ว เป็นทำตาม ๆ กันมาเป็นประเพณีเท่านั้น

นอกเมืองไตรตรึงษ์ไป ทางทิศตะวัน ออกเฉียงเหนือ มีสวนอุทยานชื่อว่าบุณฑริกวัน ในสวนนั้นมีไม้ทองหลางใหญ่ต้นหนึ่งชื่อปาริกชาติกัลปพฤกษ์ หรือเรียกย่อว่าต้นกัลป-พฤกษ์ ใต้ต้นกัลปพฤกษ์มีแท่นศิลาแก้วชื่อว่าบัณฑุกัมพล เป็นแท่นสีแดงเข้มดังดอกสะเอ้ง (ดอกชบา) และอ่อนดังฟูกผ้าอ่อน เมื่อพระอินทร์นั่งเหนือแผ่นศิลานี้ แท่นจะมีอาการอ่อนยุบลงไปเพียงสะดือ เมื่อพระอินทร์ลุกขึ้นจากจากแท่น แท่นก็เต็มขึ้นมาดังกล่าว พูดอย่างง่าย ๆ ก็คือเป็นแท่นสปริงฟุบลงและฟูได้ ใกล้กับที่นี้มีศาลาใหญ่ชื่อสุธรรมาเทพสภา เป็นที่ประชุมและเป็นที่ฟังธรรมเทศนาของเทวดา ใกล้กำแพงทองล้อมรอบศาลาสุธรรมา มีดอกไม้ชนิดหนึ่ง ชื่ออสาพติ หอมนักหนา บานพันปีละครั้งเท่านั้น ส่วนดอกปาริกชาติร้อยปีจึงบานครั้งหนึ่ง ส่งกลิ่นหอมฟุ้งไปไกลได้แสนวา เวลาดอกไม้บาน เทวดาพากันไปเก็บดอกไม้ทิพย์เหล่านี้ หนังสือเรื่องสมบัติอมรินทร์คำกลอนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งกล่าวถึงไม้ปาริกชาติไว้ดังนี้

"มีพระยาไม้ปาริกชาติ ประจำเชิงเมรุมาศมไหสวรรย์
สูงร้อยโยชน์ยี่งไม้ในหิมวัน ทรงสุคันธ์ทิพยรสขจายขจร
กลิ่นบุปผาฟุ้งพ้าไปร้อยโยชน์ อบเอารสสาโรสเกสร
ทั่วสถานพิมานเทวนิกร เชิญบัญชรพิมานงามเมื่อยาม
บาน"

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองสวรรค์นี้แปลก มีสวนถึงสองสวน คือสวนมหาพลดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีสวนบุณฑริกอันซ้ำในทิศเดียวกันอีกสวนหนึ่ง ของสำคัญเช่นต้นกัลปพฤกษ์ แท่นบัณฑุกัมพล ศาลาที่ประชุมของเทวดาก็รวมอยู่ในทิศนี้หมด

หนังสือไตรภูมิกล่าวเรื่องเมืองสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ของพระอินทร์ต่อไปอีกสามหน้ากระดาษ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเทวดาพั่งเทศน์ และเรื่องตรวจดูบุญบาปที่มนุษย์ทำไว้ตามบัญชีรายการที่เทวดานำเสนอพระอินทร์ ถ้าในบัญชีแผ่นทองปรากฏว่ามนุษย์ทำบุญมาก เทวดาก็ดีใจแซ่ซ้องสาธุการ ถ้าในบัญชีมีน้อยเทวดาก็เสียใจร้องว่า โอ้อนิจจาคนทั้งหลายทำบุญกันน้อยนัก ตายไปจะตกนรก ในที่สุดของเรื่องดาวดึงส์กล่าวว่า "ผู้ใดแลจะปรารถนาไปเกิดในเมือง

สวรรค์ไซร้อย่าได้ประมาทลืมตน ควรเร่งขวนขวายกระทำกุศลบุญธรรมให้ทานรักษาศีล เมตตาภาวนา อุบัฏฐากรักษาบิดามารดา ผู้เฒ่า ผู้แก่ ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์และสมณพราหมณ์ผู้มีศีลไซร้ ก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์" เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ในที่สุดนี้ว่า ที่กล่าวเรื่องเมืองสวรรค์ไว้งดงามมโหฬาร คือ กว้างขวางอย่างใหญ่ก็เพื่อประโยชน์จะให้รับความเพลิดเพลินเป็นอุดมคติ ให้คนเร่งขวนขวายประพฤติแต่การบุญ สั่งสอนกันตรง ๆ คนไม่ชอบฟัง จึงต้องมีเรื่องเป็นอุดมคติอย่างนี้เป็นเครื่องชวน

แท่นบัณฑุกัมพลของพระอินทร์ เป็นแท่นที่ชาวไทยรู้จักกันมาก ถ้ามีเหตุอะไรเป็นเรื่องเดือดร้อนขึ้นในเมืองมนุษย์ แท่นนี้จะมีอาการปรากฏแข็งกระด้าง ไม่อ่อนนุ่มเหมือนเวลาปกติ เป็นเครื่องหมายบอกให้พระอินทร์รู้ว่ามีเรื่องร้ายเป็นเหตุเภทภัยแก่ผู้มีบุญในเมืองมนุษย์ขึ้นแล้ว เป็นหน้าที่ของพระอินทร์จะต้องเสด็จลงไปช่วย หรือให้ใครลงไปช่วยแทน กลอนบทต่อไปนี้เป็นพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ อยู่ในเรื่องสังข์ทองตอนตีคลี กล่าวถึงเรื่องแท่นบัณฑุกัมพล

กระด้าง กลอนนี้มีผู้รู้จำกันได้มากคน แม้เด็ก ๆ ก็จำได้ เพราะใช้ เป็น หนังสือสอนอ่าน กวีนิพนธ์ และ ร้องเล่นกันอยู่ ดังนี้

"มาจะกล่าวบทไป ถึงท้าวสหัสนัยน์ไตรตรึงศา
ทิพอาสน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา กระด้างดังศิลาประหลาดใจ
จะมีเหตุมั่นแม่นในแดนดิน อมรินทร์เร่งคิดสงสัย
จึงสอดส่องทิพเนตรดูเหตุภัย ก็แจ้งใจในนางรจนา
แม้นมิไปช่วยจะม้วยมอด ด้วยสังข์ทองไม่ถอดรูปเงาะบ่า
จำจะยกพหลพลเทวา ลงไปล้อมพาราสามลไว้
ชวนเจ้าธานีดีดลีพนัน น้ำหน้ามันจะสู้ใครได้
จะขู่ให้งันงกตกใจ ออกไปหาบุตรสุดท้อง
พระสังข์ครั้งนี้จะถอดเงาะ งามไหมาะไม่มีเสมอสอง
พ่อตาจะได้เห็นเป็นรูปทอง ทั้งทำนองเพลงคลีดีต่อยุทธ์"

๑๔. สวรรคภูมิ (ต่อ)

สูงขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ได้ ๘๔,๐๐๐ โยชน์ ถึงชั้นฟ้าชื่อยามาเป็นสวรรค์หรือเทวโลกชั้นที่สาม สวรรค์ชั้นนี้มีปราสาทแก้วปราสาทเงิน เป็นวิมาน มีสวนแก้ว อุทยานและสระโบกขรณี งดงามไม่แพ้สวรรค์ชั้นไตร-ตรึงษ์ ผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นยามา ชื่อสุยามเทวราช สวรรค์ชั้นนี้อยู่สูงกว่าวิถีโคจรพระอาทิตย์ แสงแดดส่องไปไม่ถึง แต่ก็ไม่มืด เพราะด้วยรัศมีแก้วและรัศมีตัวเทวดาส่องสว่างอยู่เสมอ ไม่รู้จักรุ่งและค่ำ อาศัยดอกไม้ทิพบานเมื่อใดก็รู้ว่ารุ่ง ถ้าหุบเมื่อใดก็รู้ว่าค่ำ เพราะฉะนั้นท่านจึงแปลคำยามาซึ่งเป็นชื่อสวรรค์ชั้นนี้ว่าเป็นสวรรค์ มีแต่เวลายามดีตลอดไปไม่มีค่ำ เทวดาบนสวรรค์ชั้นยามามีอายุยืนได้ ๒,๐๐๐ ปีทิพ เท่ากับ ๑๔๒,๐๐๐,๐๐๐ ปีในมนุษย์ หรือ ๒๐๐ ปี เมืองมนุษย์เท่าวันกับคืนบนสวรรค์ชั้นนี้ สวรรค์ชั้นยามามีกล่าวไว้เพียงเท่านี้ และเป็นสวรรค์ที่ชาวบ้านไม่รู้จักชื่อ เพราะไม่สู้มีกล่าวในเรื่องวรรณคดี

ถัดขึ้นไปอีกสูงได้ ๑๖๘,๐๐๐ โยชน์ ถึงสวรรค์ชั้นดุสิต เป็นเทวโลกชั้นที่ ๔ ดุสิตแปลว่าเป็นที่บันเทิง มีพระยาผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นนี้ชื่อ สันดุสิตเทวราช พระโพธิสัตว์ซึ่งจะเสด็จลงมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ย่อมสถิตในสวรรค์ชั้นนี้ มีพระศรีอาริย์โพธิสัตว์ ซึ่งจะมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าภายหน้าเป็นต้น อายุเทวดาชั้นดุสิตยืนได้ ๔,๐๐๐ ปีทิพ เท่ากับ ๕๗๖,๐๐๐,๐๐๐ ปีเมืองมนุษย์หรือ ๔๐๐ ปีเมืองมนุษย์เป็นวันกับคืนในสวรรค์ชั้นดุสิต

ต่อสูงขึ้นไปอีกได้ ๓๓๖,๐๐๐ โยชน์ ถึงสวรรค์ชั้นนิมมานรดี แปลว่าเทวดาผู้ยินดีในการเนรมิต นึกอะไรก็เนรมิต ไม่ต้องให้มีใครถวายใครสังเวยเหมือนเทวดาอื่นที่อยู่ชั้นต่ำลงไป นี้จัดเป็นเทวโลกชั้นที่ ๕ เทวดานี้อายุยืน ๘,๐๐๐ ปีทิพ หรือ ๒,๓๐๔,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์

พ้นสวรรค์นิมมานรดีขึ้นไปได้ ๖๗๒,๐๐๐ โยชน์ ถึงสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี แปลว่าเทวดาผู้เป็นอิสระหรือเป็นผู้ควบคุมการเนรมิตเองก็ได้ หรือจะให้คนอื่นเนรมิตแทน

ก็ได้ จัดเป็นเทวโลกชั้นที่ ๖ หรือชั้นสูงสุดของเทวดา เทวดาชั้นนี้มีอายุยืนได้ ๑๖,๐๐๐ ปีทิพ หรือ ๙๒๑,๖๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์ มีพระยาชื่อปรนิมมิตสวัตตี อันพระยามาราธิราชผู้เป็นใหญ่แก่หมู่มารทั้งหลายก็อยู่บนสวรรค์ชั้นนี้ แต่อยู่กันคนละฝ่ายกับเทวดาเพราะไม่ถูกกัน เพราะพระยามารเป็นผู้คอยขัดขวางไม่ให้พระโพธิสัตว์ลงมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า เพราะกลัวมนุษย์จะขึ้นสวรรค์กันมาก ในภาษาไทยเมื่อกล่าวว่า "มีมารผจญคอยขัดขวาง" หมายความว่ามีคนหรืออะไรคอยทำให้ติดขัดไม่สะดวก เทียบเรื่องพระพุทธเจ้าเวลาจะตรัสรู้พระยามารพาพวกมารไปขัดขวางพระพุทธเจ้า ไม่ให้สำเร็จพระโพธิญาณ เรื่องในพระพุทธประวัติตอนนี้เรียกว่า มารผจญหรือผจญมาร คือการต่อสู้กับพระยามาร มารทางลัทธิศาสนาฮินดูเป็นชื่อหนึ่งของกามเทพ พุทธศาสนานำเอาชื่อมาใช้ หมายถึงความรักใคร่อันเนื่องด้วยกิเลสตัณหาสมมติให้มีตัวตนขึ้น

เรื่องสวรรค์ ๔ ชั้นถัดจากดาวดึงส์ขึ้นไป มีเรื่องไม่มากเหมือนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จึงไม่ใคร่มีใครรู้จักหรืออยากไปเกิด แม้แต่ชื่อนอกจากสวรรค์ชั้นดุสิตแล้ว ก็ไม่ค่อยมีผู้รู้

ยิ่งเป็นสวรรค์ชั้นสูงสุด ก็มีชื่อจำยาก เรียกยาก จึงไม่มีผู้สนใจจำ และไม่มีเรื่องอะไรในสวรรค์นั้นที่ควรกล่าว สวรรค์ ๔ ชั้นนี้เมื่อรวมกับชั้นดาวดึงส์ และชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งอยู่ต่ำถัดลงไปก็เป็นสวรรค์หมดด้วยกัน ๖ ชั้น เรียกว่าเทวโลกหรือสวรรค์ชั้นฉกามาพจร คือเป็นสวรรค์ทั้ง ๖ ซึ่งยังเกี่ยวข้องอยู่ด้วยกามตัณหา ยังคั้นรนอยู่ด้วยความอยากความใคร่ เป็นสวรรค์ซึ่งในภาษาอังกฤษเรียกว่า sensual heavens เทวดาย่อมมีเมียมีลูกได้ตามวิธีของสวรรค์ ผิดกับวิธีของเมืองมนุษย์เทวดาผู้หญิงกับผู้ชาย เพียงจับมือถือแขนกันถูกต้องกัน หรือยิ้มให้แก่กันก็เกิดลูกได้ดังนี้เป็นต้น เหตุนี้จึงไม่ใช่เป็นสถานที่ซึ่งเมื่อขึ้นไปเกิดแล้วไม่ต้องตายอีกเหมือนดังเทวดาของฝรั่งของแขก สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นเมื่อรวมกับโลกมนุษย์ โลกนรก โลกเดรัจฉาน และโลกอสุรกาย เป็น ๑๑ โลกด้วยกัน ก็เรียกว่ากามภพหรือกามภูมิ

ถัดสวรรค์ชั้นสูงสุดขึ้นไป ถึงพรหมโลกอันเป็นที่อยู่ของพวกพรหม พรหมโลกนั้นอยู่ไกลขึ้นไปยิ่งนัก ไกลแสนไกลจนไม่อาจกำหนดนับคณนาได้ แม้ว่าศิลาก้อน ๑ เท่าปราสาทเหล็กอันชื่อว่าโลหปราสาท ซึ่งมีอยู่ในลังกาทวีป

โพ้น (โลหปราสาทนี้จำลองไว้ที่วัดราชนัดดา) เอาทอดทิ้งลงไปจากชั้นพรหมปาริสัชชา ซึ่งเป็นพรหมโลกชั้นต่ำที่สุด และบ่มีข้องขัดสักแห่งเลย แม้ว่าดังนั้นก็ดี กินเวลาที่ตกลงมาได้ ๔ เดือน จึงจะถึงแผ่นดินที่เราอยู่นี้ ถ้าเทียบกับความรู้ในบัจจุบัน พรหมโลกก็เท่ากับเป็นดวงดาวต่าง ๆ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากโลกเรานี้ไปไกลแสนไกลอันไม่อาจกำหนดนับได้กัน ตามธรรมดาต้องกำหนดเอาปีแสงสว่าง (Light year) เป็นหน่วยสำหรับนับแทนจำนวนปี แสงสว่างนั้นมีความเร็วแล่นไปได้วินาทีละ ๑๘๗,๐๐๐ ไมล์ หรือ ๑๘,๐๐๐ โยชน์ ถ้าปีหนึ่งเป็นจำนวนเลขสักเท่าไร ที่แสงสว่างจะแล่นไปได้ก็จะเป็นจำนวนตัวเลขไม่แพ้กับที่กล่าวไว้ในไตรภูมิ

พรหมโลกจัดเป็นสองพวก พวกหนึ่งเป็นพรหม มีรูปร่างเรียกว่ารูปพรหม มีหมดด้วยกันเป็น ๑๖ ชั้นหรือโสพส เรียกอีกชื่อหนึ่งรวมกันว่ารูปาวจร อีกพวกหนึ่งไม่มีรูปร่างเรียกว่าอรูปพรหม มีด้วยกัน ๔ ชั้นเป็นอรูปาวจร รวมทั้งสองพวกก็เป็น ๑๖ ชั้น (ของมหายานเพิ่มเข้าอีก ๒ ชั้นรวมเป็น ๑๘ ชั้น) มีชื่อเรียกแต่ละชั้นเป็นต่าง ๆ กัน ซึ่งจะยกไม่กล่าวถึง เพราะอาจดูได้ในหนังสือไตรภูมิ คนที่จะ

ไปเกิดในพรหมโลก ได้แก่ผู้เข้าฌานบรรลุชั้นตามที่มีกำหนดไว้ในเรื่องวิธีเข้าฌาน (Trance) ว่าถ้าได้ฌานชั้นนั้น ๆ ก็ไปเกิดในพรหมโลกชั้นนั้น ๆ เหตุนี้ผู้ซึ่งขึ้นไปเกิดเป็นพรหมจึงเป็นพวกพราหมณ์ พวกฤษีแทบทั้งนั้น เพราะเป็นเรื่องของฤษีชีไพรโดยตรง บนพรหมโลกทุกชั้นมีปราสาทแก้วและเครื่องประดับงามยิ่งกว่าของเทวดาตั้งพันเท่า หมายความว่า จะพรรณนาความงามของพรหมโลกให้วิจิตรพิสดารยิ่งกว่าที่พรรณนามาในเรื่องเมืองสวรรค์ไม่ได้แล้ว จึงได้กล่าวแต่สั้น ๆ เพียงเท่านี้ ในพรหมโลกมีแต่พรหมผู้ชายล้วน พรหมผู้หญิงไม่มี เพราะฉะนั้นพรหมจึงพ้นแล้วจากกามตัณหา ไม่มีเรื่องรูปรสกลิ่นเสียง และเครื่องบำรุงบำเรอไม่มีลูกมีเมีย เมื่อไม่มีความจำเป็นเรื่องลูกเมียก็ไม่มีความจำเป็นต้องมีเพศ เป็นพรหมผู้ชายฝ่ายเดียว ควรเป็นพรหมไม่มีเพศจะเหมาะกว่า พวกผู้หญิงจะได้ไปเกิดเป็นพรหมได้บ้าง ไม่ผูกขาดแต่พวกผู้ชายฝ่ายเดียว พวกพรหมนั้นมีอายุยืนนานมากจะนับจำนวนปีด้วยล้านด้วยโกฏิไม่พอกัน จะคำนวณได้ ก็ด้วยเอาจำนวนมหากัลป์เป็นหน่วยสำหรับนับ

พรหมชั้นต่ำมีอายุได้ครึ่งมหากัลป์ อย่างชั้นสูงถึง ๘๐,๐๐๐ มหากัลป์

มหากัลป์แปลว่ากัลป์ใหญ่ มีความนานแสนนานเหลือที่จะนึกนับได้ด้วยปี เป็นระยะเวลาระหว่างทิโลกธาตุ (Universe) หรือสากลจักรวาลเกิดและทำลายไปคราวหนึ่ง ๆ มหากัลป์หนึ่งแบ่งออกเป็นอสงไขยกัลป์ ๔ อสงไขย แปลว่าเหลือที่จะนับได้ อสงไขยที่ ๑ คือระยะเวลาตอนที่โลกถึงแก่ความประลัยหรือทลายไป เพราะด้วยไฟด้วยน้ำและลมมาล้างให้หมดสิ้นไป อสงไขยที่ ๓ คือระยะเวลาที่โลกธาตุทลายพินาศแล้ว ยังมีแต่ความว่างเปล่าอยู่ อสงไขยที่ ๓ คือระยะโลกธาตุเกิดใหม่ อสงไขยที่ ๔ คือระยะเวลาที่โลกธาตุมีขึ้นจนกว่าจะถึงระยะเวลาประลัยทลายอีก เท่ากับเป็นอายุของโลกธาตุ ระยะเวลาอสงไขยที่ ๑ ช้านานเท่าไร เป็นเรื่องไม่สามารถจะนับได้ จึงต้องใช้วิธีอุปมาดังว่า เอาผ้าทิพอันอ่อนบางเหมือนควัน มากวาดภูเขาซึ่งสูงได้โยชน์หนึ่งและวัดโดยรอบได้ ๑ โยชน์ ในระยะเวลาร้อยปีกว่ากวาดครั้งหนึ่ง เมื่อใดภูเขานั้นราบเพียงแผ่นดินเป็นหน้า

กลอง ก็เป็นอสงไขยกัล์ปหนึ่ง ดังกล่าวไว้แล้วตอนปลายของเรื่องนรกภูมิ นักปราชญ์ตะวันตกผู้หนึ่ง (A. Remsat) เคยคำนวณหาจำนวนปีของอสงไขยกัล์ป ได้ตัวเลขเป็น ๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐, ปี เป็นอสงไขยกัล์ปหนึ่ง แต่มีนักปราชญ์ชาวตะวันตกคนอื่นหลายคนไม่เห็นด้วย เห็นว่าอสงไขยกัล์ปหนึ่งเท่ากับจำนวนเลขตัวหนึ่ง มีเลขศูนย์ตาม ๙๗ตัว เป็นเลขศูนย์ตาม ๑๖๘ ตัวก็มีในปทานุกรมภาษาบาลี–อังกฤษ ของชิลเดอร์ให้ไว้เป็นจำนวนเลขศูนย์ ๑๔๐ ตัว ในหนังสือมูลบทบรรพกิจแบบเรียนภาษาไทย ก็มีกล่าวถึงจำนวนอสงไขยนั้น แต่ไม่มีใครเอาใจใส่ถอดออกมาเป็นจำนวนเลข เพราะเมื่อแปลว่านับไม่ได้หรือนับไม่ถ้วน และท่านก็เปรียบเทียบเป็นอุปมาไว้ให้นึกเห็นอยู่แล้วเช่นนั้น จึงไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องคิดคำนวณ

อสงไขยกัล์ป ๑ แบ่งเป็น ๒๐ อันตรกัล์ป แปลว่ากัล์ปอยู่ในระหว่าง จะหมายความว่า เป็นเวลาอยู่ระหว่างได้อย่างไรก็ทราบไม่ได้ แล้วอันตรกัล์ปนี้ยังแบ่งเป็นระยะเจริญและเสื่อมระยะเจริญแบ่งออกเป็น ๔ ยุค มีพระยาจักรพรรดิราชมาเกิดเป็นลำดับกันได้ ๔ องค์ คือเป็นยุคที่เจริญขึ้นตาม

ลำดับอายุของคนก็เจริญยืนนานเป็นลำดับตั้งแต่ ๑๐ ปี จนมีอายุขัยได้ ๘๔,๐๐๐ ปี เจริญถึงที่สุดแล้วก็ถึงระยะเสื่อม แบ่งออกเป็น ๓ ยุค เป็นยุคเกิดโรคระบาดเกิดสงครามและเกิดข้าวยากหมากแพงต้องอดตาย อายุของคนเริ่มเสื่อมลดลงจนเหลืออายุขัยได้ ๑๐ เท่านั้น เรื่องความเจริญและความเสื่อมของพรหมโลกที่กล่าวนี้มีไม่ผิดอะไรกับเรื่องความเจริญ และความเสื่อมของโลกและสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในโลกเมื่อเจริญสูงสุดก็เสื่อมลงเป็นธรรมดา

นอกจากกัลป์ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีสุญกัลป์ คือเป็นกัลป์ว่าไม่มีพระพุทธเจ้ามาตรัสและพุทธกัลป์คือกัลป์ที่มีพระพุทธเจ้ามาตรัส ถ้ามีมาตรัสองค์เดียวในกัลป์นั้น เรียกว่าสารกัลป์ ถ้ามีมาตรัส ๒ องค์ เรียกว่ามณฑกัลป์ ถ้ามี ๓ องค์เป็นวรกัลป์ ถ้า ๔ องค์เป็นสารมณกัลป์ ถ้ามี ๕ องค์เป็นภัทรกัลป์ ได้แก่กัลป์ในปัจจุบันนี้ ซึ่งมีพระพุทธเจ้ามาตรัส ๕ องค์ มาตรัสแล้ว ๔ องค์ คือพระพุทธเจ้า พระกกุสันโธ พระโกนาคมน์ พระกัสสปและพระโคดม ยังจะมาตรัสภายหน้าอีกองค์หนึ่งคือ พระศรีอาริยเมตตรัย ภัทรกัลป์มีความนานได้ ๒๓๖ ล้านปี และล่วงมาแล้ว ๑๕๑ ล้านปี

เรื่องกัล์ปโดยย่อมีดังนี้ ชาวบ้านรู้จักคำว่ากัล์ปดี เพราะมีคำพูดติดปากกันอยู่เช่น "หมื่นกัป์ แสนกัล์ปอนันตชาติ" (อ่านว่ากับกัน กัล์ปเป็นภาษาสันสกฤต ถ้าเป็นภาษาบาลีก็เป็นกัป์ป์) หมายความว่าเกิดและตายมาแล้วนานจนไม่รู้ว่ากี่ชาติ "ชั่วกัป์ปกัล์ปพุทธันดร" หมายความว่าตลอดกัล์ปซึ่งอยู่ระหว่างระยะเวลาที่พระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง เสด็จปรินิพานและมีพระพุทธเจ้าองค์ใหม่จะมาตรัส

เรื่องกัล์ปนี้ทางลัทธิศาสนาฮินดูกำหนดเป็นอย่างหนึ่ง คือกำหนดระยะกาลในระหว่างสร้างโลกและล้างโลก เรียกว่ากัล์ปหนึ่ง เวลาระหว่างที่ยังไม่ได้สร้างโลกและล้างโลกเรียกว่า ประลัยกัล์ปหนึ่ง ในชั้นเดิมแบ่งออกเป็น ๔ ยุค เรียกว่ากฤตยุค (กฤดายุคในไทย) เตรตายุค (ไตรดายุคในไทย) ทวาปรยุคและกลียุค ยุคเหล่านี้มีระยะบีตลอดจนความดีความงามของโลกเรียวลงตามลำดับ ในกฤดายุคความดีความงามมีพร้อม ลางทีก็เรียกว่าสัตยยุค เป็นยุคมีแต่ศีลธรรมความสัตย์ความจริงเทียบได้กับ Colden Age ในไตรดายุค ความดีความงามสี่ส่วนเหลือสามส่วน ในทวาปรยุคเหลือครึ่งหนึ่ง ถึงกลียุคคือปัจจุบันนี้ ความดีความงาม

เหลืออยู่เพียงส่วนเดียว ในภาษาไทยถ้าพูด "เกิดกลียุค" "เป็นกลียุค" หมายความว่าเกิดวุ่นวายรบราฆ่าฟันกันทั่วเดือดร้อนไปทั่ว ศีลธรรมเสื่อมหมดหาความสุขความสงบไม่ได้ ยุคทั้ง ๔ นี้ เมื่อรวมกันก็เป็นมหายุคหนึ่ง พันมหายุคก็เป็นกัลป์หนึ่ง ถ้าจตุยุคทั้ง ๔ เป็นบัญชีตัวเลขก็จะเป็นดังนี้

สนธยา (ขมุกขมัวตอนเช้า)	๔๐๐
วัน	๔,๐๐๐กฤตายุค
สนธยา (ขมุกขมัวตอนค่ำ)	๔๐๐
สนธยา	๓๐๐
วัน	๓,๐๐๐ไตรดายุค
สนธยา	๓๐๐
สนธยา	๒๐๐มหายุค
วัน	๒,๐๐๐ทวาปรยุค
สนธยา	๒๐๐
สนธยา	๑๐๐
วัน	๑,๐๐๐กลียุค
สนธยา	๑๐๐

สนธยาคือระยะเวลาหัวต่อ จากยุคหนึ่งไปอีกยุคหนึ่ง จำนวนเหล่านี้ถ้าเป็นปีก็รวมได้ ๑๒,๐๐๐ ปี คูณด้วยจำนวนพัน ก็เป็น ๑๒,๐๐๐,๐๐๐ ปี เป็นกัลป์หนึ่ง

เรื่องพรหมที่กล่าวมานี้ เรามักจะใช้ปน ๆ กันกับพรหมของลัทธิศาสนาฮินดูซึ่งเราเรียกว่าไสยศาสตร์ พรหมของไสยศาสตร์มีองค์เดียว เป็นพรหมผู้สร้างโลกเหมือนพระเจ้าของลัทธิคริสต์ ชั้นเดิมครั้งสมัยลัทธิพราหมณ์ พระพรหม เป็นแต่พระวิญญาณดวงใหญ่ไม่มีรูปร่างเป็นตัวตน (Impersonal นิรคุณพรหม) โลกธาตุและสิ่งทั้งปวงที่ปรากฏเห็น ก็ออกมาจากพรหม เมื่อตายหรือทำลายไปแล้วก็กลับคืนไปสู่พรหมหรือเข้ารวมอยู่กับที่เดิม เพราะฉะนั้นโลกและสิ่งทั้งหลายในโลกจึงเป็นสิ่งไม่เที่ยงไม่แท้จริง มีเที่ยงและแท้จริง (Reality) ก็แต่พรหมเท่านั้น เป็นคติความเชื่อถือในจำพวกลัทธิศาสนา ที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า Pantseist ถ้าเทียบพรหมไม่มีรูปร่างตัวตนนี้ กับอรูปพรหมในไตรภูมิ ซึ่งกล่าวว่าไม่มีรูปกาย มีก็แต่จิต (Mind) ไม่ปรากฏเป็นรูปพรรณสัณฐานใหญ่เล็ก หรือมีวรรณะดำแดงขาวเหลืองพ้นวิสัยที่จะแสดงเป็นรูปได้ เหมือนลมพัดไปมา

ในอากาศ ใครๆ ไม่อาจแสดงรูปของลมให้ปรากฏได้ รู้สึกว่าพรหมในไตรภูมิ จะมีที่มาจากพรหมของลัทธิพราหมณ์องค์นั้นเอง ต่อมาพระพรหมซึ่งไม่มีรูปร่างตัวตนนั้นกลายมาเป็นพระพรหมมีตัวตน (Personal สคุณพรหม) เป็นพระพรหมผู้สร้างขึ้นในลัทธิไสยศาสตร์ พระพรหมผู้สร้างนี้เราเรียกว่าธาดาพรหมหรือจุตรพักตรคือพรหมสี่หน้า เพราะท่านมีสี่เศียรสี่หน้า ลางทีก็เรียกว่าพระครรไลหงส์ คือพระผู้มีหงส์เป็นพาหนะสำหรับทรงไปไหนมาไหน พระพรหมสี่หน้านี้ท่านไม่ได้อยู่ลำพังพระองค์ เพราะท่านมีพระสรัสวดี เจ้าแม่แห่งวาจาสิทธิ์ของพราหมณ์เป็นมเหสี เหตุนี้พระสรัสวดีจึงเป็นพรหมมีหรือพรหมผู้หญิง ส่วนพรหมทางพุทธศาสนาดังกล่าวมาแล้ว มีจำนวนมากองค์ และเป็นพรหมถือพรหมจรรย์คือไม่มีเมีย พรหมเหล่านี้มีที่เป็นใหญ่กว่าพรหมทั้งหลายเรียกว่าท้าวมหาพรหมหรือสหัมบดีพรหม ดังที่กล่าวออกพระนามท่าน เมื่ออาราธนาพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา แต่ท้าวมหาพรหม มีลักษณะเหมือนพระอินทร์คือเป็นตำแหน่งหัวหน้าของพวกพรหมเท่านั้น อย่างเดียวกับ

พระอินทร์เป็นหัวหน้าพวกเทวดา แต่มหาพรหมมีหลายองค์ เพราะพรหมโลกมีอยู่หลายชั้น ในบรรดาท้าวมหาพรหมนั้น มีอยู่องค์หนึ่งมีฤทธิ์มากกว่าเพื่อน ไม่มีลักษณะเป็นพระพรหมผู้สร้างของไสยศาสตร์ โดยที่ชาวไทยนับถือพุทธศาสนาและลัทธิไสยศาสตร์ปน ๆ กันไป สืบเป็นประเพณีกันมาแต่โบราณกาล ดังที่มีคำกล่าวเข้าคู่กันไปว่า "พุทธกับไสย" พรหมของพุทธและของไสยจึงเกิดปนกันขึ้น คือยอมรับนับถือพระพรหมผู้สร้างด้วย แต่เพื่อให้พระพรหมผู้สร้างประพฤติพรหมจรรย์ให้เข้าระดับเดียวกับพรหมอื่นซึ่งไม่มีเมีย ในหนังสือวรรณคดีของไทย จึงโอนพระสรัสวดีมเหสีของพรหมให้ไปเป็นมเหสีอีกองค์หนึ่งของพระอิศวรเสีย จะได้รู้แล้วรู้รอดกันไปที่ไม่มีขัดแย้งกัน ว่าพระพรหมมีเมียไม่ได้เพราะประพฤติพรหมจรรย์ เรื่องพระพรหมเข้ามาอยู่ในศิลปและวรรณคดีของไทยอยู่มาก ตลอดจนคำในภาษาไทยก็มีคำพรหมเกี่ยวข้องอยู่หลายคำเช่น เรียกมารดาบิดาว่าพรหม เพราะท่านมีเมตตากรุณาต่อบุตรเหมือนพรหม ซึ่งมีพรหมวิหารคือเมตตากรุณามุทิตาและอุเบกขา เด็กที่เกิดมาได้ ๖ วันถือกันว่าพระพรหมจะเขียนเป็นเส้นไว้ที่หน้าผาก เพื่อ

แสดงให้รู้ว่าจะมีความเป็นความตายเป็นประการไร เรียกว่า พรหมลิขิต (Fate) เมื่อพูดว่าถึงพรหมลิขิตก็คือ ถึงความตายดังที่ได้เขียนบอกกำหนดไว้ลายชนิดหนึ่งเป็นรูปกาบประกอบที่หัวเสาในสถาบัตยกรรม มีปราสาทและโบสถ์วิหาร เรียกว่าพรหมสร ลายเป็นตาสี่เหลี่ยมซ้อนกันขึ้นไปเป็นรูปเจดีย์ มีไว้ที่จั่วเรือนแบบไทย เรียกกันว่าหน้าพรหมพักตร์ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ลางที่ก็เรียกว่าพรหมจักร ผู้หญิงที่เป็นคนบริสุทธิ์ยังไม่มีสามี เรียกว่าหญิงพรหมจารี ซึ่งตามความเดิมหมายถึงกุลบุตร กำลังศึกษาเล่าเรียนทางศาสนาพราหมณ์ หรือหมายความต่อมาว่า เป็นผู้ชายที่ไม่ประพฤติในเรื่องเมถุน ถ้าเป็นผู้หญิงเรียกว่าพรหมจารีณี ซึ่งเป็นคำภาษาไทยก็นำมาใช้แต่เป็นคำเกิดใหม่ เดิมใช้ว่าพรหมจารีคำเดียว มุ่งถึงผู้หญิงไม่ใช่ผู้ชาย ถึงเวลานี้ก็ยังใช้คำนี้อยู่.

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติฉลองพระเกียรติ ร.๙
เนื่องในวโรกาส

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา